

B. G. FORSELIUSE SELTS

Forseľiuse Sõmmid

2009

17

B. G. Forseliuse Seltsi XIX hariduspäev. Rõngu Keskkool, 18.03.2008
Esireas: Mairi Puurits, Mare Tina, Ene Paks, Leili Jomp, Tõnis Lukas, Arnold Rüütel, Aivar Kuuskvere,
Matti Orav, Annely Vösaste, Madis Linnamägi, Viive Kibena, Helmut Piirimäe, Sirje Krikk de Mateo, Hille Raja

B. G. FORSELIUSE SELTS

Forseliuse Sõnumid

2009

17

KULTUURILUGU

JUUBELIAASTA EESTI VABARIIK 90 LÕPETAMINE, 28.11.2008.

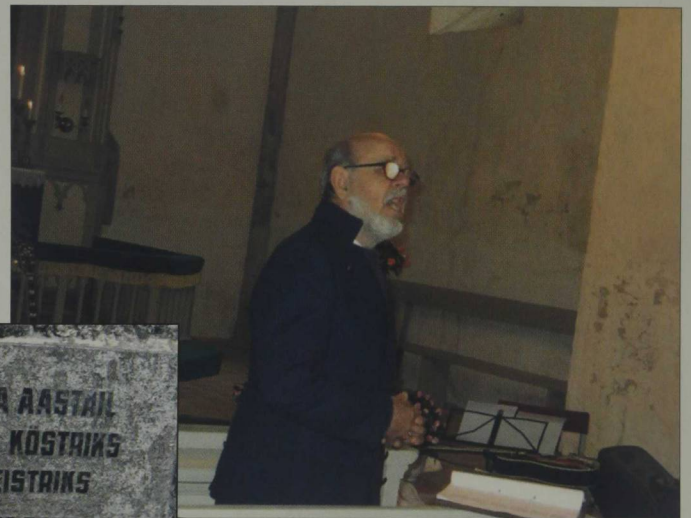
Kunstiline kava ja kujundus: Von Krahli Akadeemia

Veronika Nagel,
Madis Linnamägi,
Tiiu Ojala

300 aastat
eestikeelse luuletuse
„Oh, ma vaene Tartu liin”
sünnist. Kaebelaulu
ettekandmine erineva
põlvkonna puhjalaste
poolt Puhja kirikus,
13.09.2008.
Peeter Olesk,
peakõneleja

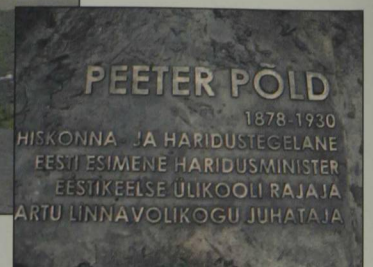

Üks kaebelaulu ettekandjaist:
Kaarel Tuvike

„Põhjasõja aastail oli Puhjas kõstriks ja
koolmeistriks Käsü Hans,
esimene eestlasest luuletaja”

Peeter Põllu monumendi avamine. Tartu, 01.12.2008
Skulptor: Ekke Väli

XIX HARIDUSPÄEV RÕNGU KESKKOOLIS, 18.03.2008

Madis Linnamägi, Arnold Rüütel ja Tõnis Lukas tunnustasid hariduselu edendajaid

Minister Tõnis Lukas käsitleb hariduselu aktuaalsusi ja lahendusteid

Prof. Toomas Tenno ettekanne teemal „Avastusõpe ja Euroopa Liidu projekt POLLEN”

Tartu MV haridus- ja kultuuriosak. juhataja Annely Vösaste tutvustab Tartumaa haridusstrateegiat

Tõnis Lukas annab autogramme oma õpetajapõlve loo juurde Forseliuse Sõnumites 16

Ekskursioonil Rõngu Lossimäel

Rõngu kirik

Hariduslugu: 150 aastat Valguta hariduselu (1992)

Rõngu KK õppealajuhataja Arvet Silk, president Arnold Rüütel, direktor Raivo Ruukel

Vallavanem Aivar Kuuskvere vastuõtt kooli peeglisaalis

Kohvipausi laud on kaunistatud! Paremal: Leili Jomp

Seltsi uue juhatuse esimesel koosolekul Paide Gümnaasiumis, 11.04.2008:
Matti Orav, Enn Liba, Silva Kärner, Madis Linnamägi, Arvo Sakjas, Reiu Sootla

XIX SUVEKOOL OLUSTVERES 12.–14.08.2008

Suvekoolist osavõtjad Olustvere lossi ees

Suvekooli juhataja, Olustvere ametikooli õpetaja Anu Kivi ja Suure-Jaani Gümni. direktor Peeter Sadam

Olustvere Teenidus- ja Maamajanduskooli direktor Arnold Pastak

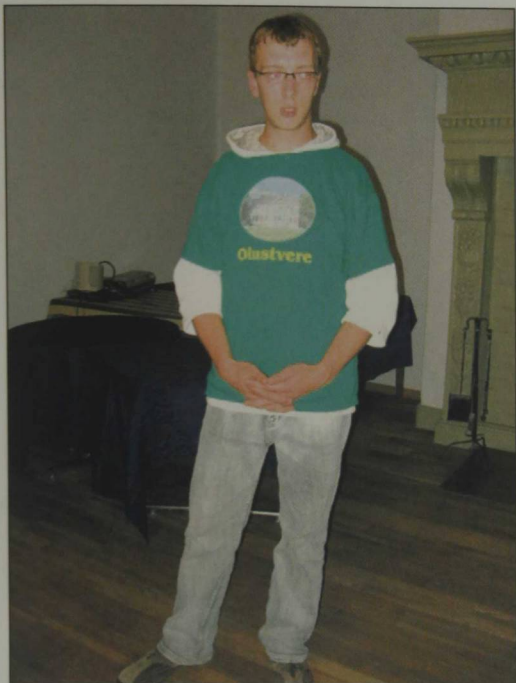
Ametikooli õpilased teevad katseid ja uurimusi uhkes keemialaboris

Laureaat Valdek Roosaar Olustvere kooli liikmetunnistusega

Esimese ärkamisaja eestvedajaid, Mulgimaa mees Jaan Adamson (1824–1879). Skulptor Ekke Väli, 1988

Taavi Lusti räägib tutvumisöhtul
endast ja Olustvere koolist

Üliõpilane Helika Jürgenson elust ja keeleõpingutest Belgias

Üliõpilase Diana Aitai kodukeeleks
ja keelesillaks on esperanto

Tõstamaa KK emakeeleõpetaja
Mari Lühiste uudistab väljapanekuid

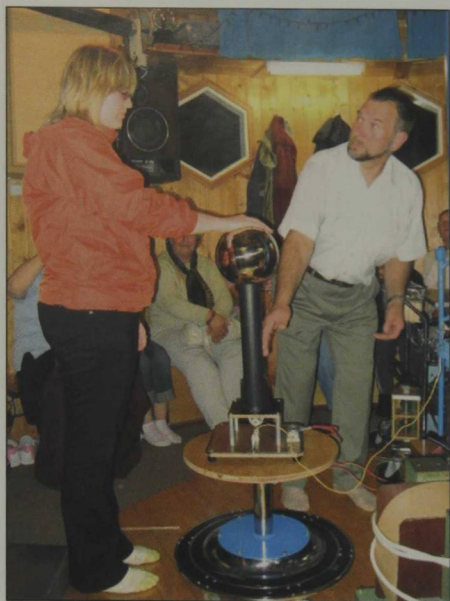
UNESCO Eesti Rahvusliku
Komisjoni peasekretär, luuletaja
Doris Kareva iseloomustas
rahvusvahelise keelteasta ja
Euroopa kultuuridevahelise dialoogi
aasta tegevusi

Noorteadur
German Leiman ja
õpetaja
Anu-Merike Eenmäe
Rakvere Gümnaasiumist

Tähetorn „Orion”,
www.hot.ee/~tahetornorion

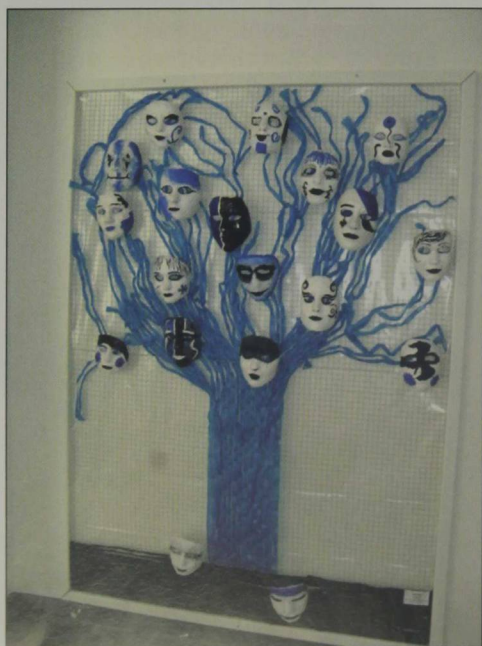
Elektri mõjuväljas

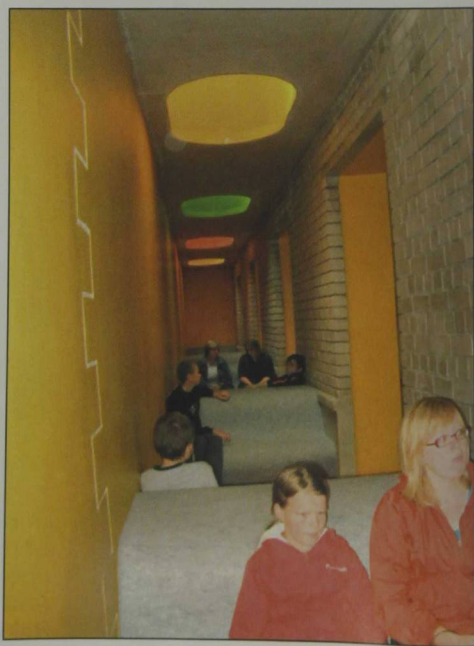
Teleskoobiga tähistaevast vaatlemas

Tähetorni peremees
Oskar Noorkõiv abikaasaga

Suure-Jaani Gümnaasiumis
leiab üllatusi: Reeda Sadama
loodud maskipuu ...

... õdus galerii puhkamiseks-
vestlemiseks

Lembitu linnus Lõhaverel

Lõhavere linnamäel

Lossis andis kontserdi Marek Sadam
(www.n-euro.com, www.myspace.com/musicneuro),
keda saatis pillidel Tõnu Laikre

Nautisime pillimängu: Olustvere muusikud
Asso ja Meelis Int

Orienteerumismäng Olustvere alevikus,
paremal õpetaja Endla Pesti

Suvekooli lipu langetasid Jürgen Rand (Tõstamaa),
Rasmus Varrik (Osula) ja German Leiman (Rakvere)

KONVERENTS „UUENDATUD HARIDUS”, 24.–26.09.2008

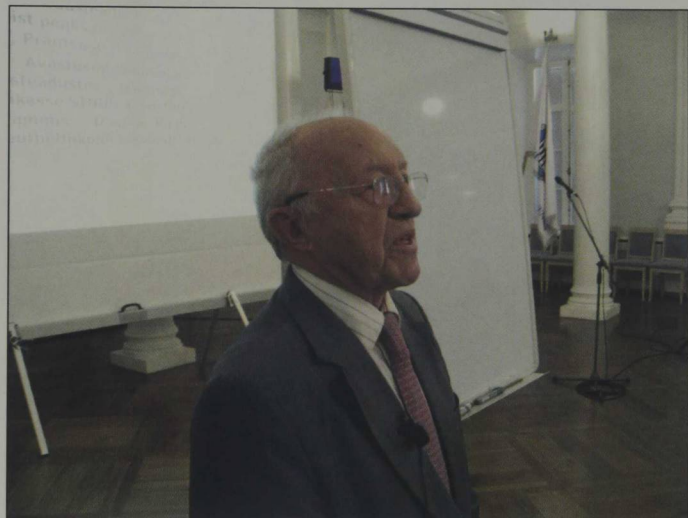

Edasi saab nõuga!

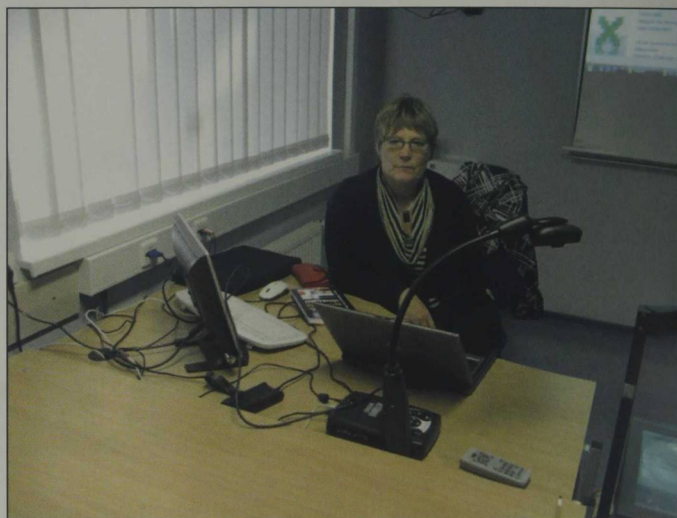
California Ülikooli professor Mare Taagepera ärgitas kuulajate uuendusvaimu

Akadeemik Olav Aarna saab president Arnold Rüütlilt B. G. Forseliuse pronksmedali, paremal Madis Linnamägi

Peasinejad: Yves Quéré, EL projekt POLLEN, Prantsuse Teaduste Akadeemia ...

... ja Dagmar Raab, Bayreuthi Ülikool (Saksamaa), programm SINUS-Transfer

Riigikogus kultuurikomisjonil külas: Toomas Tenno, Yves Quéré, Dagmar Raab, Peeter Kreitzberg (komisjoni esimees), Madis Linnamägi

Dagmar Raab, Yves Quéré

Dagmar Raab teadusharidust Rocca-al-Mare Koolis uurimas

Rocca-al-Mare Koolis on ülihea õpikeskkond: laborid, auditooriumid, spordi- ja puhkeruumid ...

Võõrustaja
Meedi Neeme ja
Dagmar Raab
kooli tunniplaani ees

Baltisaksa juurtega
Dagmar Raab
helilooja ja
Lauluväljaku idee autori
Gustav Ernesaksa
kuju ees

STOCKHOLMIS AVASTUSÕPPEGA TUTVUMAS, 15.–18.03.2009

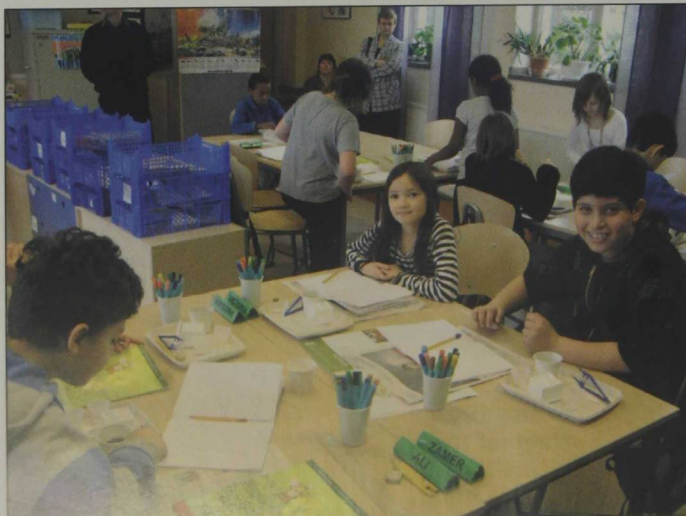
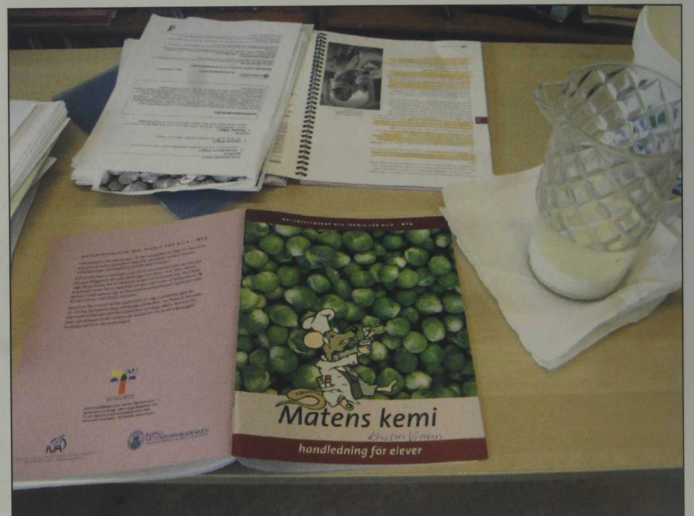
BARNHAGENSSKOLAN, vahetund; forseliuslased uudistavad aia taga

Õpilased valmistuvad loodussaladusi avastama

Katsete ja raamatute varal tehakse paberile oma järeldusi

Lea Jakobson (vasakul) õpetajate ja õpilastega

Mulla koosseisu uurimas

Heili Eiche teeb tutvust kuupmeetriga

Õpireisi kaaskorraldaja prof Tõive Kivikas selgitab meile tunni abimaterjale

Loodusteaduse ja tehnika ühingu Stockholmi keskuse ees (Naturvetenskap och teknik för alla, NTA Stockholm, <http://www.nta.kva.se>)

NTA tegevust selgitab Joakim Magnuson, paremal prof Tõive Kivikas

Avastusõppe materjalikeskus

KVARNBYSKOLAN. Mitmest rahvusest õpilased alustavad tundi

Milline suhkur lahustub kiiremini, pulber- või tükksuhkur?

Rastapatsidega abiõpetaja ja immigrantidest õpilased

Forseliuslased kooli sööklas toitu valimas

Vahetund kooli õues

Täname: Kadi Kruusmaa, Silva Taremaa, Signe Granström, Urve Rannaääre, Heili Eiche, Raili Lahi, medali Suur Kuldtukat vastne laureaat prof Tõive Kivikas, prof Toomas Tenno, Lembit Jakobson, Eha Jakobson, Madis Linnamägi

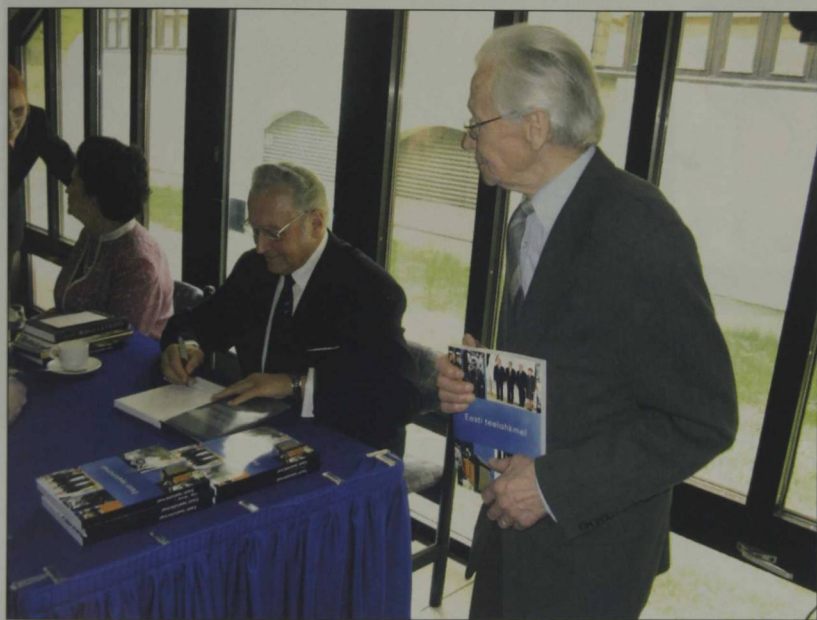
PRESIDENT ARNOLD RÜÜTEL 80, 10.05.2008

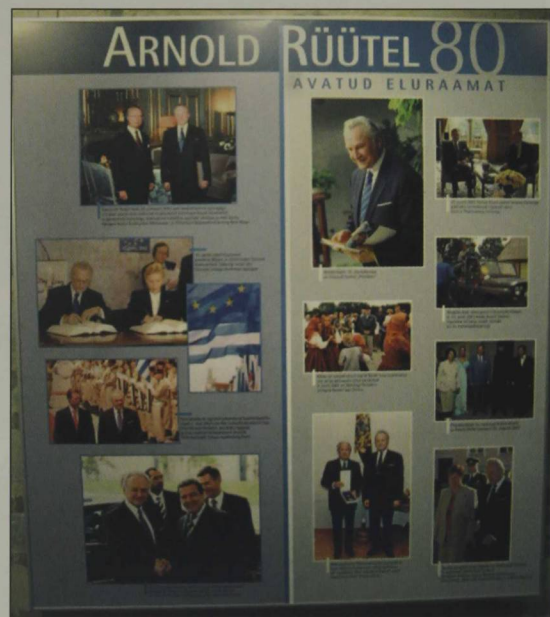
Eesti Rukki Seltsi juhatuse esimees
Leonhard Pukša õnnitlemas

Seltsi auesimees, president Arnold Rüütel ja proua Ingrid Rüütel

A. Rüütel annab autogramme raamatule „Eesti teelahkmed. Vabariigi
Presidendi kõned kommentaaridega 2001–2006”, paremal „Eesti kooli
ajaloo I–IV” tegevtoimetaja ajalookandidaat Endel Laul

Näituse „Arnold Rüütel 80” üks stende
Eesti Rahvusraamatukogus

Valik president
Arnold Rüütli
teenetemärkidest

Eesti suveräänsusdeklaratsiooni
20. aastapäeva konverentsil, 14.11.08:
Eesti president Arnold Rüütel,
professor Paul Goble (USA),
Läti president Guntis Ulmanis,
Leedu president Algirdas Brazauskas,
Poola president Aleksander Kwasniewski ja
Rumeenia president Emil Constantinescu

KOIGI MÕISAKOOL 250, 13.10.2007

Suur valik õpilaste toredat kunsti

Värvikas kooliaed on õpilaste hoole all kevadest sügiseni

CARL ROBERT JAKOBSONI NIM. TORMA KOOL 320, 15.03.2008

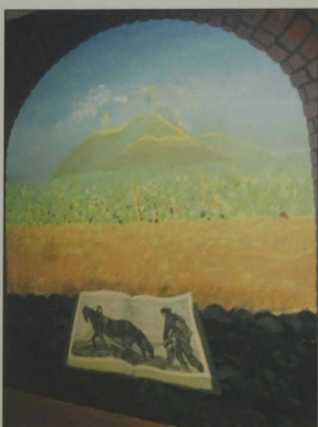
Carl Robert Jakobson. Bareljeefi autor on kunstnik Vladimir Gratšov Avinurmest

Direktor Toomas Aavasalu võtab õnnitlusi vastu
Sõpruskool Metsola Alaaste tervitamas, tõlgib Üüve Viljari (keskel)

Torma Põllumajanduse OÜ
juht Ahto Vili, C. R. Jakobsoni
vaimu säilitamise toetaja

Kaire Nurk „Väraval”,
akrüülmaal, 2007

Rahvamaja tantsurühm tervitamas
(juh. Luule Lehemets)

KOHTLA KOOL 220, 03.05.2008

Kohtla kool 220

Juubel täie tuuriga!

Õpetaja Helgi Altnurme ja vilistlasdirektor Elda Käär

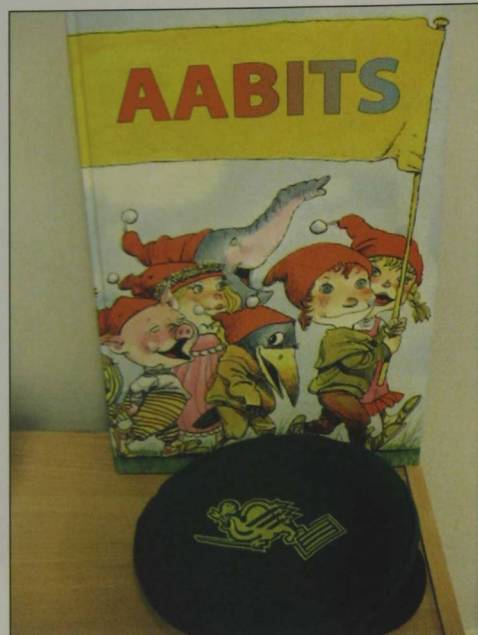
TÕSTAMAA KESKKOOL 320, 11.10.2008

Peo juhid Evelin Leerima ja Mart Randmäe

*Non scholae,
sed vitae discimus*
Ei saa ma
targaks üleöö,
see kõik on pikk ja
pidev töö ...

Kooli sümboolikas
valitseb aabitsakukk

Taidlejate hoogsus on pakatav

Direktor Toomas Mitt peakülaslisega

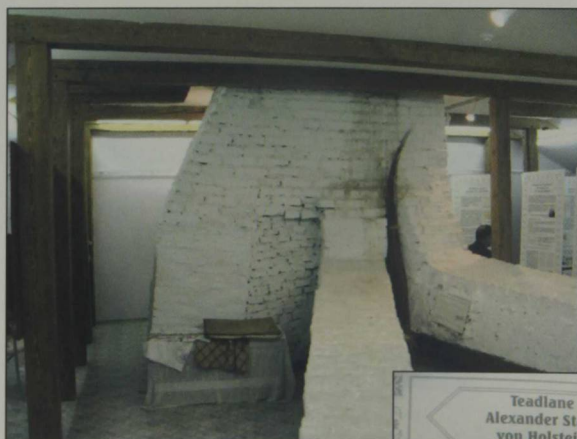
Laste looming

Mõisakool on imekena!

Vaade mõisakooli peahoonest parki

Eksponeeritud ajalugu mõisakooli põõningul ...

... ja keldris

PADISE KOOL 325, 16.05.2009

„Hariduse algus Padise mail 1683–84”

Vilistased koonduvad ühisfotole koolimaja ees

Vilistlasdirektor Jüri Alter
kooli lipuga aktusele

Enn Kasemaa tervitab ja tunnustab
Harju Maavalitsuse nimel

Direktor Asta Pazuhaniš tervitab peolisi

Kandleansambel omavalmistatud instrumentidel
muusika-, folkloori- ja kandleõpetaja
Helle Suurlahe juhtimisel

Kõlavat laulu noortelt ja vanadelt!

Poisid tantsuhoos

Ajalootund: Forseliuse-uuriija, Tartu Ülikooli
doktorant Aivar Põldvee ja direktor Asta Pazuhani

Arul, Risti kirikumõisa rehetoas õpetas
B. G. Forselius 1683/84. a talvel 50 eesti ja
rootsi poissi lugema

RAKVERE GÜMNAASIUMI 95. AASTAPÄEV, 10.11.2007

Aulasse tuuakse kooli sümbolid –
tungal ja lipp. Tungalt kannab
Mati Loite

Kooli segakoor, dirigent Linda Gordejev

Esineb gümnaasistide C-segarühm,
juhendaja Maie Karus

Teenekas eesti keele õpetaja Mare Muik on vilistlaste
loodud Sihtasutuse Rakvere Gümnaasiumi
Parim Õpetaja esimene stipendiaat.
SA-e nõukogu liige Gert Tiivas preemiat üle andmas

Direktor Aivar Part saab B. G. Forseliuse Seltsi
esimehelt Madis Linnamägi'lt 1. järgu
Suure Kuldtukati

Õpetaja Kalle Lina ja Lütjenburgi Gümnaasiumi
sõpruskooli (Saksamaa) kauaaegne koordinaator
Ursula Buschmann

UURIV ÕPPETÖÖ RAKVERE GÜMNAASIUMIS

11. kl. õpilane Oliwer Nõlvak Euroopa Komisjoni kirjaliku tõlke peadirektoraadi tõlkevõistlusel „Juvenes Translatores 2008“. Oliwer esines Thessaloniki Aristotelese Ülikoolis sõnavõtuga põlvkondadevahelisest konfliktist

2. klassi õilased märgviltimist õppimas

Abituriendid Ursel Paap ja Kaarel Pomerants ning õpetaja Maie Põdramägi (Ignatsi Jaagu medali laureaati) energiasäästuprojekti raames valminud plakateid hindamas

Õuesõppe päev *Reipalt koolipinki*. Õpilased tutvuvad Rakvere linnuse ajaloo eesmärgil teadasaadut hiljem klassikaaslastega jagada

Kooli esindus Mudel Euroopa Parlamendi sessioonil Tallinna Pirita Majandusgümnaasiumis

Gümnaasist Raimond Akimenko esineb Rakvere Gümnaasiumis üle-eestilisel kodu-uurimiskonverentsil

FORSELIUSE SÕNUMID, 17/2009

SISUKORD

B. G. FORSELIUSE SELTSI JA SÕPRADE FOTOKROONIKATI–XXIII

HARIDUS- JA KULTUURILUGU3

Toomas Tenno. Avastusõpe ja projekt „POLLEN”3

Monica Allikas. Draamaõpetus lasteaias – mis, kellele, miks?7

KAASAEGNE TEADUSHARIDUS PEDAGOOGIKA UUENDAMINE.

Konverentsi „Uuendatud haridus”, Tartu Ülikool, 25.09.2008, soovitusel 10

Lembit Jakobson. POLLEN-iga Rootsisis. Tõive Kivikas, Curriculum Vitae..... 13

Lembit Jakobson. Aadama ja aabitsaga Šotimaale 19

Lembit Auväärt. „Kuritegeliku inimese“ leidmisest Eestis 23

HARIDUS- JA KULTUURIELU. NOORSOOTÖÖ32

Vello Paatsi. „Algust otsimas”32

Maie Remmel. Kui ütleme Komenský, aga mõtleme Pestalozzi33

ÜKS NUTAB, TEINE NAERAB [HUUMORINURK].....43

Tobukão kukkumised. Lõbusad leiud Laiuselt, 2008/09 43

STUDIA FORSELIANA..... 45

Esseekonkursi „Keeled on tähtsad!” tulemused 45

Argo Leht. „Keeled on tähtsad!” 47

Simo Andre Kadastu. „Keeled on tähtsad!” 49

Mari-Liis Nõmmiste. Keeled on tähtsad 50

TUTVUSTAME, MEENUTAME52

Heldur Jõgioja. Lootuse varjud, 2009 52

Padise pajatusi II, 2009 52

Sander Hüüs. Mis on Vikipeedia ja kuidas seda kasutada? 52

Helmut Piirimäe. Puhu ristist maailma teedele 55

Sirje Krikk de Mateo. Müüdid ja tõsilood. Tarmo Kulmar.

Tõsilood muinasrahvastest. Eesti mõttelugu 57

B. G. FORSELIUSE SELTSIS59

B. G. Forseliuse seltsi teenetemärkide ja tunnustuskirjade laureaate 59

Toivo Ärtis. Forseliuslaste Olustvere suvekool möödus tähesäras 69

Toivo Ärtis. Suvekool talvepealinnas ei jätnud leigeks kedagi.....72

BIBLIOGRAAFIAT 74

B. G. Forseliuse Seltsi väljaanne *Forseliuse Sõnumid* avaldab kaastöid ja fotokroonikat valdkondadest:

- haridusideoloogilised eesmärgid ja teostamise teed;
- haridus, kool ja õpetaja arenguruumis;
- haridustraditsioonide ja hariduse ajalugu, sh 17. sajandil alustanud koolide ajalugu;
- sotsioloogia, noorsootöö;
- seltsi liikmeskonna tegevuste kajastus.

Täname toetuse ja koostöö eest:

Haridus- ja Teadusministeerium, Eesti Põllumajandusmuuseum, Eesti Kultuurkapital, Hasartmängumaksu Nõukogu, trükikoda PAAR!

Kirjastaja: B. G. Forseliuse Selts
Pepleri 27 (2. korrus), 51010 Tartu
mobiil 509 8647
madis@forselius.ee
forsel@hot.ee
www.forselius.ee

Toimetus: Madis Linnamägi, Sirje Krikk de Mateo, *prof em* Helmut Piirimäe

Kujundaja: Irina Gron

Fotod: Andres Andresen, Jaak Jaako, Aavo Leemets, Madis Linnamägi, Mart Pernat, Peeter Ruuge, Aivar Soe, seltsi ja koolide arhiivid

Trükk: OÜ PAAR
Ilmatsalu 3g, 51014 Tartu
tel 716 8151, faks 716 8150
info@paar.ee
www.paar.ee

ISSN 1406-975X

© B. G. Forseliuse Selts
Forseliuse Sõnumid 17
Tartu 2009

HARIDUS- JA KULTUURIELU. NOORSOOTÕ

AVASTUSÕPE JA PROJEKT „POLLEN”

Toomas Tenno, Tartu Ülikooli prof, Projekti „Pollen“ Eesti koordinaator

Alus- ja põhiharidus on sõlmküsimus seoses vajadusega luua kõiki lapsi kaasav ja arendav haridussüsteem, mis paneb aluse loominguise inimese kujundamisele, kes on edukas nii isiklikus elus kui ka tööjõuturul ning on valmis elukestvaks õppeks ning ümberõppeks.

Vajalik on haridussüsteemis paradigmaatiliste muutuste läbiviimine – üleminekememoreerivalt „äraõpetavalt“ õppelt kõiki lapsi arendavale uurimuslikule (avastuslikule) õppele, mis tagab arusaamisega õppimise. Vajame selleks ka vastavasisulist õpetajate ettevalmistust nii statsionaarse õpetajakoolituse kui ka täiendkoolituse tasandil.

Uued seisukohad õppimise käsitles, aga ka selle määratlemisel, kes on võimelised edukalt õppima muudavad oluliselt meie arusaamu õppimisest. Paljud, kellel on olnud raskusi koolis, võinuks elus hästi edasi jõuda, kui koolis oleks kasutatud neile sobivaid õpetamismeetodeid. On tõestatud, et ka need, kes on olnud edukad traditsioonilises koolisüsteemis, võinuks efektiivsete õppimis- ja õpetamismeetodite rakendamisel omandada teadmisi, oskusi ja hoiakuid, mis oleksid nende saavutusi tunduvalt suurendanud (Donovan, *et al*).

Kaasaegne õppimisteadus rõhutab arusaamisega õppimisele ülemineku vajadust. Lastel on sageli piiratud võimalused ainekult aru saada või seda lahti mõtestada, sest õppekavad on suunatud pigem mälule kui arusaamisele. Õpikud on üle koormatud faktidega, mis on ette nähtud meeldejätmiseks ja enamus teste kontrollivad õpilase võimet fakte meeles pidada (Donovan, *et al*).

Samas ei eita kaasaegne õppimisteadus, et faktid on mõtlemise ja probleemide lahendamise seisukohalt vajalikud. Olulisuse omandavad aga faktiteadmised kontekstis, kus teadmised ei ole pelgalt seosetu faktide jada, vaid faktid seostatakse õppimise käigus kontseptsioonidega. Seoste tunnetamine vähendab oluliselt vajalike faktiteadmiste hulka, samas suureneb õpitavast arusaamine, aine süvitsi mõistmine ning võime teadmiste ülekandmiseks uude konteksti (Donovan, *et al*).

Mõned Albert Einsteini igihaljad arusaamad õppimist (tsitaadid pärinevad kogumikust „Einsteini ütlemisi“, kogunud ja toimetanud Alice Calaprice, kirjastus ERSN, 2001) ja on aktuaalsed veel kaasaajalgi:

- „Faktide õppimine ei ole inimesele väga tähtis. Selleks ei ole tal vaja koolis käia. Ta võib neid raamatust teada saada. Hariduse väärtus ei seisne paljude faktide õppimises, vaid vaimu treenimises niisuguste asjade üle mõtlemiseks, mida ei saa õpikutest ära õppida.“
- ”Hariduse eesmärk peab olema koolitada sõltumatult tegutsevaid ja mõtlemaid isiksusi, kes näevad oma kõrgemat sihti ühiskonna teenimises.”
- ”Kool peab alati seadma sihiks, et noor oleks sealt lahkudes harmooniline isiksus, muidu meenutab ta – oma haridusega – pigem hästi treenitud koera kui harmooniliselt arenenud isiksust.”
- ”Õpetada tuleb nõnda, et pakutavat võetakse hinnalise kingituse, mitte raske kohustusena.”

Meie koolisüsteemi murettekitavat seisukorda on tabavalt iseloomustanud ka Peep Leppik, kellelt on pärit järgnev tsitaat: „Tänases koolis pole loodud tingimusi, mis soodustaksid kõigi

laste edukat õppimist. Koolisüsteem, kus jätkuvalt on olulisel kohal mälule rajanev õpe ning tihti ka õpilasi traumeeriv autoriteedipedagoogika viib selleni, et osa lapsi hakkavad koolist paratamatult kõrvale hoidma, kuna neil puudub õppimiseks motiiv ja eduelamus“ (Leppik 1997).

Koolis ei hinnata õpilaste loovust ega mõtlemisoskust, õppimine ja õpetamine toimub peamiselt madalamat järku, algoritmiliste tunnetuslike oskuste arengu tagamise eesmärgil. Nende oskuste omandamist hinnatakse ka õpilaste edukuse mõõtmisel, hindamisel. Seetõttu jäävadki kõrgemat järku kognitiivsed oskused nagu loovus, kriitiline ning süsteemne mõtlemine, küsimuste esitamise ja probleemide lahendamise oskus, samuti interdistsiplinaarne maailmatunnetus ja otsustusvõime lastel koolis välja arendamata. Vajadusele arendada õpilastes kõrgemat järku tunnetuslikke oskusi on juhitud tähelepanu paljudes õppimist ja õpetamist käsitlevates publikatsioonides (Glynn, Kwan, Osborne, Zoller, Zohar), kuid muutused selles valdkonnas on väga visad tulema. Tuleb tõdeda, et õppimise ja õpetamise sisu ja meetodeid muutmata ning kõigile õpilastele sobivat õpikeskkonda loomata ei ole võimalik likvideerida ka Eesti hariduse kitsaskohti.

Paljud uurimused näitavad varajase õppimise tähtsust ja sotsiaalset iseloomu. See on aeg lapse sünni ja 12. eluaasta vahel, mis on eriti olulineaju arengu seisukohalt (Gammage, P.). Formaalsele haridussüsteemidele on omane vastuoluline ja pentsikult arhailine kalduvus investeerida haridusse PÄRAST seda, kui suurem osa nn isikut kujundavast õppimisest on läbi (Gammage, P.). Peame püüdma selles suunas, et meie tulevased põlvkonnad omandaksid vajalikke oskusi ning pädevusi juba varases koolieas, see on ajal, millal inimene on kõige vastuvõtlikum ja arenemisvõimelisem.

Eesti hariduspoliitikas on aastaid pööratud palju tähelepanu ja tehtud edutuid investeeringuid kooli reformimisel, kuid koolieelne iga, kus pannakse alus lapse arengule, ning mis on vundamendiks koolis toimuvale, pole olnud siiani prioriteediks. Tuleb tõdeda, et see, mis on jäänud koolieelsel ajal arengusühholoogiliselt tegemata, pole koolis enam kompenseeritav (Leppik 2007).

Kuigi lapse koolieelne areng on põhjalikult läbi uuritud (Piaget, J. jt), kohtame paraku Eestis veel siiani märkimisväärselt sageli pseudoteaduslikke ideid lapse arenemisest. Kui lastega ei tegelda alates nende sünnist, ei saavuta laps seitsmendaks eluaastaks piisavat kooliküpsust. Ka suurtes lasteaiarühmades, kus õpetaja ei saa piisavalt tegelda kõigi lastega, saavad alguse kõnehäired, millega seondub vigane õigekiri ja mõtlemise piiratus. Suurtes aiarühmades ei õnnestu kompenseerida ka koduseid tegematajätmisi (Leppik 2007).

Inimesest sündinud laps ei arene iseenesest inimeseks (Leppik 2007).

Peep Leppiku poolt toodud näited selgitavad väga ilmekalt, milline tähtsus on inimese arengule tema esimestel elukuudel ja -aastatel. Tegelemine lapsega sellel perioodil on esmane tingimus tema normaalseks arenguks – vundamendi loomine tulevaseks eluks (Leppik 2007). Kui eesmärgiks on kujundada selline isiksus, kes on innovaatiline ning võimeline elus hakkama saama ja olema nõutav ka tööjõuturul, tuleb temas arendada loovust, kriitilist ja süsteemset mõtlemist, probleemide lahendamise oskust, aga ka sotsiaalseid oskusi. Koolis kasutatav memoreeriv õppeviis treenib lasteaju tüüpsituatsioonide lahendamiseks, kusjuures uutes olukordades ei ole kaugeltki kõik koolilõpetanud võimelised edukalt hakkama saama.

Vajadusele arendada õpilastes kõrgemat järku tunnetuslikke oskusi on osutatud väga paljudes õppimist ja õpetamist käsitlevates publikatsioonides. Avastusõppe põhimõtteid on propageerinud paljud edumeelsed õpetajad ja teadlased kogu maailmas, nende seas ka kooliuuendaja Johannes Käis, samuti Eesti päritolu haridusteadlane Hilda Taba. Paraku võime

tõdeda, et nende põhimõtete järjekindlat rakendamist koolis pole siiani toimunud. Johannes Käis väitis, et kool on oma sisemises elus tunduvalt ajast maha jäänud. Ta ise oli kursis maailmas tehtava innovaatiliste kooliuuendustega ja propageeris last arendavat uurimuslikku õpet ka Eestis. Ameerika pedagoog dr H. Rugg ütles ülemaailmsel kongressil 1929 aastal, et koolielu on majandusliku ja poliitilise elu arengust maha jäänud kaks kuni kolm generatsiooni. See võib tõeks osutuda ka aastal 2008 – meie praegust kooli analüüsides!

Et võimaldada õpetajatel rakendada uurimuslikku õpet, vajavad koolid selleks otstarbeks süsteemselt väljatöötatud õppevahendeid. Õpetajad aga tuleb koolitada uute õppevahendite kasutajateks, sest uuele paradigmale rajanevas uurimuslikus õppes on õpetaja roll klassis sootuks erinev senisest. Uurimuslik õpe esitab küllalt kõrgeid nõudmisi ka seda õpetavate õpetajate kvalifikatsioonile, eriti kui teadusliku maailmapildi kujundajatele ja teadusliku mõtlemisviisi järjekindlatele ning kompetentsetele asjatundjatele. Õpetajad vajavad uurimusliku õppe ellurakendamiseks nii abimaterjale kui ka süsteemset ja asjatundlikku täienduskoolitust.

Eesti haridussüsteemi paradigmaatiliseks muutmiseks tuleb eeskuju võtta uurimusliku õppe ulatusliku ja süsteemse rakendamisega alustanud riikidest (USA, Prantsusmaa, Rootsi, Kolumbia, Hiina jt). USA-s on välja töötatud teadmiste ja oskuste hierarhilisele struktuurile baseeruvad suunatud uurimusliku õppe õppekavad ning on olemas ka vajalik materiaalne baas (õppekomplektid koos õpetajaraamatutega) õppetöö läbiviimiseks. Seega on olemas nii teoreetilised alused kui ka praktilised kogemused kõiki lapsi arendava uurimusliku õppe rakendamiseks. USA-s väljatöötatud õppekavad on aluseks ka juba suunatud uurimuslikku õpet rakendama asunud riikides. Mitmetes riikides (USA, Prantsusmaa, Rootsi, jt) on kuni 30% hariduspiirkondadest üle läinud avastusõppele. Prantsusmaal 2002. aastal vastu võetud põhikooli ja gümnaasiumi õppekava lähtub samuti uurimusliku õppe printsiipidest.

Teiste riikide kogemuste oskuslik kohandamine Eesti tingimustega ja ka meie koolide varustamine kõige vajalikuga peaks olema lähituleviku olulisemaid eesmärke uurimusliku õppe rakendamisel lasteaedades ja põhikoolis, et kindlustada uuele paradigmale baseeruva õppe kaudu kõiki lapsi arendavad tingimused lasteaedades ning koolides, aidates sellega kaasa tõsiste probleemide lahendamisele meie haridusmaastikul. Teadmiste ja oskuste hierarhilisele järjestusele baseeruva uurimusliku õppe (avastusõppe) kasutamisel suuname lapse loomulikku uudishimu ümbritseva maailma saladuste avastamisele. Suunatud uurimuslik õpe on kõiki lapsi arendav integratiivne õppemeetod, kus käelisele tegevusele baseeruva õpitegevuse kaudu toimub arusaamisega õppimine, mille käigus kujunevad lastel välja kõrgemat järku tunnetuslikud oskused.

Mure kaasaja nõuetele mittevastava koolisüsteemi pärast on liitunud mitmete Euroopa riikide entusiaste ning käesoleval ajal on loomisel üle-euroopaline võrgustik teadusõppe ja tehnoloogia-alase hariduse edendamiseks eel- ja põhikooli haridusastmetele, mis arendab lastes neile eluks vajalikke kõrgemat järku tunnetuslikke oskusi.

Ühe olulisema algatusena peab nimetama Euroopa Liidu 6. Raamprogrammi koostööprojekti **“POLLEN 2006–2009”**, **“Seed Cities for Science”**, mille sisuks on käelisele tegevusele baseeruva suunatud uurimusliku õppe rakendamine lasteaedades ja põhikoolis. Projekti juhib Prantsusmaa Teaduste Akadeemia tegevliige, Nobeli preemia laureaat füüsikas George Charpak. Projekti on kaasatud 12 riiki ja igast riigist osaleb projektis üks linn. Seega uurimusliku õppe rakendamisega alustatakse samaaegselt 12 Euroopa riigis: Belgias (Brüssel), Hollandis (Amsterdam), Eestis (Tartu), Saksamaal (Berliin), Itaalias (Perugia), Portugalis (Sacavem), Prantsusmaal (Saint-Etienne), Rootsis (Stockholm), Sloveenias (Ljubljana), Suurbritannias (Leicester) ja Ungaris (Vac). Iga linn keskendub peamiselt ühele

olulisele avastusõppe valdkonnale, luues ja arendades välja vastava teadushariduse kompetentsikeskuse.

Projekti „Pollen” kaasatud riikides töötakse välja uurimusliku õppe rakendamiseks õppematerjalid nii õppe läbiviimiseks kui ka õpetaja koolituseks. Suunatud uurimusliku õppe rakendamise edukus sõltub õpetajate koolitajatest, kes valdavad uuele paradigmale rajaneva koolituse ideoloogiat, mis kindlustab kõiki lapsi arendava suunatud uurimusliku õppe eduka rakendamise lasteaias ja koolis. Lähtudes USA kogemustest, on uurimuslikku õpet edukalt rakendatud ka keeleõppes, mis on eriti oluline riiki saabuvate ja seal juba elavate eri rahvustest laste keeleõppe edendamisel ning nende suunamisel tavakooli.

„Polleni“ eestvedajaks on initsiatiivgrupp, kuhu kuuluvad kaheteistkümne Euroopa riigi teaduslike ja pedagoogiliste organisatsioonide esindajad. „Pollen“ pakub õpetajatele ja koolitajatele metoodilisi ja pedagoogilisi õppematerjale, mis on juba praktikas katsetatud. Samuti saavad õpetajad konkreetset abi materiaalse varustuse osas, et avastusõpet igapäevases koolitöös rakendada. „Pollen“ on toodud ka 7 ramprogrammi näidisprojektina Euroopa Komisjoni (Rocard'i ekspertgrupp) 2007 aasta aruandes, kus on rõhutatud uurimusliku õppe rakendamise vajadust Euroopas (Science Education Now – A Renewed Pedagogy for the Future of Europe, EUR 22845).

Oleme veendunud, et uurimusliku õppe rakendamine Eesti koolides on üheks oluliseks sammuks haridusparadigma muutmisel, mis suurendab õppijate aktiivsust õppeprotsessis ja koolitundide efektiivsust. Kuna hariduse “pudelikael” on alusharidus ja põhihariduse esimene aste, siis vajame eelkõige avastusõpet just alushariduse tasandil ja põhikoolis. Uue paradigma rakendamine koolis on edukas, kui seda toetavad nii omavalitsus, kooli juhtkond kui ka õpetajad ning nende koolitajad. Oleme alustanud käelisele tegevusele baseeruva suunatud uurimusliku õppe rakendamist Tartu, Pärnu ning Järvamaa lasteaedades ja koolides. Tulemused on rõõmustavad. Lapsed on tundides aktiivsed, nende teadasaamise soov ja kaasalöömine õppeprotsessi suurenevad, samuti kiireneb kõikide laste areng.

Avastusõppe on kindlasti meie investeering tulevikku – kasvatades loovaid ja mõtlevaid ühiskonna liikmeid!

Kasutatud kirjandus

- Donovan, M. S., Bransford, J. D., Pellegrino, J. W. (ed.) (2000) How People Learn. National Academy Press. Washington DC
- Leppik, Peep (1997) Õpetamine on huvitav. Tallinn
- Glynn, S. M., Yeany, R. H., Britton, B. K. (1991) A constructive view of learning science. The psychology of learning science. London: Hillsdale, pp 3–19
- Kwan, R. (2000) Tapping into children's curiosity. *Inquiring into inquiry learning and teaching in science*. Ed. J. Minstrell and E. H. Zee. AA for the Advancement of Science. Washington DC, pp 148–150
- Osborne, M. D., Brady, D. J. (2001) Constructing a space for developing a rich understanding of science through play. *Journal of Curriculum Studies*, Vol. 33, No 5, pp 511–524
- Zoller, U. (2002) Environmental Chemistry Education for a Sustainable World. *Environmental Science and Research*, Special Issue 3, p 19
- Zohar, A. (2000) Inquiry learning as higher order thinking: overcoming cognitive obstacles. *Inquiring into inquiry learning and teaching in science*. Ed. J. Minstrell and ...
- Tynan, B. (2007) Sinu laps suudab mõelda nagu geenius. © Tänapäev
- Gammage, P. (1999) Eesmärgipärasus: varane lapsepõlv ja selle tähendus professionaalsuse kujunemisele post-naturaalses maailmas. *Kooruke ja Iva*, nr 3
- Leppik, Peep (2007) Kõige tähtsam on lapse arendamine. Helme

DRAAMAÕPETUS LASTEAIAS – MIS, KELLELE, MIKS?

Monica Allikas, Kiili Lasteaia õpetaja

Draamaõpetusele pandi alus eelmise sajandi alguses Inglismaal, kui hakati keeleõppes otsima mängulisemaid vorme. Sõna „draama“ pärineb kreekakeelsest tüvest drama. Eesti keeles on sõnatüvega draama päris mitmeid sõnu. Jutustava teksti ümbertöötlus näidendiks on dramatiseering. Samas, tuginedes võõrsõnade leksikonile, tähendab dramatiseerima peale jutustava teksti näidendiks muutmist ka selle draamavormis esitamist. Kui me ühele sündmusele liiga tõsist iseloomu omistame või mõne nähtuse tõsidust suurendame, siis me dramatiseerime. Järelikult on sõnatüvega draama võimalik lõputult mängida, omistades sellele ikka ja jälle uusi tähendusi. Lapsel on õppimise kõige loomulikum viis mäng. Seega võib draamaõpetust pidada teistmoodi õppimise võimaluseks tegutsemise kaudu. Head tulemused saadakse pigem huvi ja vahetu tegutsemise kaudu kui laua taga akadeemilist tarkust omandades. Draama põhineb uurimisel, avastamisel, koos õppimisel, teineteisega arvestamisel ning suhtlemisel. Draamaõpetuses töödeldakse läbi mängu ja muinasjuttude lapsele olulisi asju. Mitmed autorid (Siks, Liukko, Way) rõhutavad, et draama julgustab inimesi olema originaalne ja individuaalne. Draama annab võimaluse ühendada keel, mõte ja tunne. Ta rikastab inimese sisemaailma, arendab oskust maailmas tegutseda, suurendab enesekindlust.

Tänane ühiskond esitab lastele väljakutseid juba väga vara. Lapsed on seatud valikute ja kohustuste ette ning peavad nendega hakkama saama. Toots väidab, et elus läbi lüüa, peab inimene oskama ennast motiveerida ja oma tahet juhtida. Iseloomu kujunemisele pannakse alus juba lasteaias. Just selles eas on vaja hakata juhtima laste tundeelu. Suhtlemine eakaaslastega etendab olulist rolli laste sotsiaalsete oskuste kujunemisel. Selleks, et maailmas orienteeruda, kohanduda, edukamalt teistega koostööd teha, areneda, soovitatakse kasutada draamaõpet.

Töötan lasteaiaõpetajana 28. aastat. Olen tegelenud draamaõpetusega Kiili Lasteaias alates 1996. aastast. Kümme aastat töötasin 3–7-aastaste laste draamaõpetuse õpetajana. Kolm viimast aastat olen tegelenud draamaõpetusega ainult oma rühmas, kus lapsed on vanuses 5–6 eluaastat.

Omandades aastatel 2005–2008 Tallinna Ülikoolis bakalaureusekraadi, kirjutasin diplomitöö teemal „Draamaõpetuse osa 4–5-aastaste laste staatuse kujundamisel“ Tänu sellele tuli põhjalikumalt ka draamaõpetust uurida ning selgus, et draamaõpetus ei ole Eesti tingimustes kuigi laialt levinud, kuid põhjamaade kogemused näitavad selle otstarbekust. Samas ei ole draamaõpetus ka nii väga uus idee, kuna sinna on liidetud kõikides reformpedagoogikates leiduv tõekspidamine isiksuse terviklikust arendamisest.

Draamaõpetus jääb teoreetilise ja praktilise õpetuse piirimaile ning on vastandiks akadeemilisele õpetusele: mina õpetan, sina õpi. Draamaõpetuse õpetaja peab keskenduma igale lapsele eraldi, nägema lapse isiksust, huvi, motivatsiooni. Lastele draamaõpetust ette valmistades on õpetajal vajalik arvestada nii laste vaimset kui ka sotsiaalset arengut ja laste psühholoogiat.

Soome draamapedagoog Seija Liukko väidab, et draama õppeprotsessis tuleks kaasata viis kogemuspõhist kihti: liigutused, aistingud, tunded, nägemine ja verbaalsed-kognitiivsed protsessid. Traditsiooniline õppimine on enamasti kasutanud verbaalseid-kognitiivseid protsesse. Teadmisi ei tohiks eraldada tegevusest. Tähelepanu pööratakse kogemusele, tegevusele, rõhutatakse protsessile orienteeritust. Nii võib draama kaudu arendada uurimist, probleemide lahendamist, kriitilist mõtlemist, õppimisvalmidust, olukordade hindamist jne.

Loomingulised protsessid draamas on samastatavad õpiprotsessidega hariduses. Ehkki iga inimene loob ja õpib erinevalt, on olemas protsessid, mis on mängijatel, mängujuhtidel ja pealtvaatajatel ühised.

Tuginedes enda praktilistele kogemustele arvan, et tegevuse põhialusteks on mõtlemine, tajus, kujutus, improvisatsioon, miimika, žestid, kehatunnetus, näitlemine, suhtlemine.

Draama abil on võimalik toetada lapse igakülgset arengut – nii eetilist kui ka esteetilist, emotsionaalset kui ka sotsiaalset, koostöö- kui ka suhtlemisioskust. Draama vahendeid kasutades suudab laps erinevates suhtlussituatsioonides kuulata, küsida, reageerida räägitavale, põhjendada oma arvamusi ning aru saada ka mitteverbaalsetest sõnumitest. Selleni jõutakse erinevate draamaelementide õppimise kaudu, kus mängitakse läbi erinevaid keskendumis-, kontakt- ja improvisatsiooniharjutusi. Samas, mängudes väljendatakse erinevaid emotsioone, dramatiseeritakse muinasjutte ja jutukesi. Tööviisidel on suur mõju sellele, mida ja kuidas õpitakse. Tulemusliku õpetamise lähtekohaks on positiivse õpitahte häälestamine ja säilitamine läbi pedagoogilise draama vahendite.

Draamaõpetuse tund on eesmärgipärane protsess. Oluline on aga see, et tegevus ei toimuks ainult mingi kindla eesmärgi nimel, vaid tähtis oleks kogu protsess. Tunnis tuleb kõikidele lastele anda võimalus vaimselt ja füüsiliselt aktiivselt tegutseda. Seda tuleb teha kriitikavabas ja toetavas õhkkonnas, et mitte maha suruda laste tegutsemissoovi ja rõõmu. Draamaõpetuse tunnis on tähtsal kohal kirjanduspala või muinasjutu dramatiseerimine, kuid kindlasti ei tohi see olla eesmärk omaette. Draamaõpetuse tunnis peab kõikidel lastel olema huvitav ja lõbus. Seal võib teha asju, mille puhul pole lõpptulemus ette antud. Tähtis on lapse individuaalsuse ja omanäolisuse toetamine. Jõukohaste ülesannete-, dramatiseeringute- ja mängudega tuleb lapsi toetada. Ühe draamategevuse olen jaganud neljaks faasiks. Diplomitööd kirjutades jõudsin tõdemusele, et olin töötanud Liukko metoodika järgi. Nüüd võin öelda, et Seija Liukko poolt pakutud draamategevuse faasid on minu töö põhialuseks.

Toetudes S. Liukkole on draamaõpetuse tunnid üles ehitatud järgmiselt:

Alustamine ehk soojenduse periood. Sellesse faasi on valitud mängud ja harjutused, kus tegutsetakse koos, pööratakse tähelepanu kõikidele kohalviibijatele. Samas on õpetajal võimalik jälgida rühmadünaamikat, laste meeleolusid ning ka võimalikke pingeid.

Tegevus ehk arengufaas. Hakatakse uurima käsitletavaid teemasid. Mängitakse läbi erinevaid etüüde, mis ergutavad lapsi mõtlema. Tehakse erinevaid hääldamis- ja hingamisharjutusi, mis on vajalikud ka järgmisesse faasi üleminekul.

Teemasse süvenemise faas. Selles faasis toimub kirjanduspala või muinasjutu dramatiseerimine. Valikud peaksid olema sellised, et kaasa saaks teha kogu rühm. Selleks võib olemasoleva kirjanduspala või muinasjutu tegelastele veel teisigi tegelasi juurde mõelda, valikuid peaksid saama aga teha lapsed ise. Tagasihoidlikumale või logopeedilise kõnedefektiga lapsele leitakse niisugused rollid, kus ei pea rääkima. Kui aga dramatiseeritakse lühipalu väikese hulga tegelastega, siis on võimalust dramatiseeringut korrata nii palju, et kõik soovijad saavad osaleda. Võimaluse korral tuleb rühmas madala staatusega lapsele anda niisugune roll, mis tõstab lapse enesehinnangut ning tõstab tema staatust.

Lõpufaas. Selles faasis arutletakse saadud kogemuste üle. Lapsed saavad teha ettepanekuid, milliseid teemasid jätkata.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et draamaõpetusega pannakse alus vajalikele oskustele. Läbi mängu õpivad lapsed probleeme lahendama, analüüsima, mõtlema, planeerima, organiseerima. Areneb empaatiavõime, suhtlemis- ja kuulumisõskus. Draamaõpetuse ülesandeks on teatriõpetuse ja mängude käigus arendada nii laste intellektuaalseid, füüsilisi kui ka emotsionaalseid võimeid.

Tutvustamaks Kiili Lasteaia draamaõpetust laiemalt, on sellest välja kasvanud Harjumaa lasteaegade teatripäev „Karsumm” Sellel aastal toimus teatripäev juba viiendat korda. Lõpptulemuseks on mingi dramatiseeringu selgeksõppimine, aga see toimub kindlasti eesmärgipärase draamategevuse kaudu. Draamaõpetuse kogemused on vajalikud laste emotsionaalseks kasvuks ning me ei tohiks seda segamini ajada teatri tegemisega.

Draamaõpetus kui tervikmeetod pole mulle teadaolevalt lasteaia tingimustes veel laialt kasutust leidnud. Draamaõpetuses kasutatavaid mängu, harjutusi ja ülesandeid kasutavad kindlasti paljud õpetajad, kuid väidetavalt on terviklik, süsteemne ja eesmärgistatud meetod tõhusam kui üksikute elementide kasutamine.

Allikad:

Epner, L. (1992). Draamateooria probleeme I. Tartu: TRÜ, lk 5.

Liukko, S. (2001). Draamapedagogiikka ja elämyksellinen oppiminen. Tummavoren Kirjapaino: Vantaa, lk 51, 53, 54.

Toots, A. (1996). Kuidas seletada ühiskonda? Tallinn: Koolibri, lk 9.

Allikas, M. (2008). Draamaõpetuse osa 4–5-aastaste laste staatuse kujundamisel. Tallinn: TLÜ

Kasvatusteaduste teaduskond, lk 9–18 [Bakalaureusetöö].

Toimetis soovib lugeda samal teemal:

Raadik, Sirje (2001). Õpime mängides. Draamakasvatus lasteaias ja algklassides. AVITA

Raadik, Sirje (2003). Mängides õppides. Draamakasvatus II. AVITA

Raadik, Sirje (2009). Õpime õues mängides. Kirjastus Ilo. 94 lk A4

Linnamägi, Angelika (2009). Draamapõhised tegevused lapse emotsionaalse intelligentsuse arendajatenä. Diplomitöö (juh. Inna Järva). Tallinna Pedagoogilise Seminari alushariduse ja täiendusõppe osakond

KAASAEGNE TEADUSHARIDUS : PEDAGOOGIKA UUENDAMINE
Konverentsi "Uuendatud haridus", Tartu Ülikool, 25.09.2008, soovitused *

*21. sajandi inimese elu ajatäiteks peaks olema püüdlumine
harituse poole, mitte tootmise ja tarbimise fetišeerimine*

Teadushariduse viljelejad, osaledes Euroopa Komisjoni algatatud tõenduspõhise hariduspoliitika ja -praktika kujundamise diskussioonis, tundes heameelt PISA testide tulemustest ja ühtlasi muret pedagoogilise metoodika ühekülgseuse pärast üldhariduskoolides, mis väljendub ka Eesti Õpilasesinduste Liidu (www.escu.ee) ettepanekus "muuta tuupimiskool mõtlemiskooliks",

tunnustades Euroopa Komisjoni ekspertgrupi aruandes "*Science education now a renewed pedagogy for the future of Europe. Report to European Commission of the High Level Group on Science Education*" 12.06.2007, http://ec.europa.eu/research/science-society/document_library/pdf_06/report-rocand-on-science-education_en.pdf (Kaasaegne teadus-haridus uuendatud peda-googika Euroopa tuleviku heaks, www.forselius.ee>KONVERENTS>EurKom raport) väljenda-tud seisukohti,

kuulanud konverentsil "Uuendatud haridus", Tartu, 25.09.2008,

a) Euroopa Liidu (**Yves Quéré**, Prantsusmaa Teaduste Akadeemia, Euroopa Komisjoni 6. raam-programmi (EC DG Research, FP6) teadus- ja arendustegevuse projekt POLLEN; **Dagmar Raab**, Bayreuthi Ülikooli Matemaatika ja Loodusteadusliku Õppetöö Edendamise Keskus, Saksamaa SINUS-Transferi programm) ja

b) Eesti teadushariduse edendajate ning avastusõppe (*hands-on / inquiry-based science education, IBSE*) praktikute ettekandeid LASTE ARENDAMISEST SÜNNIST alates,

soovitavad Eesti kõigi tasandite hariduselu kujundajatel:

1. Võtta eeskuju USA-s, Prantsusmaal ja Rootsis teaduste akadeemiate algatusel ja juhtimisel saavutatud kogemustest teadushariduse juurutamisel ja pedagoogika uuendamisel üldhariduskoolides.

Nende maade ja Eesti arvukate entusiastide kogemusi (sh programmide ja projektide raames) **, mitmesugustel foorumitel (tööandjad, ametiühingud, teadlased, kultuuri- ja haridustegelased) ja Eesti Inimarengu Aruannetes väljendatud seisukohti ning kooliuuendaja Johannes Käisi pärandit arvestades

– luua LÕIMITUD RIIKLIK ÕPPEKAVA ja TUGEV PÕHIKOOL 21. sajandile vastava õpikeskkonnaga, mis tagab KÕIGI LASTE LOOVUSE igakülgse arendamise ja PERSO-NAALSE KAASATUSE õpiprotsessis;

– mitmekesistada õppekava käsitlemise metoodikat kõigis ainetes (nii humanitaar-, loodus- kui täppisainetes), rakendades ka teadushariduse meetodeid:

INDUKTIIV- ehk AVASTUSÕPE, individuaalne uuriv õppetöö (ainealane uurimus või prakti-line töö koos sõnalise kirjeldusega) jne.

Näiteks a) algklassiõpilaste poolt teatud teemal seaduspärasuste leidmine õpetajate, kooli personali või mõne firma poolt ette valmistatud tehnilisi vahendeid kasutades;

b) põhikooli vanemates klassides valitud teemade käsitlemine integreeritult, ülesandeid aine-õpetajate vahel jaotades jne.

Õpiteemade jaoks on soovitatav koostada metoodilisi juhendeid õpetajale ja teostamisjuhendeid õpilasele.

2. Reglementeerida traditsiooniliste meetodite kõrval ka teadushariduse meetodite kasutamist KOOLITUNDIDES, sest KLASSI- JA KOOLIVÄLINE TEADUSHARIDUSLIK TEGEVUS EI HÕLMA KÕIKI ÕPILASI – kehtivad regulatsioonid ja meetmed on vaid soovitusliku, konkursilise või üritusliku iseloomuga (õpilase uurimuse ja praktilise töö arvestamine hindamisel ja eksamite sooritamisel (HTMi määrused: nr 24, 10.08.2005; nr 70, 03.12.2008), SA Archimedes teaduse populariseerimise üksuse konkursid (www.archimedes.ee/teadpop/).

3. Koolidel on soovitatav määratleda:

- avastusõppe rakendamine nii koolitunnis kui klassivälises töös;
 - praktiline töö õppeainetes, sh individuaalne uurimistöö vastavalt kooliastmele (maht, teostamise kohad, juhendajad koolis ja väljaspool kooli), saavutamaks ÕPPEKAVA EESMÄRKIDES MÄRGITUD PRAKTILISED PÄDEVUSED, eriti ühiskonnaõpetuses.
- Kohalikud omavalitsused tagavad vajadusel tundide teadushariduse meetoditel läbiviimise tehnilise varustatuse.

4. Haridus- ja Teadusministeeriumi a) teaduse populariseerimise töörühmal (22.04.2008), b) loodus- ja täppisteaduste ning tehnoloogia (LTT, 19.05.2008) valdkonna hariduse töörühmal on soovitatav arvestada tegevuskava koostamisel ka arenduskeskuste, tehnika- ja tehnoloogia-laborite jms loomist maakondades, linnades ja valdades, sh pilootinstitutsiooni "ARENUSKESKUS COMENIUS-FORSELIUS" loomise jätkamist Euroopa Liidu struktuurifondide rahastamisel (esimese etapi dokumentatsiooni koostas Eesti Regionaalse ja Kohaliku Arengu Sihtasutus 2005. a).

5. Käsitleda teadushariduse meetodeid ja tehnilist korraldamist õpetajate, haridusjuhtide ja kohalike omavalitsuste töötajate koolitamisel, täiend- ja elukestva õppe kursustel. Kirjastada teadushariduse materjale õpetajaid ettevalmistavate institutsioonide, tegevõpetajate, õpilaste ja täienduskursuste tarbeks.

6. Jätkata pedagoogika uuendamise käsitlemist konverentsil „Emakeelne kool – juured ja tulevik” Euroopa loovuse ja innovatsiooni aasta (<http://create2009.europa.eu>), Eesti innovatsioonistaasta (www.in.ee) ja Euroopa Komisjoni tõenduspõhise hariduspoliitika ja -praktika diskussiooni kontekstis.

Konverentsi raames on soovitatav käsitleda ka uuenduslikku hariduslugu, sest 17. sajandi Euroopas, sh Rootsi Kuningriigi Läänemere kubermangudes, arvestati hariduselu kujundamisel valgustusfilosoofi Jan Amos Comeniuse (Komenský, 1592–1670; *Didactica magna*, 1657; *Orbis sensualium pictus*, 1658, ...) õpetusega. Tema õpetusest lähtunud humanistid asutasid 1684. a Euroopa kontekstis unikaalse koolmeistrite seminari, mille kasvandikest said Bengt Gottfried Forseliuse (1660–1688) käe all lihtrahva õpetajad, esimene eestikeelne haritlaste põlvkond.

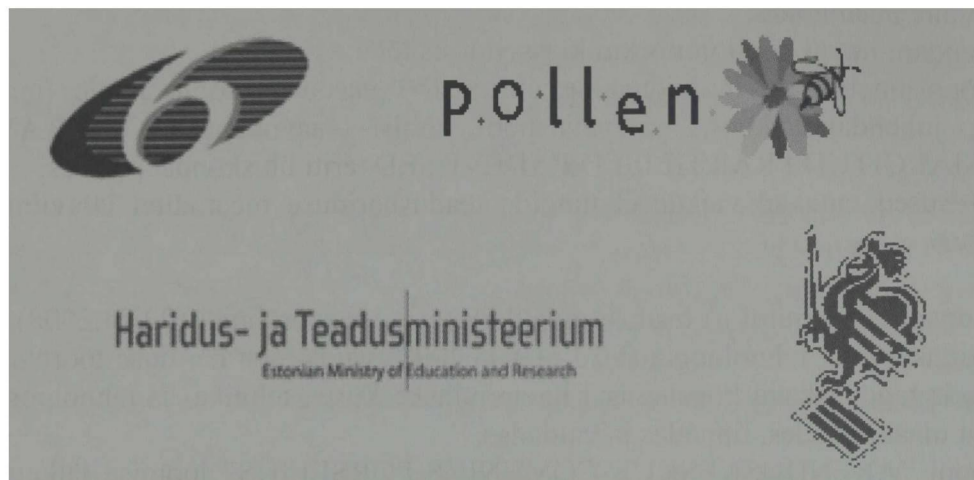
*** Konverentsi “Uuendatud haridus” korraldajad, moderaatorid ja redaktsioonitoimkond:**

Haridus- ja Teadusministeerium, Euroopa Komisjoni 6. raamprogrammi (EC DG Research, FP6) teadus- ja arendustegevuse projekt POLLEN Eestis; B. G. Forseliuse Selts.
Moderaatorid: Peeter Kreitzberg, Aivar Soe.

Redaktsioonitoimkond:

Olav Aarna, Eesti Teaduste Akadeemia; MTÜ Eesti Haridusfoorum, toimkonna liige
Eha Jakobson, Unipiha Algkool, õpetaja; Johannes Käisi Selts, juhatuse liige
Peeter Kreitzberg, Riigikogu kultuurikomisjon, esimees

Jaan Laidmets, Haridus- ja Teadusministeeriumi üldosakond, juhataja
Peep Leppik, Valgamaa Kutseõppekeskus, õpetaja
Madis Linnamägi, B. G. Forseliuse Selts, esimees
Mati Salundi, SA Eesti Koostöö Kogu, programmijuht (haridus, lapsed ja pere)
Aivar Soe, Rapla Maavalitsuse haridus- ja kultuuriosakond, juhataja
Toomas Tenno, Tartu Ülikooli Keemia Instituut, prof; Euroopa Komisjoni 6. raamprogrammi
teadus- ja arendustegevuse projekti POLLEN koordinaator Eestis

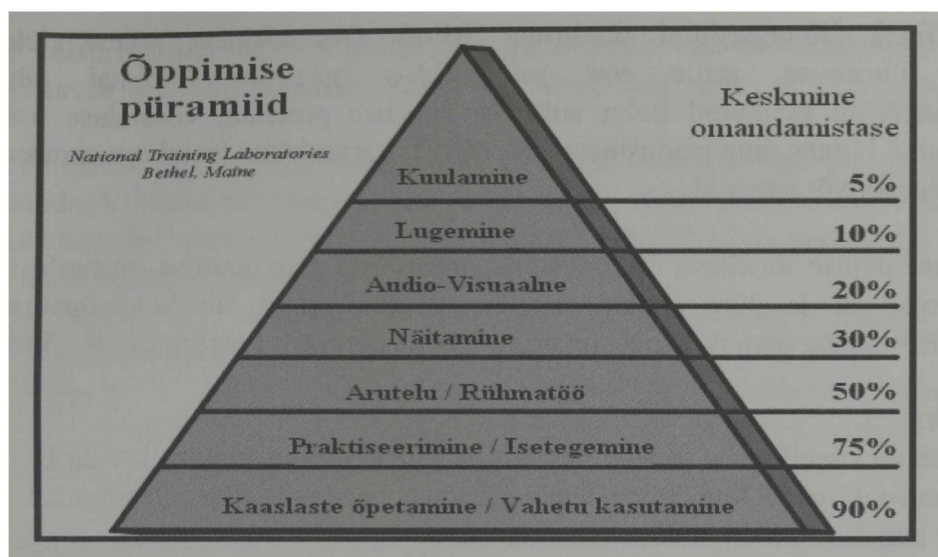
**** Mõned viited ja näited haridusuuenduse vajalikkusest:**

1. "Ameeriklased reformisid oma hariduspoliitikat (ja põhjalikult) pärast venelaste Sputniku väljalennutamist 4. oktoobril 1957. Häbi ja ahastusega olid jänkid sunnitud tunnistama oma mahajäämust. Kusjuures sümptomaatiline on, et füüsikute ja raketiteadlaste lintšimise asemel asuti alustaladeni reformima kooli- ja haridussüsteemi.

Seepärast kuuleb tihti, et "20. sajandi õpetajad õpetavad 21. sajandi noori 19. sajandi meetoditega." (Andres Arrak. Kas Eesti hariduspoliitika toetab majanduslikku arengut? – Postimees, 16.09.2008). Ka Majandusliku Koostöö ja Arengu Organisatsiooni (OECD) õpetajauuring, 16.06.2009, konstateerib: „Eesti õpetajaskonna õpetamispraktikad on traditsioonilisemad kui teistes riikides”.

2. Ida-Viru Ettevõtluskeskuse haridusprogramm "Ettevõtlik kool", www.evkool.ee. Selles rakendatakse Šotimaa haridusideid (Learning and Teaching Scotland, www.ltscotland.org.uk). Ettevõtlikus koolis kasutatakse ettevõtlikkust kõikides ainetes läbiva meetodina. Ettevõtlikkus on lastele asendamatu pädevus, varustamaks neid oskuste, teadmiste ja hoiakutega, mis võimaldavad toime tulla tänapäeva üha kiiremini arenevas maailmas.

Šoti õppimise püramiid näitab tegevuste ja meetodite erinevat efektiivsust teadmiste omandamisel:

3. Rootsi Kuningliku Teaduste Akadeemia ja Rootsi Kuningliku Inseneriteaduste Akadeemia Ühendatud koolitusprogrammi teostamist juhib *Naturvetenskap och teknik för alla* (Loodusteadus ja tehnika kõigile, NTA, <http://www.nta.kva.se>; NTA Joint Education program of Royal Swedish Academy of Sciences and Royal Swedish Academy of Engineering Sciences).

Ühendatud koolitusprogramm algas 1996. a ja toimib enamikes Rootsi kommuunides. Programmi juhatuse esimeheks oli prof Tõive Kivikas (www.kivikas.com), 2001. a-st jätkab ta juhatuse liikmena. Professor vahendas forseliuslaste õpireisi Stockholmis 15.–18.03.2009 (Lembit Jakobsoni reisikiri „Pollen-projektiga Rootsis”, Õpetajate Leht, 24.04.2009; avaldatakse ka Forseliuse Sõnumites 17, 2009).

4. Euroopa Komisjoni 6. raamprogrammi teadus- ja arendustegevuse projekti POLLEN tegevus aastail 2001-2008 12 riigis, sh Eesti lasteaeades ja põhikoolides, www.pollen.ut.ee.

5. Eesti Koostöö Kogu juhtimisel koostatud Eesti Inimarengu Aruanded 2007 ja 2008, Riigikogu olulise tähtsusega riikliku küsimuse ”Eesti hariduse kvaliteet ja kättesaadavus” arutelu (13.11.2008).

Programmid, liikumised jm: GLOBE, õuesõpe, waldorfpedagoogika jne.

6. Johannes Käisi kooliuuenduslik pärand:

– <http://www.htk.tlu.ee/kais>;

– Koolile pühendatud elu: Johannes Käis 1885–1950. Koostanud Ferdinand Eisen. Tallinn, 1985;

– Johannes Käis. Valitud tööd. Tallinn, 1946;

– Ilmar Kopso. Käisi-fenomenist. – Johannes Käis 110. Võru konverentsi (13.01.1996) materjalid. Võru–Tallinn, 1996. Lk 24–25;

– Kyösti Kurtakko. Mis suunas peaks arendama kooli ja õpetamist. – Johannes Käis 110. Võru konverentsi (13.01.1996) materjalid. Võru–Tallinn, 1996. Lk 14–23.

7. Eestis võeti 2006. aastal 27 patenti, aga Rootsis registreeriti iga miljoni inimese kohta 10 korda rohkem patente (Postimees, 18.05.09).

8. Tartu tüdruk saab omanimelise taevakeha, Postimees, 19.05.2009; Pealt hipi, seest taibu, Postimehe Arter, 23.05.09:

Hugo Treffneri Gümnaasiumi abiturient **Riinu Ots** kirjutas põlevkivielektriijaamade õhusaastest uurimuse, mille eest sai USA-s maailma suurimal rahvusvahelisel gümnaasiumiealiste konkursil kolm auhinda, rahalise preemia, võimaluse osaleda noorte teaduskonkursil Hiinas ning teadusmessi Intel ISEF korraldajate teatel nimetatakse tema nime järgi väikeplaneet või asteroid.

9. Ühiskonnaõpetuse ainekava ja praktiliste pädevuste saavutamise vastuolusid käsitlevad Halliki Harro-Loit ja Jüri Ginter artiklis „Riigiõpetusest ühiskonnaõpetuseks. Pelgalt teadmiseks jääv loeng demokraatiast on arutu ajaraiskamine”, Postimees, 04.08.09.

Toimetuselt:

1. Soovitused on veebil www.forselius.ee>KONVERENTS ja avaldatakse ka B. G. Forseliuse Seltsi Toimetistes nr 6. Kaasaegne teadusharidus : pedagoogika uuendamine. Konverentsi "Uuendatud haridus", 25.09.2008, ettekanded.

2. Konverentsi teesid on avaldatud:

a) spiraalköites brošüürina,

b) virtuaalselt – www.forselius.ee>KONVERENTS>Teesid *alias* otsevalikuna
<http://www.forselius.ee/?KONVERENTS:Teesid>

POLLEN-iga Roots

Kevadisel koolivaheajal tutvus kümmekond Eesti õpetajat B. G. Forseliuse Seltsi eestvedamisel uuriva õppega Stockholmi kahes algkoolis.

Kahe päeva jooksul nähti, kuidas aitab avastusõpe integreerida muulasi Rootsi ühiskonda. Annab paljudele erinevast rahvusest lastele tagasi normaalse kasvukeskkonna ja lapsepõlve.

Strösocker

6-klassiline Kvarnbysskolan asub Stockholmi kesklinnast kaugel. Sellest, et tegemist on immigrantide linnaosaga, saame kohe aimu bussist väljudes. Tänavatel kohtab ainult tõmmu-nahalisi. Korra tekib tunne, et oled sattunud Rootsi asemel hoopis araabia maailma. Kooli ümbruses vedelevad krõpsu- ja jäätisepaberid.

59-st erinevast rahvusest laste jaoks, kes õpivad siinses koolis, on rootsi keel ainus, millega nad ühiselt omavahel suhelda saavad. Seda, et viimane lihtne pole, kogeme II klassi koduleemias tunnis olles.

Tunni algul seletab õpetaja tunni teema, milleks on suhkur ja soola lahustumine vees, lahti. Näitab, kust saab katseteks vajalikku soola, peen- ja tükkisuhkrut ning vett, katseklaase ja tööjuhendeid. Pärast seda räägivad lapsed, kus kasutatakse soola ja suhkrut. Kirjeldavad, kuidas näevad sool ja suhkur välja. Püstitavad hüpoteesi selle kohta, kumb suhkur (peen- või tükkisuhkur) lahustub kiiremini vees. Püüavad leida selle põhjuse. Katse lõppedes kirjutavad kogetu töölehele. Nii õpitakse ainete muutumise avastamise käigus lisaks veel rootsi keelt. Seisan ühe laua taga ja vaatan, kuidas Valentin ja Ilshat (nende nimed on kleepsudena laual) toimetavad.

„Mis selle nimi on,“ küsib sosistades Kasahstanist pärit Valentin rastapatsides oleva Ilshati käest, kellega nad kõrvuti istuvad ja osutab sõrmega peensuhkru kotikesele. „Strösocker (peensuhkur),“ vastab see. Valentin kirjutab selle sõna oma tööjuhendi lehele.

Nüüd puistavad nad tükk- ja peensuhkru klaasidesse, valavad nendele peale ühepalju vett ning hakkavad lusikaga segama. Varsti avastavad nad selle, et segada saab päri- ja vastuvoolu.

Peensuhkur Valentini käes on peagi lahustunud, kuid tükkisuhkur Ilshati käes ei taha ega taha kuidagi lahustuda. Viimaks on temagi vees sulanud. Ilshat võtab luubi ja uurib lahust.

„Kumb suhkur lahustus vees kiiremini ja kuhu kadus suhkur?“ küsib õpetaja katse lõppedes.

„Väiksemad tükid lahustusid kiiremini;“ vastab keegi lastest.

„Vaadake, kui aktiivselt ja usinasti nad „tööl“ on, juhib professor Toomas Tenno meie tähelepanu aeg-ajalt õpilastele.

Tund lõpeb. Aafrikast, Kagu-Aasiast, Palestiinast, endisest Jugoslaaviast ja Nõukogude Liidust pärit lapsed on saanud ühe kogemuse võrra rikkamaks. Muutumiste hiigelsuur ringkäik nende ümber pisut kodustunud.

Õpetaja! Kas ma ei saaks istuma jääda?

„Uuriv õpe (avastusõpe) sai alguse 80-ndate keskel Ameerikast, kui sealse Teaduste Akadeemia president vaatas oma tütre bioloogiaõpikut ning avastas õudusega, et see, mida koolis õpitakse, pole üldse see, mida peaks,“ tutvustab Tartu Ülikooli professor Toomas Tenno teel Tallinnast Stockholmi Victoria pardal õpetajatele avastusõppe ajalugu.

„Akadeemia presidendi initsiatiivil hakati USA-s töötama välja programmi, mis oleks huvitav ja haaraks laste kõiki meeli. Arendaks lastes kõrgemat järku tunnetuslikke oskusi. Täna on uuriva õppega Ameerikas läinud kaasa paljude osariikide koolid.

Eestis tegeletakse uuriva õppega projekti POLLEN raames neljandat aastat. Tartus oleme suutnud selle sisse viia 16 lasteaeda. Suurt huvi tuntakse avastusõppe vastu ka Pärnus, Põlvas, Kohilas, Järvamaal.

Andsime kunagi 16-le põhikooli ja gümnaasiumi matemaatikaõpetajale ülesande teha neljast riskülikust, ringist, kolmnurgast pilt. Tulemuseks oli see, et 16-st õpetajast tegid 15 maja.

21 lasteaialapsest tegi selle aga ainult üks. Ülejäänud tegid kas mustreid, autosid vms. See tulemus näitab, kuidas loovus on suurte inimeste juurest koolis ära kadunud,“ nendib Toomas Tenno. Ja jätkab: „Üks tuttav lasteaiaõpetaja, kes avastusõpet juba mitmendat aastat rakendunud on, rääkis mulle järgmise loo. Pärast 1. klassi astumist tuli mõne aja pärast oma vanasse lasteaeda üks tüdrukutirts tagasi ja palus: „Õpetaja kas ma ei saaks lasteaeda istuma jääda?“ Kui ma uurima hakkasin, milles asi, selgus, et kõik see, mida me uuriva õppimisena lasteaias teinud olime, seda koolis enam edasi ei tehtud. Tüdrukul hakkas lihtsalt igav. See näitab, et kool hävitab kõik selle hea, mis lastaias tehakse. Tapab lapses loomingulisuse. Ka koolis tuleb lapsi nii õpetada, et neil hakkaksid õppides silmad särama. Tuleb arendada laste loomupärast uudishimu, mitte lasta sel känguda.

Esinesin mõni aega tagasi uurivõppe kasulikkusest saalitäie koolidirektorite ees. Kõik noogutavad nõusoleku märgiks pead, pärast aga teatavad: „Me ei saa midagi juurde võtta, sest me peame õppekava täitma.“ Õppekavas aga pole kusagil öeldud, et õpetada tuleb raamatut kaanest kaaneni. Kui raamat juhib õpetamise ja õppimise protsessi, siis on nii õpetaja kui õpilase aktiivsus madal. Õppekava üldosas on kõik loodusõpetuse eesmärgid paigas, nii kaasaegsed... Aga keegi ei täida neid.

Vahel heidetakse meile ette, et me teeme sellise õpetamise käigus tilu-lilu, aga lastele on tarvis õpetada fakte. Ütlejad unustavad ära, et avastusõppe käigus õpitakse ka fakte, mis on seotud arusaamisega, kuid sellise õppimise käigus õpivad lapsed lahendama ka probleeme. Üks kartus, mis kollitab nii lapsevanemad kui lasteaiaõpetajaid, on see, et lasteaialaps pole nende arvates veel küps selliste teadmiste ja mõistetega opereerimiseks, mida avastusõppe tundides kasutatakse.

Ma arvan, et kui me pakume lastele koolis huvitavat tegevust, seda mis neid kaasa haarab, siis pole teaduslikest mõistetest arusaamine sugugi nii ületamatu. Ka multikate ja seebikate mõju muutub selliste laste juures palju väiksemaks. Paljud lapsed, eriti poisid, kukuvad koolist välja just seetõttu, et neil on seal igav ja ebamugav olla. Neil pole koolis lihtsalt seda tegevust, mis neid haaraks, vaimustaks, mida nende olemus nõuab. Koolivägivaldki saab alguse sellest ebamugavuse tundest. Inimese organism on niimoodi üles ehitatud, et otsib sel puhul uut olukorda, milles tal pole ebamugav olla. Eduelamus on põhiline, mis poistel puudub.

Me oleme sattunud eufooriasse viimastest PISA testi tulemustest. Samas oleme innovatsioonilt Euroopas eelviimasel kohal. Tarvis on täiesti uut moodi pedagoogikat, uuendatud pedagoogikat Euroopa tuleviku nimel. Meil on ainekeskne õpe, integratsioon ainete vahel puudub. Kuna see on toiminud niimoodi kümneid ja kümneid aastaid, siis arvavadki kõik, et selline õpetamine ongi ainuõige. Maailmapilt, mis niimoodi saadakse, on täiesti kaootiline ja fragmentaarne.

POLLEN

Avastusõppe projektis POLLEN (2006–2009), milles osalevad 12 EL liikmesmaad, nende hulgas Prantsusmaa, Inglismaa, Rootsi, Saksamaa, Holland, Belgia, Eesti, eesmärgiks on kõiki lapsi kaasav ja arendav uurimuslik õpe. Projekti Eesti-poolne eestvedaja on professor Toomas Tenno Tartu Ülikoolist.

Erinevalt Eestist kehtib avastusõppel rajanev õppekava Prantsusmaal juba 2002. aastast. Sellele õppele üleminekut juhtis Prantsuse Teaduste Akadeemia.

„Avastusõppe levitamisele Rootsi koolides on tugevasti pannud õla alla Rootsi Kuninglik Teaduste Akadeemia. „Algas see sellest, et hulk aastaid tagasi hakkas ka Rootsis nappima noori, kes tahtnuksid omandada inseneri elukutset,“ jutustab eesti õpetajatele prof Tõive Kivikas, Lundi ülikooli õppejõuna ja Studsviki tuumajaama juhtivspetsialistina töötanud, romaani „Nimed marmortahvilil“ autori Albert Kivikase poeg.

„Rootsi akadeemikud hakkasid asja vastu huvi tundma ja avastasid, et koolides saadav loodusteaduslik maailmapilt ja selle õpetamine ei ärata lastes huvi loodusteaduste vastu.“ Ühiskonnas algas akadeemikute ja inseneride liidu osavõtul meedia abil elav arutelu. Selle tulemusena eraldas riik miljoneid kroone loodusainete õpetamise paremustamiseks. Nii sündis 11 aastat tagasi liikumine NTA (Naturvetenskap och teknik för alla - Loodusteadus ja tehnika kõigile). Nagu näeme, on NTA avastusõpet edendanud Rootsis varem kui Euroopa Komisjoni projekt POLLEN.“

Avastusõppega on ühinenud Rootsis tänaseks üle 80 kommuuni, Stockholmi koolidest enam. Uuriva ja avastusõppe abil õpetamine pakub huvi mitte ainult lastele, vaid ka õpetajatele. Selle õppe tulekuga Eesti koolidesse väheneks kindlasti suurel määral igal aastal põhikoolist välja langevate laste arv. Poleks Eesti riigil karta enam sellepärast, et ühiskond pole jätkusuutlik ning et meil napib insenere ja tehnoloogiat valdavaid noori inimesi.

Toimetuselt:

1. Lembit Jakobsoni sama artikli versioon ilmus Õpetajate Lehes 24. aprillil 2009, lk 13
2. Õpireisi pildid on värvitahvilil XI–XII “Stockholmis avastusõppega tutvumas, 15. – 18.03.2009”
3. Seltsi õpireisi kaaskorraldaja, teadushariduse edendaja Rootsis:

Isikuandmed:

Sündinud 14 juulil 1937, Tallinn, Eesti

Isa Albert Kivikas, ema Anna Kivikas

Abielus 1964st aastast Tiuga (arst), 3 last, sündinud 1967, -69 ja -74

Haridus:

1957 Keskkooli lõpueksamid

1964 Fil.lic tuumafüüsika, Lundi Ülikool, Rootsi

1970 Ph.D Füüsika, Elementaariosad, Lundi Ülikool, Rootsi

1971 Füüsika dotsendi tiitel, Lundi Ülikool, Rootsi

1980 Ärikool, INSEAD, Prantsusmaa

Aunimetused:

1994 Rootsi Kuningliku Inseneride Teaduste Akadeemia (IVA) liige

1995 Tartu Ülikooli auliige, Eesti

1995 Parim väljakutset vastuvõtnud ärijuht Rootsis, PA-foorum, Stockholm, Rootsi

Ametikohad:

1958-1973 Füüsika lektor ja professori assistent, Lundi Ülikool, Rootsi

1973-1976 Tehniline juht, Alfa-Laval AB, Lund, Rootsi*

1976-1978 Arendusjuht, AGA-Heating AB, Stockholm, Rootsi*

1978-1981 Äriala juht, Welding Gases AGA AB, Lidingö, Rootsi*

1981-1984 Asepresident, ESAB AB, Göteborg, Rootsi*

1985-1987 Tegevdirektor InnoCap AB (venture Cap), Stockholm, Rootsi

1987-1988 Vanemkonsultant, PA Technology, Stockholm, Cambridge, Inglismaa

1988-1989 Juht, Studsvik Nuclear, Nyköping, Rootsi

1990-1997 Tegevdirektor Studsvik AB, Nyköping, Rootsi*

1997-2001 Tegevdirektor Estinvest AB, Stockholm, Rootsi*

2001-2003 Külalisprofessor juhtimise ja innovatsiooni alal, Tartu Ülikool, Eesti

2002-2003 Asutamisdirektor, Tartu Tehnoloogiainstituut, Tartu Ülikool, Eesti

*Ettevõtte, mis on noteeritud Stockholmi Aktsiabörsil

Ülesanded:

Direktorite Nõukogude liige

1979-1984 Elajo Invest AB, Oskarshamn, Rootsi

1990-1999 Studsvik AB, Nyköping, Rootsi*

1992-1998 Rootsi Tööandjate Liit, Stockholm, Rootsi

1995-1999 SAQ Kontroll AB, Stockholm, Rootsi

1991-1995 Pacific Nuclear Systems INC, Seattle, Washington, USA (NASDAQ, USA)

1990-1993 Alnor Instrument Company, Skokie, IL, USA

1984-2001 Estinvest AB, Stockholm, Rootsi*

1997-1999 IVT Värmeteknik, Tranås, Rootsi

1997-2000 Företagskapital AB, Stockholm, Rootsi*

1998-2000 Atle Teknik AB, Göteborg, Rootsi*

1998- Zander & Ingeström AB, Solna, Rootsi

1998-2000 AS Lemrat, Keava, Eesti

1998-2000 AS Ilver Extra, Tartu, Eesti

2001- NTA Ühendatud koolitusprogramm Rootsi Kuningliku Teaduste Akadeemia ja Rootsi Kuningliku Inseneride Teaduste Akadeemia, Stockholm, Rootsi

2002- Tehnoloogiainstituut, Tartu Ülikool, Eesti

Esimees, Direktorite Nõukogudes

1994-2000 Swedberg Laboratory, Uppsala Ülikool, Uppsala, Rootsi

1994-2000 Rootsi-Eesti, Läti ja Leedu Kommertsakadeemia, Stockholm, Rootsi

1996-1999 NTA Ühendatud koolitusprogramm Rootsi Kuningliku Teaduste Akadeemia ja Rootsi Kuningliku Inseneride Teaduste Akadeemia, Stockholm, Rootsi

1994-1997 Estinvest AB, Stockholm Rootsi*

1998-2000 AS Eerung, Sürgavere, Eesti
2001- MTÜ Connect Estonia, Tallinna Tehnika Ülikool Tallinn Eesti

Väljaanded:

Õpikud

Bergvalli Füüsika Gümnaasiumile, Stockholm, 1969
Füüsika probleemid, Lundi Ülikool, Lund 1965
Füüsika 3 Ülikoolile, Kvantfysik, Almqvist & Wiksell, Uppsala 1971

Artiklid professionaalsetes ajakirjades

15 artiklit erinevates rahvusvahelistes teaduslikes ajakirjades 1964-1981

Patendid

2 patenti, kuumusevaheti, Alfa-laval AB, Lund; Rootsi 1974-1975

Elulugu

Marquis Kes On Kes Maailmas (Marquis Who is Who in the World), 121 Chanlon Road, New Providence, NJ 07974 USA
Marquis Kes On Kes Teaduste ja Tehnika Maailmas, 121 Chanlon Road, New Providence NJ 07974 USA
Rahvusvaheliste elulugude sõnastik (Dictionary of International Biography), Rahvusvaheline Biograafiate Keskus Cambridge CB2 3QP, Inglismaa
Kes on see (VEM ÄR DET), Rootsi biograafiate käsiraamat, P.A.Nordstedt & Pojad, Stockholm, ISSN: 0347-3341

MTÜ: www.e-d-u.ee (07.2002) haldamiseks ja arendamiseks asutas 18.08.2005 MTÜ Eesti Demokraatia Uuendamine, RK 80226735, info@e-d-u.ee, Tõive Kivikas, e-mail: toive@e-d-u.ee

Aadress: Tõive Kivikas, juhtimise ja innovatsiooni korraldamise professor

- a) Wirséns väg 10 B, S-182 63 Djursholm, Sweden; +46 (0)8 755 94 50, Cellular: +46 (0)70 540 42 34
b) Vaarika 3, 10614 Tallinn, Eesti; +372 660 91 26, mob: +372 534 888 37

AADAMA JA AABITSAGA ŠOTIMAALE

Lembit Jakobson, Unipiha Algkooli õpetaja

Kevadisel koolivaheajal külastasid Unipiha kooli õpetajad Eha ja Lembit Jakobson Euroopa Liidu Comeniuse programmi projekti „Kultuur ühendab lapsi“ raames sõpruskooli Šotimaal. Eelmisel sügisel alanud ühisprojekt šoti, islandi, soome, hispaania ja eesti laste lähendamine rahvakultuuri kaudu aitab lisaks lastele õppida üksteist tundma ka õpetajail.

Aitab neil paremini mõista erinevate rahvaste kombeid ja traditsioone, aitab kaasa ühise euroopaliku kultuuriruumi tekkimisele. Mitte enam raamatute ja filmide vahendusel, vaid projektis osalevate laste ja õpetajate kaudu.

Õpetaja Eha kaenlas reisiv elavaimeline nukk Aadam toob muidu nii asjalike turva- ja passikontrollide näole muheda naeratuse. Unipiha laste joonistused ja Aadami aabits on aga pakitud kohvrissi.

Kus asub Eesti?

Esialgu ei näe Aadam mitte midagi peale eestlaste lärmaka seltskonna ja lennuki seljatõe hallika värvi. Ta ei tea mitte midagi sellest, et kolme lennutunni kaugusel elab hoopis teistsugune rahvas oma mitmetuhande aastase kultuuri, ajas olemise ja kulgemisega.

Paariks päevaks Londonisse minek on tänapäeval sama tavaline kui üle tee poodi minek. Isegi teksad ja kingad võivad olla samad. EasyJeti lennukis suurt eestlaste lõbusat seltskonda vaadates tundub mulle, et minnakse mitte maailma ühte suurimasse ja vanimasse metropolit, vaid maale sündipeole. Samasugune lõõpimine, õlle ja veini joomine, huvi tundmine selle vastu, kes kusagilt midagi ostis, müüs või kasulikult vahetas.

Inglisekeelsete ajalehtede krabistamine mu kõrval ja ees annab siiski tunnistust sellest, et peale eestlaste on lennukis neid, kellele on siiski olulisem muu. Daily Expressist vaatab lugejale vastu NATO sõjaväevormis prints William Iraagist; üht valitsuse ministrit süüdistatakse häälte ostmises oma ametikoha kaudu. Mitu lehekülge materjali selle kohta, kuidas kulgesid hipodroomivõistlused ja hiigelfotod esikohale tulnud hobustest annavad tunnistust, et selles äris liiguvad väga suured rahad.

„Seesama igal pool. Ei õnnestu selle eest põgeneda mitte kusagile,“ vilksatab korra peast läbi. Tõstan Aadama akna juurde ja näitan talle merd.

Enne maandumist rändavad klantsajakirjad rikaste ja ilusate elust tagasi naiste käekotti, ajalehed aga stjuurdesside poolt toodud hiigelpüügi.

Balti tuul

Glendelvine'i 55 õpilasega algkoolis, mis on Unipiha sõpruskool, teatakse, kus asub Eesti. Kooli fuajees võtavad meid vastu laste joonistatud suured Tallinna vanalinna tornid. Laual on eesti muinasjuturaamatud, fotoalbumid ja sinimustvalge lipp.

„Lapsed joonistasid need ise,“ ütleb Anne, kui imetleme väga ehedaid vanalinna hiigeltorne. „Aitasin neid vaid õige pisut.“

470 õpilasega Perth'i põhikoolis, mida külastame mõni päev hiljem, ei teata Eestist aga midagi. Osa lapsi arvas, et see asub Ameerikas, osa et Austraalias. Koolidirektor Dugald F Campbell on sunnitud ise 6. klassi tüdrukutele-poistele näitama kaardil Baltikumi, nimetama Leedut, Lätit, Eestit.

„Te teate kindlasti ütlust baltic. See on siis, kui puhub külm ja läbilõikav tuul,“ selgitab ta. „Nemad ongi pärit sealt,“ osutab ta käega minu ja Eha poole.

Jõuan märgata, et kaart seinal pärineb veel sellest ajast, kui kuulusime Nõukogude Liitu.

Ühel õhtul Lorna köögis istudes ja Eestist rääkides tajun esmakordselt, kui pisike on see gloobusel vaid näpuotsasuurune maa, millel asume. Ometi saame me riigi ja rahvana kuidagimoodi hakkama.

Olen oma sõprade hulgas väljaspool Eestit alati imestust tekitanud sellega, kui räägin meie laulu- ja tantsupidudel osalejate arvudest. Nad ei suuda kuidagi ette kujutada, et meil on täna veel võimalik sellisteks ise tegemise kultuuriüritusteks kokku saada kümneid tuhandeid inimesi. "Te olete õnnelikus seisuses," lausuvad nad ohates.

Täiskasvanuks saamine

Väikerahvastena tahame, et suured rahvad tunneksid meid. Teaksid, kus me asume ning mis elu me elame. Külmas ja niiskes Londonis, rahvaste ning keelte paabelis, tunned end nõelana heinakuhjas. Mööda Thames'i kaldapealseid ringi hulkudes, Buckinghami lossi raudvõrede vahel vahisõdureid piiludes, kuninganna hobuste kabjajälgi ratsutamisrajal vaadates, Shakespear'i tavernis viskit juues adud, kui pisike on Eesti. Peaaegu olematu.

Loomulikult ei tea ega tunne keegi sellist riiki ja rahvast. Vähemasti inimene tänavalt. Tal on oma eluga piisavalt tegemist. Milleks peaks ta teadma ja tundma veel üht pisirahvast, kui iga päev on ta ümber endisest impeeriumist kokku voolanud sadu tuhandeid erinevate rahvuste esindajaid.

Et saada väikerahvana täisväärtuslikuks (ühiskonnana täiskasvanuks), peaksime lisaks ellujäämisele ning jätkusuutlikusele olema võimelised pakkuma omapoolseid lahendusi maailma ees seisvate probleemide leevendamiseks ja lahendamiseks. Soome on kindlasti meile veel pikka aega siin eeskujuks.

Šotimaa ja Inglismaa suhted

Suure rahvuse liikmed ei pea muretsema selle pärast, mis saab nende rahvusest, keelest ja kultuurist tulevikus.

Seepärast ei tule imestadagi selle üle, kui endine kooliõpetaja, Lorna ema kokkusaamisel meiega teetassi taga ütleb: "Šotlasi ei huvita poliitika. Oleme perekesksed."

Seepärast andubki tavaline šoti mees eelkõige jalgpallile või mõnele muule hobile, rohkem kui päevapoliitikast hoolib ta sõpradega koosolemise ja pubist, oma klannist. Just seepärast ei õnnestunud pikka aega šotlastele selgeks teha oma parlamendi vajalikkus. Rahvahääletus selles küsimuses õnnestus alles kolmandal katsel.

Poliitika olemasolu on siiski tajutav inimestevahelises suhtlemises, seda eriti suhtumises Inglismaasse. Uhkus oma kuningate ja sadu aastaid kestnud iseseisvuse üle pole šotlastel kuhugi kadunud. Inglismaa ülemvõimust annab tunnistsut seegi seik, et Šoti parlamendi olemasolu on toonud suurema kontrolli hariduselu üle Inglismaa poolt. Šoti ajalugu ja geograafia tahetakse tulevikus asendada tehnoloogia ja sotsiaaloskuste õpetamisega koolides. Ühiskonna tasandil on viimane küll oluline, kuid jätab lapsed ilma oma šoti juurtest.

Just meie sealolemise ajal möödus 300 aastat sellest, kui Šoti viimane kuningas tunnistas vabatahtlikult Inglismaa ülemvõimu ja riik läks Inglismaa võimu alla. Kuid ei ajakirjanduses, tänavapildis ega koolides polnud sellele pööratud vähimatki tähelepanu.

Tarastatud Šotimaa

Silmapiirini avatud maastik, kus puudub mets, pole minu jaoks. Tunnetan seda eriti selgesti kilomeetrite viisi lumiseid laugjaid mägesid autoaknast vaadates. Kõige enam häirib see, et kogu see horisondini laiuv maastik on tarastatud. Mõisate ümbruses korralikult rinna kõrguseni kivist laotud müüridega, millest silm üle ei ulatu nägema, mujal mitmekordsete

traataedadega. Ainsad „vabad augud“ selles tarastatuses on teed, mis viivad avalike parkide juurde.

„Kuningannale kuuluvad mäed,“ lausub Lorna, kui järjekordselt mägede omaniku kohta pärin. Oma ja võõraste piiride väga ühene ja selge vahetegemine ja paikapanemine on šotlaste jaoks ülioluline. Seepärast tehakse ka kokkusaamisel võõraste inimestega üsna pea selgeks, millisesse klanni nad kuuluvad.

Erinevused eesti koolist...

...algavad sellest, et kõikides koolides on kasutusel koolivorm. Inglismaal ja Šotimaal ei vaielda enam selle üle, kas see on vajalik või mitte. Glendelvine'i koolis kandsid lapsed šoti rahvuslipu värvides koolivormi. Nabapluuse ja ümber keha liibuvaid teksaseid ei kohanud me mitte kuskil.

Kohustuslik koolis õppimine algab viieaastaselt ja lõpeb 16-aastaselt.

Erinevalt Inglismaalt, kus on kasutusel curriculum, lähtub Šoti koolide õppekava riiklikust raamõppekavast. See annab õpetajatele vabamad käed.

„Kujuta ette, et ma pean aastaid õpetama ühte ja sedasama. Kui igav see oleks,“ seletab Glendelvine'i algkooli juhataja Lorna Sabbagh meile.

Anne'i 3.–4.–5. klass alustas rooma ja šoti ajaloo suhete uurimist juba pärast jõule. Meie tunnis viibimise ajal uuris osa lapsi interneti vahendusel elu rooma armees, osa meisterdas võitjate austamiseks rohelisest papist loorberipärga. Üks rühm uuris raamatust roomaaegseid lastemänge ja õpetas neid hiljem meilegi.

Rooma saunad, toit, numbrid, jumalad, sõjaväevarustus – kõik see annab lastele aimu elustiilist, mis tol ajal valitses. Õppimise käigus integreeritakse käsitöö, matemaatika, emakeel, ajalugu, arvutiõpetus. „Meil on selleni veel väga pikk tee,“ mõtlen lapsi vaadates.

Usuõpetus on kohustuslik alates 1. klassist. „Koostas in algklasside õpetajatele usuõpetaja käsiraamatu. Sain selle tegemiseks 10 000 naela,“ jätkab Lorna vaheajal kooli õppekavast rääkides.

Oleme uhked oma riigi raalistamise üle. Glendelvine'i algkoolis on rüperaolid kasutusel juba 1. klassis. Lapsed võtavad need lukustatavast kapist ja kasutavad oma õppetöös.

Samas valvavad šoti koolid väga hoolikalt, kasvatust silmas pidades seda, et lapsed ei pääseks koolis interneti kaudu pornolehekülgede jms juurde. Juurdepääs kõikidele portaalidele, mis ei ole mõeldud laste uurimis- ja õppetööks, on koolides suletud.

Rääkisin sellest oma tuttavale arvutiõpetajale. Ta vastas, et on korduvalt pöördunud selle küsimusega kooli direksiooni poole, kuid seni tulutult.

„Kuidas Sa kujutad ette, et ma ühel päeval ei lase neil enam minna rate'i? Nad teevad koolimaja ümber kätest kinni hoides inimketi ning kõigutavad plakatit, et nende sõnavabadust piiratakse ja neid ahistatakse.“

Ilmselt tuleb ka meil varem või hiljem loobuda nõukogude ajast pärit gümnaasiumist. Lorna Sabbagh'i peres, kelle võõrustada me oleme, käib tütar 13. klassis. Ta valmistub astuma kunstiakadeemiasse, kuid tal on kõigest kolm (!!!) ainet, mida tudeerib: maalikunst, kunstiajalugu ning inglise keel. Tema õde käib 11. klassis. Viie aine hulgas, mida ta õpib, pole ei füüsikat ega keemiat.

Ärme hakkame polemiseerima selle üle, kas see on hea või halb. Sealses haridusruumis selline diferentseerimine toimib. Gümnaasiumiõpilaste nädalakoormus on 30 tundi. Pisut kummaline oli see, et Lorna koolis avati kooliuks täpselt kell 9. Väljas oli viireda tuulega märtsiilm, viieaastastel tilkusid külmast tuulest ninad, aga sisse ei mindud. Pärast koolikella rivistuvad lapsed kolonnidesse ja sisenevad. Kõige ees on 5-aastased ja kõige taga 7. klassi poisid-tüdrukud. Samamoodi minnakse ka pärast kella kolme koju. Ei mingit rüselemist, kannatlikult oodatakse oma järjekorda. 1990. aastatel toimunud koolimõrvast tingituna on

kõikide koolide ukSED päeval lukustatud. Koolimajja pääseb ainult helistamise ja assistendi juures registreerimisega. Vahetunnid veedetakse siiski kooliõuel koolitadi valvsa pilgu all.

Koolipiits

Oma kooli ajaloost rääkides võtab Lorna äkitselt kapist poolemeetrise musta nahkrihma. Jään huviga silmitsema härjanahast otsast ribadeks lõigatud rihma ning püüan aru saada selle seost kooliga. Nähes mu kimbatust, ütleb Lorna ise: “See on piits. Ja-jah! Piits! Alles 80-ndate alguses keelati selle kasutamine šoti koolides“ Ja jätkab pärast väikest pausi: „Olen sellega üks kord vastu sõrmi saanud.“ Valu, mis tema häälest kostub, annab aimu, et seda löömist ei unusta ta mitte iial. Mis sest, et sellest on möödas üle 40 aasta. Olen jahmunud. Demokraatia ja piits, kuidas on see võimalik? 470 õpilasega Perth’i linnakooli direktorile Dugald F. Campbell’ile on piits väga tuttav. “Oo, jaa!” lausub ta minu pärimisele selle kohta hääletoonil, mis annab tunnistust sellest, et piitsa on ta saanud rohkem kui üks kord.

Pubis

Iiri- ega Šotimaad ei kujuta keegi meist ette ilma pubideta. Seepärast oli loomulik, et Püha Patricku päeval (18.03.) kohaliku pubisse sisse astusime. Oli reede õhtupoolik, publi mesilastaruna rahvast täis. Õllekruusid ees istusid kohalikud pillimehed omaette lauas ja mängisid viiulitel gaeli muusikat. Toimus mõnus jammimine. Seisin keset ruumi, istekohad olid kõik kinni ja jalg hakkas iseenesest üsna pea takti kaasa lööma. Rinnakas ettekandja liikus osavasti täiskruusidega kundede vahel ringi, viskas aeg-ajalt mõne mahlase repliigi ja läks siis tühjade kruusidega uuesti leti juurde tagasi. Kogu selles lärmakas melus oli sundimatust ja lõbusust. Ootas, kuni Anne’i mees Ian õllekruusiga leti juurest tagasi tuleb ja vaatasin ringi. Värvimata laudpõrand, suur kamin, mis süüdatakse külmade ilmade korral ning mis loob muusika ja õlle kõrvale hubasust ning kodusust. Valdavalt teksastes 30–40-aastased naised ja mehed elavalt omavahel vestlemas. Aeg-ajalt tõuseb mõni pillimees ja lahkub. Tema asemele tuleb kohe uus ja jätkab lennult haarates sama meloodiat, mida teised ees mängivad. Nii nädalast nädalasse, aastast aastasse, sajandist sajandisse. Ikka selleks, et tulla rõõmsana toime oma elu ja oludega. Hiljem saan teada, et esmaspäeviti leiab pillimeeste kõrval oma vokile koha ka Anne’i. Pubist lahkudes hakkab taipama, miks ta just siin ketramas käib.

Solidaarsus, separatism ja Euroopa Liidus olemine

Perth on Pärnu-suurune linn põetud hekkide, õitsvate nartsissipeenarde, ühesuguste ilupuude ja pestud autode ning tänavatega. Üksteise kõrvale tihedasti ehitatud kõrgete viilkatustega majade, õitsvate kirsipuudega väikelinn, kus näib igavesti keStvat vaikeluline pühapäevane pärastlõuna.

Ühes neis valgeks krohvitud majadest elabki Lorna oma perega.

Kilomeetri kaugusel linnakesest asub Edinburghi viiv kiirtee. Lakkamatu müra ei vaibu ei päeval ega öösel. Müra tõttu koondubki elu peamiselt õuest ära tuppa, pubisse või spordisaali. Jalgsi linnas ringi uidates satun uuele elamurajoonile. Suured ja uhked majad oma kõrge rootsi värvi plankaiaga tekitavad kummastust. Vanas linnaosas, kus elab Lorna, seda pole. „Separation,“ lausub Lorna, kui selle kohta seletust küsin.

„Millal hakkab inimestes võimust võtma separation solidaarsuse üle,“ küsin tükk aega hiljem reisimärkmeid lugedes. „Šoti koolides pööratakse rühmatööle ja üksteisega koostööle palju tähelepanu. Ometi on kõik uuselamurajoonid piiratud kõrgete plankaedadega?“

Euroopa Liidu liikmeks olemine annab eelised, mida kolm aastat tagasi meil polnud. Lennujaamas piirikontrollist läbi minnes ei küsi keegi enam seda, kui kauaks ja kelle juurde

me tulime, kui palju meil raha kaasas on ning kas tagasisõidupilet olemas. Turvakontrolli läbime üheskoos prantslaste, itaallaste ja sakslastega, mitte eraldi, nagu varem.

Ühtse euroopaliku identiteedi moodustumise protsess on pikk ja vaevanõudev. Ühises liidus elavad koos nii 50-aastase kui mõnekuulise staažiga liikmed.

Üle 500 miljoni inimesega väga paljudest erinevatest rahvustest koosnev liit ei sarnane küll Nõukogude impeeriumile, kuid seal elanutena on meil olemas teatud hirmud ja kartused. Comeniuse projektid on üks võimalus neid hajutada.

Aadam jääb sedapuhku Glendelvine'i kooli laste seltsi, hakkab külastama nende kodusid. Läheb kaasa matkadele ja kuulab klassiruumis nende šotimurdelist inglise keelt. Sealt saadab ta loodetavasti meile koolilaste käega kirjutatud kirju oma läbielamistest.

„KURITEGELIKU INIMESE“ LEIDMISEST EESTIS*

Lembit Auväär

Sissejuhatuseks

15. aprillil 2009 toimus Eesti Akadeemilises Õigusteaduse Seltsis järjekordne ettekandekoosolek, ettekandjaks Tartu Ülikooli õigusteaduse professor Jüri Saar ja teemaks “Karistusjärgne kinnipidamine mittekaristusliku meetmena” Üha igapäevasemaks muutuvad meile mõisted “ennetusvangistus” ja “tagatisvangistus”¹ Jutt ei ole enam teoreetilistest aruteludest, vaid praktikasse rakendatavast abinõude kompleksist. See tähendab, et meie õigusdoktriin tunnistab sünnipäraseid kurjategijaid, keda tuleb ühiskonna ohutuse nimel ühiskonnast isoleerida. Peamiseks argumendiks on, et „Saksamaal ju tehakse nii“

Arvan, et on igati aeg peatuda sellel probleemil vähemalt ühe artikliga. Ei pretendeeri lõplikele tõdedele, pigem diskussiooni algatamisele.

1. Kriminaalantropoloogia loojast

Inimese käitumise ennustamine mingi tema tunnuse järgi on huvitanud inimkonda iidsetest aegadest alates. Selle valdkonna üheks vanimaks esindajaks võib pidada hiromantiat, mis toetus sellele, et inimese kätt uurides võib “tuvastada” tema iseloomu ja ennustada tulevikku. Hinge ja keha teemal võtsid sõna ka Hyppokrates, Platon, Aristoteles jt. Viljakalt tegelesid sellega frenoloogid ja füsiognoomikud 19. sajandi algul.

Füsiognoomikal – teadusel vaimuannete uurimisest inimese füüsiliste omaduste põhjal – on küllaltki pikk traditsioon, mis tipneb Lavateri (1741–1841) fundamentaalse teosega “Füsiognoomilised fragmendid inimteadmiste ja armastuse ergutamiseks”

Frenoloogia on õpetus, mille järgiaju erinevates osades paiknevad erinevad psüühilised võimed ja omadused, mida saab diagnoosida kolju reljeefi järgi. Frenoloogia väljapaistvaks esindajaks on austria arst ja anatoom Franz Joseph Gall (1758–1828). Ta rõhutas 1825. aastal, et seadusandluse objektiks, nii palju, kui inimese loomus seda lubab, peaks olema kuritegude ennetamine, kurjategijate parandamine ja ühiskonna päästmine nendest, kes on parandamatud.

¹ Vt täpsemalt J. Sootak. Sõber, kodanik, vastane ja vaenlane: kellele on suunatud tänapäevane karistusõigus. – Akadeemia, 2007, nr 8, lk 1714–1741. J. Sootak. Mida teha, kui isiku ohtlikkus on süüst suurem? – Juridica, 2006, nr 8, lk 519–529

Pika uurimistöö tulemusena tegi ta avastuse ajukoore ja ajukäärude erilisest osast, jõudes arvamusele, et inimese ajus võib leida 27 põhilise inimomaduse asukohad, nende hulgas kalduvus mõrvale ja vargusele.²

Ka Galli järgijad teostasid huvitavaid uurimusi, uurides kurjategijate füsiognoomiat.

Kriminaalne antropoloogia seostub eelkõige C. Lombroso nimega. Sellise tuntuse on Lombroso (1836–1909) tõepoolest ka ära teeninud. Juudi päritoluga itaallane Cesare Lombroso sündis 1836. a Veronas, mis tollal kuulus Austria võimu alla. Hariduselt arst – õppinud meditsiini Paduas, Viinis ja Pariisis, sai 26-aastaselt psühhiaatria professoriks Pavia – praktiseeris Lombroso pikemat aega meditsiinilises kinnipidamiskohas ja juhatas ka vaimuhaiguste kliinikut, kus viis läbi uurimistöö kliima ja ilma mõjust vaimuhaigete käitumisele. Pärast seda sai ta kohtumeditiini ja psühhiaatria professoriks ning seejärel kriminaalantropoloogia kateedri juhatajaks Torino ülikoolis. Huvi kurjategijate uurimise vastu tärkas Lombrosol psühhiaatriaga tegeldes. Kõigepealt märkas ta seost kuritegeliku käitumise ja epilepsia vahel. Seepeale tekkis tal idee uurida kriminaalset fenomeni juba sügavamalt. Kohtumeditiini professorina oli tal ligipääs tohutule faktilise materjali hulgale.

Tema teaduslikud järeldused toetuvad aukartust äratavale uurimistööle – 383 surnud ja 3839 elusa inimese pealuu uurimisele. Ühtekokku jälgis ja küsitles ta 26 886 kurjategijat ning võrdlus-materjaliks 25 447 tudengit, sõdurit ja muud õiguskaualekat kodanikku. Lombroso ei õppinud tundma mitte ainult oma kaasaegseid, vaid uuris ka keskaegsete kurjategijate kolpasid.

Ülemaailmselt tuntuks sai Lombroso populaarteadusliku kirjutisega “Kuritegelik inimene”, kus avaldas, et tema jaoks on kuritegevuse probleem lahendatud, ja viis lugeja kriminaalse antropoloogia intrigeerivasse maailma.

Lombroso ei jäänud oma esialgsete tulemuste ja arvamuste juurde, vaid täiendas ja muutis neid. “Kuritegeliku inimese” esimene väljaanne ilmus 1876. a. Lombroso eluajal ilmus viis väljaannet. See, kuidas ta oma peateost kogu aeg täiendas ja suurendas, näitab tema erilist pühendunud huvi oma uurimisala vastu³

2. Eesti teadlased kriminoloogia aine määratlemisel.

Sõna „kriminoloogia“ on tuletatud kahest sõnast: ladinakeelsest *crimen*, mis tähendab kuritegu, ja kreekakeelsest *logos*, mis tähendab teadust, õpetust, mõistust ja sõna. Seega võiks kriminoloogia all mõista teadust või õpetust kuriteost. Kriminoloogia on suhteliselt noor teadusharu, mis tekkis veidi üle saja aasta tagasi.

Esmakordselt kasutas terminit „kriminoloogia“ prantsuse antropoloog Paul Topinard 1879. aastal⁴, kuid üldisesse kasutusse läks see mõiste pärast itaalia teadlase R. Garofalo samanimelise raamatu ilmumist 1885. aastal.⁵ Raamatus kasutatakse seda terminit mõnevõrra teistsuguses tähenduses kui tänapäeval.⁶

I. Rebase arvates sai kriminoloogia kui iseseisva teadusharu tekkimine võimalikuks ja vajalikuks sedamööda, kuidas süvenes arusaamine, et kõigi kuriteo ja kuritegevusega seonduvate probleemide käsitlemine kriminaalõigusteaduse raamidesse ei mahu.⁷

² Vt täpsemalt L. Auväärt. Sissejuhatus õiguspsühholoogiasse. Tartu, 2001, lk 96–105.

³ Vt ka S. M. Inšakov. Zarubežnaja kriminologija. Moskva, 1997, c 47–61.

⁴ P. Topinard. L. Anthropologie criminelle. – Revue d'anthropologie, 1887, nr 2.

⁵ J. Saar. Psühholoogilise kriminoloogia arenguhooni. – Akadeemia, 1999, nr 7, lk 1393.

⁶ R. Garofalo. Criminology. 1885.

⁷ I. Rebane. Algetadmisi kriminoloogiast. Tallinn, 1975, lk 55.

Ando Leps oma monograafias „Kuritegevus Eestis“⁸ on pealkirjastanud esimese peatüki „Kriminoloogia areng Eestis“ Peatükk moodustab 30 lehekülge ja on asjalik ülevaade kriminaalõigusega seotud problemaatikaga tegelenud teadlaste töödest ajavahemikus 1920 kuni 1991. Ennesõjaaegsete teadlaste töödest peatub A. Leps põhjalikumalt A. Bjerre ja H. Madissooni töödel. Kahjuks aga jääb selgusetuks, mida täpselt A. Leps kriminoloogia all mõtleb.

Tartu Ülikooli professor A. Bjerre monograafia „Mõrvapsühholoogia“⁹ on saavutanud maailmakuulsuse ja tunnustatud õiguspsühholoogia klassikasse kuuluvaks.¹⁰ Tegemist on peamiselt psühholoogilise uuringuga ja antud artiklis seetõttu A. Bjerrel rohkem ei peatuta.

H. Madisson jõuab doktoriväitekirjas „Sugemeid alaealiste ulakuse ja kuritegevuse üle Eestis“¹¹ järgmistele põhijäreldustele:

1. Alaealiste kuritegevuse eel käib, välja arvata vähesed erandid, peaaegu alati ulakus; kuritegevus ise aga muutub järkjärgult raskemaks;
2. Enamus alaealisi kurjategijaid on sünnipärase vaimupuudega (68%). Rõhuv enamus neist on oligofreenikud ja psühhopaadid (84,6%);
3. Hingeline tundetus võib olla mõnede vaimu- ja närvihaiguse tunnuseks, kuid võib ka iseseisvalt esineda. Nii ühel kui teisel juhul sellest tuleneb asotsiaalne käitumine (sünnipärane kurikaldumus);
4. Alaealiste kuritegevuse põhjusena on sünnipärasel hälvetel miljöoga võrreldes suurem tähtsus (54,7% contra 23,35%). Enamikel juhtudel on aga alaealiste kuritegevuse põhjuseks nii sünnipärased hälbepärad kui miljöo (76,7%). Teiste sõnadega: kuritegevus on sotsiaal-bioloogiline nähtus.¹²

Hans Madisson oli eugeenik. Inimtüü parandamiseks ja hälbekäitumise vältimiseks propageeris ta puuetega inimeste steriliseerimist. Tema eestvedamisel töötati välja ka Eesti Vabariigi steriliseerimise seaduse projekt. Ta ei suutnud aga mõista, et täiskasvanud hälvikute suhtes tuleb kasutada ennetusvangistust.

H. Kadari oma õpikus „Kriminaalõigus“ on arvanud kriminoloogia ehk kriminaaletioloogia kriminaalõigusteaduse abiteaduste hulka. Koos kriminaalpoliitika, põnoloogia (õpetus kriminaalkaristusest), kriminalistika, kohtumeditiini, kohtupsühholoogia ja kohtupsühhiaatriaga.¹³ H. Kadari arvates uurib kriminoloogia kuritegevuse põhjust, see tähendab vaatleb kuritegevust kausaalselt. Kriminoloogia uurimisobjekt on kuritegevus kui psühhofüüsiline tegelikkus. Kriminoloogia jaguneb neljaks alaosaks:

⁸ A. Leps. Kuritegevus Eestis. Tartu, 1991.

⁹ Andreas Bjerre. Zur Psychologie des Mordes. Tartu (Dorpat), 1925

¹⁰ Vt ka M. Luts. Tartu Ülikooli kriminaalõiguse professor Andeas Bjerre (1879–1925). – Eesti Riigikaitse Akadeemia Toimetised, 1994 (2), lk 21–47.

¹¹ H. Madisson. Sugemeid alaealiste ulakuse ja kuritegevuse üle Eestis. Kriminaalantropoloogiline ja sotsiaal-meditiiniline uurimus Harku kurikalduvustega poisslaste kasvumajas 1923. a. koosseisu põhjal. Väitekiri. 1924, 450 lk. Vt ka L. Auväärt, I. Maripuu. Hans Madisson. Kurikalduvustega alaealiste esmauurija Eestis. – Eesti Riigikaitse Akadeemia Toimetised, 1994 (2), lk 10–20.

¹² Vt ka L. Auväärt. Sissejuhatus õiguspsühholoogiasse. Tartu, 2001, lk 131–135.

¹³ Kriminaalõigus. Üldosa. Autoriseeritud konspekt prof. H. Kadari 1938.–39. a loengute järgi koostanud N. Lõhmus ja E. Tarkpea. Tartu, 1939, lk 14–20.

1. Kriminaalpsühholoogia. Kriminaalpsühholoogia uurib kurjategija hingeelu, see tähendab, millised psüühika nähtused kutsuvad esile kuriteo toimepanemise;
2. Kriminaalantropoloogia ehk kriminaalsomatoloogia. Kriminaalantropoloogia uurimisobjektiks on konkreetsete kurjategijate anatoomilised ja füsioloogilised omadused, mis võivad tingida kuritegude toimepanemise;
3. Kriminaalsotsioloogia. Kriminaalsotsioloogia ülesandeks on esiteks kirjeldada kuritegu kui sotsiaalset nähtust ja teiseks uurida tema sõltuvust sotsiaalsetest faktoritest. Esimese punkti all mõtles H. Kadari teataval territooriumil asetleidva kuritegevuse kirjeldamist massinähtusena, see tähendab kuritegevuse seisundit, struktuuri ja dünaamikat teatavas ajavahemikus. Kuritegevuse kirjeldamine hõlmab arvandmeid kuriteoliikide, kurjategijate soo, vanuse, elukutse jms järgi, samuti kurjategija tüüpide – retsidivistide, esmakordsete kurjategijate, harjumuskurjategijate – jne järgi. Uurimismeetodiks on statistiline vaatlus. Teine punkt puudutab kuritegevuse sõltuvuse uurimist sotsiaalsetest nähtustest. Kriminaalsotsioloogiline uurimus eeldab kriminaalpsühholoogilisi ja kriminaalbioloogilisi uuringuid miljöo taustal.
4. Kriminaalbioloogia. Kriminaalbioloogia taotleb kõikide mõeldavate kuritegude põhjuste avastamist ning on seetõttu eelmiste suundade teatav süntees. Kriminaalbioloogia püüab selgusele jõuda kurjategija isiksuses, see tähendab kuidas ja milliste protsesside tulemusel on kurjategija isiksus kujunenud. Seejuures arvestatakse nii pärilikkust kui ka väliseid tingimusi. Inimene on pärilikult omandanud juba teatavad alged, mis määravad kindlaks, millises suunas isiksus kujuneb. Juba embrüonaalses staadiumis, veel enam aga pärast sündi, satub inimene keskkonna mõju alla. Kuritegu on isiksuse ja kuriteo toimepanemise ajal ilmnenu faktorite produkt. Kriminaalbioloogiline suund püüab tuvastada tüüpiliste tavaliselt sagedamini kuritegevust tingivate asjaolude kokkulangemist.

Mahuka monograafia „Kuritegevust põhjustavaid tegureid“ autor Arthur Paal¹⁴ kasutab nagu H. Kadarigi mõistet *kuritegevuse etioloogia*. Etioloogia ehk aetoloogia on tuletatud kreekakeelsetest sõnadest *aitis* mis tähendab „põhjus“, ja *logos*, mis tähendab „õpetus“, seega põhjusteõpetus. Kuritegevuse etioloogia analüüsib neid andmeid, mis on võetud kriminoloogiliste teooriate aluseks. A. Paal rõhutab, et kuritegevuse puhul tuleb arvestada kahte aspekti:

1. Tegu toimub ühiskondliku elu tingimustes;
2. Tegija on indiviid (inimene).

Nende kahe aspekti koosmõju arvestamine nõuab, et kriminoloogia kui kuritegevuse põhjuste õpetus peab arvestama tegureid, mis seotud sotsiaalelu probleemidega, ja ka tegureid, mis seotud inimese omadustega ning kalduvustega. Nende mitmekülgsete tegurite analüüsimisel saadud tulemused ja hüpoteeside kontrollimisel püsima jäänud andmed on aluseks, et kokkuvõtliku ja mõtteselge sõnastamisega esitada vastav kriminoloogiline teooria.

Tegelik elu näitab, et nii ühiskondliku elu tingimused kui ka inimese käitumine ei ole ajalooliselt vaadates alati ühesugused. Sotsiaalne elu muutub tehniliste, majanduslike ja poliitiliste struktuuride erinevuse tõttu. Inimese käitumine oleneb mitte üksnes kehalisest ja vaimsest arengust, vaid ka aastaaegadest, temperatuurist, majanduslikest teguritest jne. Ka need olukorrad ja tingimused, mis ümbritsevad inimest teda ümbritseva sotsiaalse võimu

¹⁴ A. Paal. Kuritegevust põhjustavaid tegureid. Lääne Austraalia. Belmont- Perth. 1973, lk 36 ja järgmised. Eestlasest õigusteaduse doktorit Arthur Paali Eestis peaaegu ei tunta. Pikemalt Arthur Paalist vt L. Auväärt. Eesti õiguspsühholoogia arenguteedest. – Õigus. Psühholoogia. Sotsioloogia. Tartu, 2001, lk 15–43.

soovil ja mitmesuguste ümberkorralduste tõttu, mõjutavad inimese tegevust ja sunnivad teda alluma kehtivatele normidele.

Inimene eksisteerib üheaegselt kui indiviid, kes hoolitseb isikliku eksistentsi eest, ja teisalt kui ühiskonna liige, kes vastava üksusega on seotud majanduslikult, kultuuriliselt ja administratiivselt.

Järgnevalt võrdleb A. Paal C. Burti¹⁵ ja B. Fine¹⁶ käsitusi. G. Burt käsitleb kuritegevuse probleeme peamiselt indiviidi omaduste ja kalduvuste seisukohast. Ta arvab, et kurjategijad ei moodusta mingit homogeenet klassi ja et kuritegu toimub alati paljude tegurite ühise mõjutuse tulemusena. Nende tegurite tekitajateks on nii isiku sünni- kui ka elu jooksul tekkinud omadused. C. Burt pühendab oma teoses isikuga seotud probleemide analüüsile 10 ja miljöõ kirjeldamisele vaid 2 peatükki.

B. Fine arvates on ühtede noorte asotsiaalse käitumise põhjuseks emotsionaalsed häired, teised tunnevad end õnnetutena kas koduste põhjuste või muude olude tõttu, kolmandad on aga sattunud mingite olukordade võrku, kust nad ei suuda enam omal jõul välja pääseda. B. Fine ei näe neis gruppides sünnipäraseid kurjategijaid, vaid isikuid, kes vajavad abistavat kätt, sõbralikku nõuannet ja ausat usaldusväärset kaaslast.

A. Paal märgib, et sotsioloog N. Neumeyer¹⁷ on pühendanud aga isikuga seotud probleemide analüüsiks 2 peatükki ja miljöõ teguritele 6 peatükki.

Oma monograafia lõpus teeb A. Paal kolm järeldust:

1. Kuritegu on küll individuaalsete ja sotsiaalsete tegurite kombinatsioon, kuid neid kombinatsioone on palju;
2. Teatud kuritegu võib toimuda siis, kui subjektiivselt (s.o kurjategija suhtes) esineb individuaalsete ja sotsiaalsete tegurite kohane kombinatsioon ja kui objektiivselt (see on väliste tingimuste suhtes) on sobiv spetsiifiline olukord;
3. Kuritegevust põhjustavate tegurite selgitamisel tuleks peamine rõhk asetada käitumise mitmekülgsel uurimisele.

3. Eesti kriminoloogia taassünd

Pärast sõda oli kriminoloogia Eestis tihedalt seotud Nõukogude Liidu kriminoloogiaga. Teatavasti Nõukogude Liidus elmise sajandi kolmekümnendate alguses lakkas kriminoloogia koos sotsioloogiaga, psühholoogiaga ja teiste sotsiaalteadustega olemast. Uuesti tekkis kriminoloogia nii Nõukogude Liidus kui ka Eestis elmise sajandi kuuekümnendate keskel. Eestis oli eestvedajaks selles valdkonnas Ilmar Rebane.¹⁸

I. Rebase käsitluses on kuritegu ja kuritegevus ühel või teisel viisil mitmete teadusharude vaateväljas. Neid nimetatakse kriminaalteadusteks. Viimaste hulka kuuluvad kriminaalõigusteadus, parandusliku töö õigus kui teaduslik distsipliin, kriminaalpsühholoogia, kriminaalstatistika, kriminaalprotsessiõigusteadus, kohtuarstiteadus ehk kohtumeditsiin ja

¹⁵ C. Burt. The young delinquent.

¹⁶ B. Fine. A study of juvenile crime. 1956.

¹⁷ N. Neumeyer. Juvenile delinquency in modern society. 1961

¹⁸ Täpsemalt vt L. Auväärt. Ilmar Rebase elukäik ja tegevus. – Õigus ühiskonnas. Artiklite kogumik. Tartu, 2006, lk 7–15.

kohtupsühhiaatria. Ka kriminoloogia on üks kriminaalteadusi.¹⁹ I. Rebase arvates uurib kriminoloogia kuritegu kui sotsiaalset fakti ning kuritegevust kui massilist sotsiaalset nähtust ja nende uurimiseks kasutab sotsioloogilisi meetodeid. Sellest tulenevalt kuulub kriminoloogia iseseisva teadusena sotsioloogia valdkonda.²⁰ Millisteks allteadusteks jaguneb see iseseisev teadus, seda I. Rebane ei maini.

Vaadates tagasi kriminoloogia ajaloole, peatub I. Rebane tuntud matemaatiku Adolphe Jacques Quetlet' (1796–1874) töödel. Ta toob ära Quetlet' tsitaadi: „Peaegu samuti nagu me võime kokku lugeda, kui palju inimesi sünnib ja sureb, võime me eelnevalt välja arvutada, kui palju indiviide kõrvetab käed oma kaaskodanike veres, kui paljudest inimestest saavad kelmid, kui paljudest mürgitajad [...] Meil on siin tegemist arvega, mille järgi me maksame kohkumapaneva järjekindlusega – me maksame vanglate, ahelate ja völlastega.”²¹ Quetlet tegi vahet üksiknähtuse ja massilise sotsiaalse nähtuse vahel. Massilise sotsiaalse nähtuse omadused erinevad üksiknähtuste omadest. Seesama on kehtiv ka nende nähtuste põhjuste kohta. Sellepärast ei saagi konkreetse kuriteo põhjustega kuritegevust seletada. Kui üksik kuritegu näib olevat inimese vaba tahte tulemus, siis see vaba tahe taandub üha rohkem seda mööda, mida suuremat nähtuste hulka me vaatleme. Sotsiaalsele organismile, mille individuaalsed erinevused üksteist teatavas mõttes neutraliseerivad, ei avalda konkreetse inimese vaba tahe kuigivõrd märgatavat mõju. Sotsiaalseid nähtusi iseloomustavad keskmised arvud ja nende nähtuste uurimine peab rajanema statistikal. Teiselt poolt oleks mõttetu püüda suremuse kohta käivate andmete alusel kindlaks määrata, millal konkreetne inimene sureb. Veel mõttetum oleks Quetlet' arvates mingite tabelite abil katsuda ennustada, kuidas konkreetne isik tulevikus käitub.²²

Järgnevates osades peatub I. Rebane C. Lambrosol, Enrico Ferril, Liszt'il, Earnest H. Hootonil, William H. Sheldonil, Sigmund Freudil, David H. Abrahamsenil, Clifford R. Shawil, Henry D. McKayl. Nende autorite tööde refereerimisel on tunda sotsioloogilise suuna eelistamist. Kuigi I. Rebane oli ka õiguspsühholoogia tuline pooldaja, on ta kriminoloogia-alastes töödes psühholoogiale ja konkreetsele inimesele vähem tähelepanu pööranud. Peatükis „Keegi ei sünni kurjategijaks“ peatub I. Rebane ka kuritegude põhjuste bioloogilistel käsitlustel, kuid seda äärmiselt põgusalt.

Praegu Tartu Ülikooli kriminoloogia professorina töötav Jüri Saar toob oma põhiseisukohad kriminoloogia kohta „Akadeemia“ kaht numbrit läbivas artiklis „Psühholoogilise kriminoloogia arenguhooni“²³ J. Saar märgib, et kriminoloogia on vaadeldav kas õigusteadusliku või sotsiaal- ehk käitumisteadusliku distsipliinina. Ta juhib tähelepanu sellele, et Nõukogude Liidu Kõrgem Atestatsioonikomisjon liigitas kriminoloogia õigusteaduste hulka. J. Saar psühholoogina aga märgib: “[...] kui pidada kuritegelikku käitumist üheks inimekäitumise vormiks ning kurjategija teadvuses toimuvaid protsesse oluliseks tema käitumise kujunemisel ja korrigeerimisel, saab kriminoloogiast käitumisteadus (sarnaselt näiteks etoloogiaga ja psühhiaatriaga) ning sellisena võib ta hoopis kuuluda psühholoogia kõrvale.”²⁴ J. Saar leiab, et just sotsioloogia rüpes on toimunud kriminoloogia

¹⁹ I. Rebane. Algteadmisi kriminoloogiast. Tallinn 1975, lk 55.

²⁰ I. Rebane. Algteadmisi kriminoloogiast. Tallinn, 1975, lk 68.

²¹ I. Rebane, Algteadmisi kriminoloogiast. Tallinn, 1975, lk 71.

²² I. Rebane. Algteadmisi kriminoloogiast. Tallinn, 1975, lk 72–73.

²³ J. Saar. Psühholoogilise kriminoloogia arenguhooni. – Akadeemia, 1999, nr 7 lk 1393–1408 ja nr 8, lk 1718–1735.

²⁴ J. Saar. Viidatud teos, lk 1395.

põhiline areng XX sajandil ja psühholoogiline kriminoloogia jääb suuresti kriminoloogia varju. Selle üheks põhjuseks on püüd eitada ilmselgeid fakte inimese omaduste ja käitumise iseärasuste pärilikust komponendist. J. Saar leiab, et erinevalt suurest edust paljudes sfäärides (tehnika, keskkond) on katsed kujundada uut ja paremat inimtüüpi, kes käituks varasemast vähem kuritegelikult, täiesti luhtunud. “Selles mõttes on sotsioloogilised kuritegevuse teooriad ennast diskrimineerinud ega ole täitnud neile pandud ootusi.”²⁵

E. Raska alustab oma monograafiat “Kriminoloogia” konstateeringuga: “Suhteliselt noore, paarisajaaastase arengulooga teadusena tegeleb kriminoloogia tänaseni oma ainevaldkonna piiritlemisega. Õpikust õpikusse kanduv käibefraas, mis nimetab kriminoloogiat õpetuseks kuritegevusest ja selle põhjustest, osutub lähemal vaatlusel üsnagi sisutühjaks ja häguseks juba ainult selle pärast, et kuritegevus ise on mõistena mitmetähenduslik [...]. Aegade jooksul on muutunud teadmised ja arusaamad inimesest, tema sotsiaalse käitumise tõukejõududest ja mehhanismidest, inimese ja sotsiaalse süsteemi (grupi, koosluse, ühiskonna) suhetest. Koos sellega on muutunud ja muutuvad edaspidigi kontseptsioonid kuritegevuse olemusest ning võibolla polegi õige pretendeerida mingite lõplike ja vaieldamatute määratluste ja definitsioonide andmisele.”²⁶ E. Raska lükkab kategooriliselt kõrvale arvamused, et sünnipäraselt või elupuhuselt omandatud iseärasuste (kvaliteedi) tõttu on mingi osa inimestest sätestatud kuritegude toimepanemisele, et nad on kuritegelikud, kriminaalselt aktiivsed, erinevad teistest, kellel puudub vastav kvaliteet ning sättumus. E. Raska arvates “[n]iisugused eelarvamused pole leidnud uurimuslikku kinnitust, kuigi seda on korduvalt otsitud. Vastupidi, just konkreetsete kriminoloogiliste uuringutega on tõestatud, et pole olemas mingit erilist kuritegelikku substantsi, inimestele, tegudele või elukeskkonnale eriomast kuritegelikku kvaliteeti. Sellepärast ei saa kriminaalne aktiivsus mõistena markeerida mingit tavapärasele sotsiaalsele olemusele vastanduvat teispoolsust.”²⁷

E. Raska toob ära ka eelpool kirjeldatud H. Kadari poolt esitatud kriminoloogia koostisosade loetelu²⁸, kuid ei anna sellele oma hinnangut. Teda ei huvita H. Kadari poolt esitatud kriminoloogia sellised osad nagu kriminaalpsühholoogia, kriminaaalantropoloogia ja kriminaalbioloogia. Põhjuseks on ilmselt see, et need käsitlevad indiviide ja kuritegude põhjusi, mitte aga kuritegevust.

Toodud ülevaade näitab, et kuritegevuse esmauurija Eestis H. Madissoon jõudis järeldusele: **kuritegevus on sotsiaalbioloogiline nähtus**. Tema suunda jätkas A. Paal, kes oli sõjapõgenikuna välismaal kodu- Eesti teadusest ära lõigatud. Sõjajärgses Eesti kriminoloogias on üha vähem tähelepanu pööratud bioloogilisele aspektile. E. Raska oma monograafias bioloogilist aspekti enam üldse ei meenuta. Meie ülikoolide õppekavades on hälbivalt käitumist käsitlevad teooriad valdavalt sotsioloogilised. Sotsioloogilised kästlused koondavad oma tähelepanu:

- 1) võimaluste puudumistele ihaldatavate eesmärkide saavutamiseks;
- 2) tavapäraste väärtussüsteemide muundumiste põhjustele;
- 3) subkultuuride uurimisele;
- 4) põhjustele, miks sotsiaalsed institutsioonid ei suuda kontrollida inimeste käitumist.

²⁵ J. Saar. Viidatud teos, lk 1401.

²⁶ E. Raska. Kriminoloogia. Tallinn, 2002, lk 9.

²⁷ E. Raska. Viidatud teos, lk 10.

²⁸ E. Raska. Viidatud teos, lk 24.

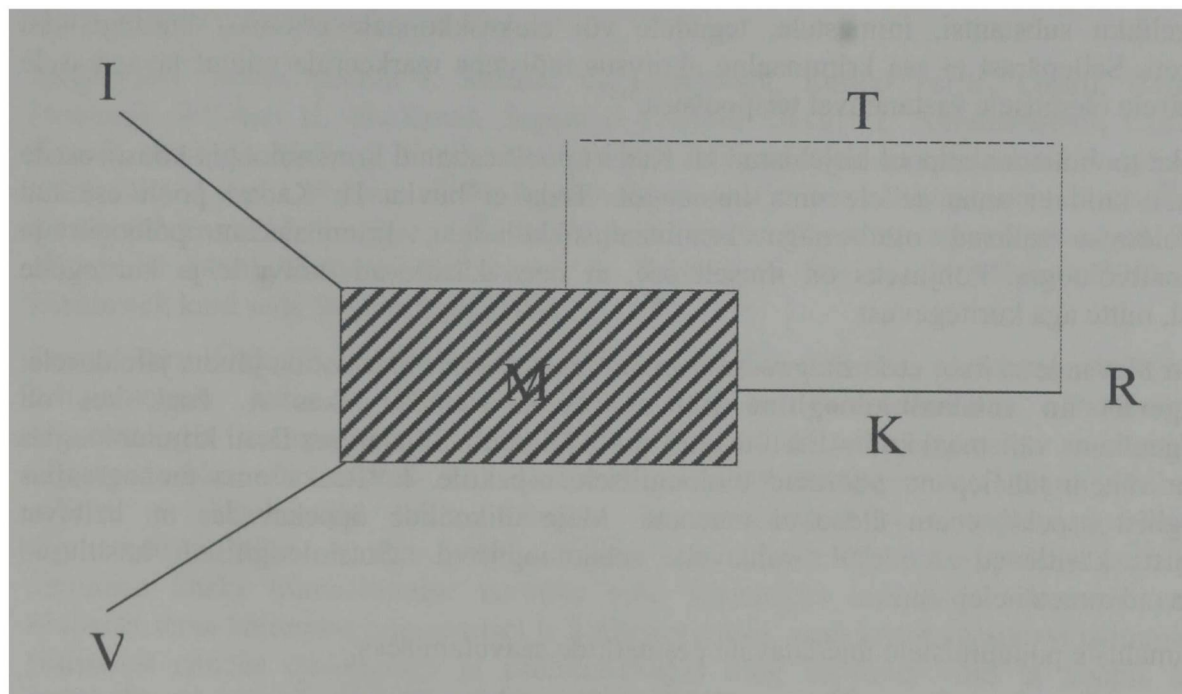
Eesti kriminoloogia on teinud suuri edusamme, millest ei saa vaikida, kuid siit ei saa teha järeldust, et H. Kadari poolt märgitud aspektid (kriminaalpsühholoogia, kriminaalantropoloogia ja kriminaalbioloogia) ei vääri üldse käsitlemist. Meie arvates on teisejärguline, kas teadus, mis neid probleeme uurib on kriminoloogia osa, kriminaalteaduse osa või on ta iseseisev sotsiaalteadus. Neid aspekte tuleb uurida.

Siin on kohane meenutada D. Abrahamseni seisukohti.²⁹ Kuriteo korral (V) tuleb arvesse võtta miljöo ja psühholoogiliste (individuaalsete) tegurite kohaselt kuriteole kihutavat situatsiooni (S) ning inimese hingeelu osas eeldusi, et iga isiku juures esineb teatud kuritegelik kalduvus ehk tendents (T) ning teatud emotsionaalne ja vaimne vastupanu ehk resistents kiusatusele (R). Kuriteo toimepaneku valem oleks sel juhul

$$C = \frac{S+T}{R}$$

E. Raska nimetab seda käsitlust kriminaalse käitumise paradigmaks. “Kriminaalse käitumise paradigma kontekstis peituvad kuriteo kriminaalse aktiivsuse lätted kas inimese ja keskkonna vahetus (situatiivses) interaktsioonis või inimese sotsiaalses praktikas, tema *mina* kujunemise protsessis aset leidnud kontaktides keskkonnaga.”³⁰

Esitame järgnevalt ka selle illustreerimiseks E. Raska skeemi.

Joonis 1. Kriminaalse käitumise paradigma mudel.

I – Isiksus, inimese mina-struktuur,

V – väliskeskkond, situatsioon,

M – “must kast”, objektiivsele vaatlusele suletud teadvuslik protsess,

K – käitumine

R – (kriminaalne) resultaat, tegu,

T – tagasiside, hinnang käitumise tulemuslikkusele.

²⁹ D. Abrahamsen. Psychology of crime. 1960.

³⁰ E. Raska. Kriminoloogia. Lk 52.

E. Raska leiab, et toodud skeem ei ole kohaldatav kriminoloogias ja pakub oma lähenemise. Toodust ei tulene aga, et kriminaalantropoloogilised ja kriminaalbioloogilised uuringud ei ole vajalikud. Kui puhas kriminoloogia ei tunnista neid omaks, siis see veel ei tähenda, et nad ei oleks üldse vajalikud. Need on vajalikud eelkõige üksikute käitumisaktide mõistmisel ja karistuse määramisel. Sellest lähtudes võiksid nad kuuluda kriminaalõigusteaduse juurde. Oluline on märkida ka seda, et ei sotsioloogia, füsioloogia, psühholoogia ega ka bioloogia **eraldi** ei anna lõplikke vastuseid nii komplitseeritud nähtuse tundmaõppimisel ja tunnetamisel, kui seda on kuritegevus ja hälbiv käitumine. Väärtuslike vastuste saamiseks tuleb integreerida kõik erinevad distsipliinid, et oleks võimalik meid huvitava nähtuse uurimine erinevatelt tasanditelt.

* Sõbra ja kolleegi Eduard Raska (28.11.1944–22.04.2008) mälestuseks.

HARIDUS- JA KULTUURI LUGU

"ALGUST OTSIMAS"

Vello Paatsi, PhD, Eesti Kirjandusmuuseum

2. aprillil täitus Tallinna Ülikooli *professor emeritus* Lembit Andresenil 80. aastaring. See pole tähtis päev mitte üksnes juubilarile endale ja tema perele, vaid ka eesti pedagoogikale ja haridusloole. On ju prof. Lembit Andreseni süvenemine viinud meie sellealase uurimistöö silmapaistvale tasemele. Mitte igal rahval pole ette näidata ühemehe neljaköitelist pedagoogika ajalugu ja hariduslugu. Selle suurejoonelise uurimusega kerkib tänane sünnipäevalaps eriliselt esile. Tema nimi on juba muutunud üldmõisteks nagu *silver* või *saagpakk*, millega tähistatakse nende inimeste kirjutatud raamatuid. Kas sa oled *andresenit* vaadanud? Mida ta kirjutab? Säärast küsimust võib nii mõnigi kord arhiivis haridus- ja kooliajaloo uurijailt kuulda.

Prof. Lembit Andresen on olnud kogu elu aus ja südametunnistusega uurija-töömee ning pedagoog-õppejõud, kelle eeskujuks sepast isa. Lembit Andresen on mitmeski mõttes haruldane inimene. Ta ei salli päevavargaid ja jutumehi. Professor on olnud ise otsija ja aidanud teisi otsida. Vana kooli mehenägu on Lembit Andresen ikka hinnanud ja väärtustanud üliõpilaste ning kolleegide süvateadmisi, korrektset käitumist, täpsust, mida tänapäeval peetakse pigem hälbeks või elu segavaks veidruseks. Ent tõeliselt erudeeritud inimeseks ei saa keegi kunagi ilma tööd tegemata, mõtlemata ja uurimata. Ainult pidev oma uurimisalaga tegelemine ja aastatega talletatud kogemus viib sihile ja seda tõestab veenvalt ka prof. Lembit Andreseni elu ja töö. Muidugi ei haaku juubilaril põhimõtted enam hästi tänapäeva maailmaga, kus targaks ei tee mitte uurimistöö, vaid paber – diplom või tunnistus. Seda paberiga kinnitatud „tarkust“ võib osta Internetist. Mida kangema kraadiga paber, seda kallim loomulikult. Professor Andresenit ei või siin küll maailma hädades süüdistada, tema on ausalt elanud oma põhimõtete järgi.

Professor Lembit Andreseni tähtpäeva puhul ilmuv kogumik „Algust otsimas. 80. sünnipäeva tähistamise raamat“ (Tallinna Ülikool, www.kirjastus.tlu.ee, 2009, 463 lk) annab ülevaate-läbilõike tema elust ja teadustegevusest. Raamat algab allakirjutatu pikema usutlusega juubilaril varasemast elust ja õpingutest, maisel matkal kohatud ja temaga koos töötanud inimestest, läbielatud sündmustest, teadustegevusest, reisidest, muuseumi rajamisest jm. Mitmed teated ja seigad Lembit Andreseni meenutustest pole olulised mitte üksnes haridusloole, vaid ka meie kultuuriruumi seisukohalt laiemalt (Johannes Vares-Barbaruse surm, Nigol Andreseni elusaatus jne). Selle avasaga liituvad ka Peeter Peetsalu kirjutis professorist eksamineerija rollis ja Milvi Rooslehe aastatetagused mälopildid õppejõust. Teine mahukam osa annab taastrükkidega ülevaate L. Andreseni teadushuvidest ja nende kujunemisest läbi aja. Taasavaldatavad kirjutised võimaldavad jälgida noore mehe arengut küpseks teadlaseks ja professoriks. Artiklid on rühmitatud teemade kaupa. Siin joonistuvad selgelt välja juubilaril selja taha jäänud aastate huviväljad. Raamatu lõpus leiab lugeja professor Lembit Andreseni publikatsioonid aastatest 2004–2009 ja kirjutiste bibliograafia tema enda kohta.

Juubilaril käe all on õppinud ja eksameid sooritanud aastate jooksul ligi 11000 üliõpilast. See on ju peaaegu terve Haapsalu linna täis inimesi! Paikkondade ja üksikkoolide haridusajaloo uurimine on jõudnud just suuresti tänu professor Lembit Andreseni õpilastele väga heasse seisule. Eestis on ilmunud ja ilmub pidevalt väga palju koolidega seotud trükiseid, nagu koolialmanahhe, üksikkoolide ja piirkondade hariduslugusid. Tundub, et vähemalt osa

koole peab oma juurte otsimist lausa auasjaks. Ja selle uurimistöö taga ei seisa mitte ainult vanad koolmeistrid ja kodu-uurijad, vaid ka koolides töötavad nooremad õpetajad.

Kahjuks on L. Andreseni tagasitõmbumisega kadumas haridusloo teaduslik läbitöötamine Eesti ulatuses tervikuna ja uurijate järjepidevus. Tänapäeva teadus soosib suuri üldistusi, kiiret tegutsemist, tähtsaid ingliskeelseid teaduspublikatsioone, ent mitte omakeelset paikkondliku uurimistööd. Selge on see, et me peame ise hariduslugu uurima, kuid tühja kauka ja teadlasteta me midagi erilist korda ei suuda saata. Igatahes praeguses olukorras tuleb kurvastusega tõdeda, et professor Lembit Andresen on eesti pedagoogika ajaloo ja haridusloo uurimise viimane mohikaanlane. Aeg näitab, kas ta selleks ka igaveseks jääb.

Allikas: Juubeliraamat "Algust otsimas", 2009

Toimetusest: Selts õnnitles professor Lembit Andresenit 80. sünnipäeval 22.04.2009 ja tunnustas tema teeneid B. G. Forseliuse pronksmedaliga.

KUI ME ÜTLEME KOMENSKÝ, AGA MÕTLEME PESTALOZZI ...

Maie Rimmel, PhD, SA Karelli Fond direktor

Rae Algkool tähistas 06.09.2008 oma 140. aastapäeva. Igati kena üritus. Kooli muuseumi direktor Eli Pilve oli soovitanud mul kirjutada mälestusi oma haridustee algusest tolles koolis. Ent ma ei jõudnud tähtpäevaks valmis – asi läks liiga huvitavaks. Kogeda tuli sedagi, kus uurija kitsad erahuvid kunagi asjakohase kultuuriloolise tagasisideta on jäänud ning seetõttu vaatepildi kiiva kiskunud. Retseptisiooni nõtrust. Räägiksingi sellest, mida Rae Algkooli lugu mulle õpetas. Vast selgub siis koguni sellist, mis pealkirjast ei paista: mõnikord jääb Komenský nii ütlemata kui mõtlemata seal, kus peaks. Igatahes tundub, et Rae Algkooli ajalukku mahuvad enne Pestalozzi aegu Komenský ja Forselius, – kes aga ainult Pestalozzile mõeldes (või muudel põhjustel) meie aegadesse enam ei paista.

2008 – 140 = 1868. See on Vaskjalga koolihoone ehitamise aasta. Kooli ja koolitamise lugu on tükikese keerukam. Aladele, kust Rae Algkool oma õpilasi sai, rajati Rootsi ajal köstrikool: "Nii andis Harjumaal Jüri kihelkonnas 1690. aastal koolmeister õpetust pastorimajas, kuid 1693. aastal ei pidanud pastor enam võimalikuks seal koolipidamist jätkata. 1696. aastal seal enam kooli polnud ja kihelkonna köster enam lapsi ei õpetanud, kuna talle ei olnud antud palgamaad" [Laul 1989: 175; Liiv 1934: 31–32, 35–37]. Tallinn, kellele allus tookord nii kooli pidav Jüri kirik kui Rae mõis, sai B. G. Forseliuse nõuete kohased ABC-raamatud/katekismused Riias 1688. a jaanuaris [Põldvee 2008: 73], kooliga võidi alustada kuskil 1688–90. Rae Algkooli arenguteel kujunenud Jüri Gümnaasium ongi arvatud Rootsi-aegsete juurtega koolide auväärsesse nimekirja [Linnamägi 1999: 5].

Samas ilmneb Jüri kihelkonna puhul mõndagi, mis meie köstrikoolide (nn lugemiskoolide) puhul pole *haridusajaloolastele* kunagi *probleemiks* olnudki. Sest milline oli Jüri pastori Anton Thor Helle [= ATH] (1683–1748) tegelik koht Eesti pedagoogika ajaloos? Tõlgendusparadigma pakub: (1) ta kirjutas oma aja parima eesti keele õpiku pastoreile, mille mõju ulatus J. F. Wiedemannini XIX sajandil [Winkler 1911: 9; Kask 1983] ja (2) asendas (või abistas) Jüri köstrikoolis köstrit [Winkler 1911: 6–7; Põldmäe 1939; Kuurberg 2004: 19]. Meenutuseks: eesti XVIII–XIX saj. köstrikoolide ABC-õpetajad olid alguses nii madala koolitusega, et neid ei saanud lugeda intelligentsiks [Sirk 2005]. Seega paradoks: Eesti alade

üks eredamaid intelligente loru ja liiderliku kõstri asemikuna [Winkler 1911: 6–7]. *Püüan tõestada, et ATH üritas ja saavutas hoopis midagi kõstrikoolist enamat.*

Alustagem ATH kompetentsusest. Põhjalikult on käsitletud nii ATH kaalukat osa Eesti piiblitõlke ajaloos [Paul 1999], eesti kirjakeele rajamisel [Kask 1962] kui tööd esimese eesti keelt peaaegu vabalt valdava *grammatikuna* [Kask 1983; Kilgi 2006; Ross 2006]. ATH on jätnud selge jälje eesti *folkloristika* ajalukku (vt allpool). Tõlgendusparadigma tava taandabki ATH eeskätt mõjukaks filoloogiks (sakraaltekstide tõlkimisest grammatika ja folkloristikani), kuigi mainitakse möödamindes ka hariduslikku tegevust: “Oli 1713. aastast pastor Jüris, kus asutas 1721 kõstrikooli ja võttis ise osa õppetööst. [- -] Helle tähtsamaks tööks on eesti keele grammatika ja sõnastik “*Kurzgefaszte Anweisung zur Ehstnischen Sprache*” (Halle 1732), mis sisaldab ka 525 eesti vanasõna ja kõnekäändu, 135 mõistatust ja rea sõnaloendeid (taimede nimesid, eesti teretusvormeleid, Tallinna tänavate ja Eestimaa valdade nimestiku jm). Grammatika lõppu lisatud 10 dialoogikujulist õpetlikku jutukest saksa ja eesti keeles pärinevad Helle enese, E. Gutsleffi jt ametivendade sulest. Keelelt ja kirjaviisilt toetub grammatika Forseliuse ja Hornungi põhimõtetele.” [Siirak 1975: 84] Lisaks võime lugeda, et “Anton Thor Helle grammatika ja sõnastik olid ette nähtud sakslastele eesti keele omandamise abivahendiks. Tegelikult osutus selle *käsiraamatu* tähtsus suuremaks – selles toodud *rahvalik sõnavara ja kõnekeel* kujunesid üheaegselt nii XVIII sajandi eesti kirjakeele lähtematerjaliks kui ka *edaspidise eestikeelse meditsiini-terminoloogia kujunemise metodoloogiliseks lähtealuseks*” [Kutsar 2000: 736; minu kursiiv]. Veel olulist: ATH ametikarjäär ulatus pastorst praostini, ta tõusis kirikupoliitiliste volitustega kõrgvaimulike hulka. ATH kultuurilooline tähendus Eestile on eriline [Recke & Napiersky 1829; Winkler 1911; Aunver 1924 & 1925; Blaubrück 1926–29; Põldmäe 1939; Suits 1953; Kask 1962 & 1983; Lenz 1970; Siirak 1975, 1995 & 2000; Vääri 1984; Valmet 1985; Mürk 1990; Paul 1999; Kuurberg 2004; Kilgi 2006; Ross 2006].

Tasuks tähele panna, et ATH kui **pedagoogi paradoksi** (kõrgema taseme õpikukirjanik, kes oli sunnitud aastaid asendama armetut kõstrit) lõi küll R. Winkler 1911. a, kuid esimene paradoksi väidetest põhineb sinodi 1733. a protokollil [Winkler 1911: 9], teise kohta on andmeid Jüri kiriku kroonikadokumentides [Põldmäe 1939]. See tähendab: mõlemat sõnumit oli kontrollinud ATH isiklikult. Esmapilgul näib see usaldusväarsuse täieliku garantiina. Kuid tähelepanu väärivad ka andmed, mis vihjavad võimalusele, et ATH lõi endale hoopis *alibi* ja pettiski lõpuks vähemalt biograafid ning kommentaatorid ära. Kui see tõesti nii oli, siis – miks seda võis vaja olla?

Tookordses pedagoogikas võis varjamist tingivaks probleemiks olla erinevate usutunnistustega seotud M. Lutheri ja J. A. Komenský haridusparadigmade konflikt {see ei kustunud pärast B. G. Forseliust [Remmel 2008]}, mis oli tõlgendatav ka patuna konfessiooni vastu. Viimane oli aga karistatav. Näiteks S. H. Vestring, kelle teatud töösuundi ATH jätkas, oli olnud vallandamisohus [Paul 1999: 412]. ATH viimastel aastatel saadeti sel põhjusel maalt välja kaks Tallinna Toomkooli pedagoogi [Ilja 2000: 26–34]. Siit võis tõesti sugeneda vajadus alibiks, mis varjaks sidemed Komenský-Forseliuse pedagoogilise liiniga. Igatahes on selliselt tõlgendatavaid fakte, et selle liini arendamist jätkas (end ründe eest alibiga kaitsev) ATH. Ka nende faktidega tuleks arvestada. Alustagem siiski üldtunnustatust:

Väidetavalt taastas ATH endise Jüri kõstrikooli 1721. a, sest et 1720. aastatel hakati “pöörama suuremat tähelepanu talurahvaharidusele ning [suudeti] *taasasutada enamik kihelkonna (kõstri)-koole, kus kõstri juhatusel lugema õpiti*. Eestimaal avas pastor ATH 1721 aastal kooli Jüri kihelkonnas” [Laul 1989: 208, vrld. Põldmäe 1939: 40; minu kursiiv]. Kui ATH

ametiaja algul (1713) mõistis kihelkonnas lugeda vaid 8 inimest, siis 1726. a oli neid 200 ja lugema õpetatud lapsed tegid teistele koduõpetust [Kuurberg 2004: 19]. Jüri köstrikool aga lõpetas 1726. aastaks oma tegevuse [Laul 1989: 208]. Samas domineerisid köstrikoolid mujal Eesti aladel XIX sajandini [Sirk 2005: 17]. Seda võib mitmeti tõlgendada. Lisaksin ühe võimaluse: *ATH ei taastanudki Jüris köstrikooli, vaid otsis ja leidis lahendusi B. G. Forseliuse ideoloogia jätkamiseks*. Sellist järeldust õigustavaid asjaolusid: (1) Forseliuse seminar ületas Läti ja Rootsi talurahvakoolituse taseme [Põldvee 2008], (2) Forseliuse seminaril olid teised suhted Komenský õpetusega kui köstrikoolidel (3); ATH 1732. a keeleõpik oli Komenský keeleõpiku tüüpi (st ATH valdas Komenský didaktilist paradigmat, mida köstrikoolides ei kasutatud). Kahe viimase punkti tõestuseks:

A. Põldvee [2008: 62] järgi käivitati Eesti alade köstrikool Rootsi mudeli kohaselt. Lisaksin: Rootsi kutsuti konsultandiks J. A. Komenský. Kui hollandi suurkaupmees L. de Heer (kes oli varem majanduslikult toetanud Komenský kooli) Hollandi Generaalstaatide ja Rootsi diplomaatiliseks agendiks sai, korraldas ta 1642. a Komenský visiidi Rootsi ning kohtumise kuninganna Kristiina pihi-isa ja ladina keele õpetaja Johannes Matthiaega (Strängnäsi piiskopiga) [Komenský 1982: 38]. Too auväärne mees rajaski seejärel Rootsi köstrikoolide mudeli, mis hiljem ka teostus [Põldvee 2008: 62]. Kuninganna, keda Matthiae oli õpetanud Komenský “Keelteukse” järgi, kõneles ladina keelt kenasti [samas]. Ent õpiku autor vihjab, et läbirääkimistel J. Matthiaega nad didaktika asjus üksmeelele ei jõudnud: vestluskaaslane soovitas tal õpetades liikuda “väiksemast suurema poole” [samas] – erinevalt hilisematest tõlgendajatest oli Matthiae märganud, et Komenský nii ei teinud. Sellegipoolest polnud ta tabanud Komenský maailmapildiõpetuse didaktikat [Comenius 1685 & Komenský 1982a]. Lisaks hindasid nad erinevalt “Keelteukse” [Comenius 1641] hariduspoliitilisi funktsioone: Matthiae pidas seda suurepäraseks õpikuks kuningannale [Komenský 1982: 38], seega ühiskonna kõrgkihile – Komenský ise aga töötles sama õpiku rahvakooli aabits-lugemikuks [Comenius 1685, lk. [7]; Remmel 2008]. Jäigalt otsekohene olles tundub, et Rootsi köstrikooli mudel tulenes (kas kõrgeaulise Matthiae enese?) otsusest: Komenský paradigma järgi õpetatagu ühiskonna kõrgkihte, Lutheri paradigma järgi – talurahvast. J. Matthiae 1640ndate aastate soovitus realiseerus üle 1655. a rajatud Kirikuseaduse Komisjoni luterliku ortodoksia nõudena: “igas kihelkonnas olgu kool, milles köster saab lapsi õpetada lugema ja kirjutama, kirikulaule ja katekismust õppima” [Põldvee 2008: 62]. Selle paradigma järgi võis toimida Jüris 1690. a rajatud köstrikool. Aga mitte ATH kool 1721–26!

Nõnda ajendab järeldama asjaolu, et mõned aastad pärast “loru ja liiderliku köstri asendamist” trükiti Halles (mitte Tallinnas Köhleri juures!) ATH keeleõpikuna tunnustatud “Sissejuhatus eesti keelde” [Helle et al. (1732) 2006]. Kiitust sellele kumas eespool, lisaksin seni märkamatuks jäänud pedagoogilise aspekti. Nimelt: ATH äsjaviidatud keeleõpiku didaktiline struktuur on hämmastavalt sarnane “Keelteukse” [Comenius 1641] omaga, kuid tekst haruldaselt eestipärane (sellest täiendavalt allpool). See pole tõlge, vaid originaalõpik. Sealt leiab nii keele lihtsustatud omandamiseks vajaliku mahuga (7000 sõna) sõnastiku kui ka grammatika, samuti ladusad kakskeelsed dialoogid (paralleeltekstid lause-lauseri võrdvõrtsetes veergudes), mil on tugev etnograafiline värving {vrdl. [Comenius 1641]}. Järgnev keeleproov peaks näitama, et tegelikult kirjutatakse ATH raamatu, mis võis samaaegselt olla nii pastorite keeleõpik kui talulaste lugemik (tundugu selline topeelfunktsionaalsus esmapilgul pealegi võimatuna, ometi on see Komenský klassikalise aabitsaparadigma kindel tunnus). Pastorite keeleõpik ei vaja enam tõestamist. Küll aga täiendaksin minu kunagise lemmikõppejõu, akadeemik A. Kase hinnangut, et “A. Thor Helle lõi uue keeleõpikutüübi” [Kask 1983: 692] – uue vaid eesti filoloogias, kuna põhines Komenský rajatud äärmiselt mainekale õpikutüübile. Sellega arvestamata ahendatakse õpiku sihtgruppi. Sõnastiku ja grammatikaga kaasnevad

rahvapärased tekstid vastasid aga eesti toonastele talu-lastele jõukohase, nende elumiljööle vastava lugemiku nõuetele. Pööratav kakskeelsus lubas neil isegi saksa keelt õppida {muide, ATH koguduse talupojad suhtlesid Tallinna muukeelse rootsi kogudusega [Ilja 2000: 79]}. Komenský õpikutüübi (üldõpetuslik lugemik+sõnastik+rahvuskeele grammatika) viimine rahvuskeeltesse oli algselt Komenský idee [Comenius 1685 lk. [25]]. Lisaksin paar näidet ATH talurahvalugemiku tõestuseks (kakskeelsest tekstist vaid eestikeelne osa; ATH keeleosavuse ilmestamiseks 1732. a kirjapildi asemel nüüdne):

Pastori (P) visitatsiooni-kõnelus talupojaga (T). “P: Tere, Jumal tupp! T: Tere, jumalime. P: Kuidas teie käsi käib? T: Aitüma küsimast, hiljakesi ikka ühest päevast teise. P: Mis teie lapsed teevad? P: Mis need vallatumad muud teevad kui vallatust ja söövad leiba. P: Või siis lastele antakse meelevald vallatust teha? T: Antakse ikka, väetimaile; kangemad saavad hirmu. P: Mis vallatust mõistavad väetimaid teha? T: Et rändavad mööda tuba ja ei jäta ühtegi asja katsumata. P: Hüüdke neid mõnikord, ehk siis jäävad natuke taltsamaks. T: Küll saavad hüüdmist ka, aga mis koerad hoolivad. P: Ärge hüüdke neid koerteks, need peavad veel kõik Jumala lapsiks saama. T: Jumal teab, mis neist veel saab, need on veel varestega jagamata, neil on mitu tuult jalge all.” [Helle et al (1732) 2006: 373–374].

Matsi (M) ja Jüri (J) jutt lina kasvatamisest [samas: 387–388]. “M: Jüri, vend! kas su linad on hästi kas[va]nud? J: Ole terve küsimast, aga kui ma räägin, siis ma valetan, see mõisategu on nõnda mu kaela peal, et ma nende ligi pole veel saanud. M: Meil, Jumal paraku! on sel aastal õige [II vältes] lina-nuhtlus, neist oleme küll õieti ilma. J: Või mis sa räägid! kuis nõnda? M: Mõni on üsna lühike, mõni jälle nõnda harv, et sa neid võid lugeda, mõni tükk nii jäme kui kanep, mõni jälle pime tudar; mis mul on, neil pole nahka sugugi peal, ja üks osa neist on luudjad. J: Nõnda, Jumal paraku, see töö hukka läheb; mis sa nüüd mõisa viid ja miska sa ennast ja oma peret katad? Aga kust see ometi tulnud, et nad nõnda hukka läinud? M: Ja seda ei mõista ükski. Pole pöud neid kinni pannud ja meie maa on ka igavesti lina maa olnud. Mis see muidu kui Jumala nuhtlus on? J: Ei või kõike Jumala süüks arvata, küll on vahest seemne ehk r u m a l a inimeste viga, kes õigel ajal ja õigel viisil ei külva. M: Ehk võib küll [nii] olla. Meie uus külamees külvas kõva sauese maa peale neid maha ja kündis pealegi neid sügavasti sisse. Mis nüüd [seeme] maapinnal oli, see jõudis kastega üles tõusta, teised panid kevadised tuuled kuulmata kinni. Sest on linad nii harvakesed. J: Seepse on.” See korralik eesti keel kõlab otsekui Komenský üldõpetusliku hõnguga lastelugemik, katekismus pole see kindlasti. Selline jutt hoiab põnevil talulast, mitte pastorit. Ja ATH haridustegevus väärib senisest palju tõsisemat uurimist.

Kuid sellise originaalteose loomiseks on peaaegu vältimatult vajalik (a) didaktilise põhiparadigma süvatundmine ning (b) korralik isiklik didaktiline kogemus. A. Thor Hellel olid mõlemad olemas.

(a) Komenský põhiparadigma süvatundmist reedabki see, et ATH suutis luua Komenský õpikutekstidest erineva, kuid neile sarnase didaktilise struktuuriga õpiku, mis oli kasutamiskõlblik nii kõrgharidusega teoloogidele kui lugema õppivatele talulastele. See pole sugugi enesestmõistetav. Osutaksin, et Komenský oli kohtunud isiklikult ka R. Descartes’iga ja talle oma süsteemi tutvustanud [Komenský 1982: 36] – ja see oli just Descartes, kes üleoleva muigega hindas lapsikuks Komenský idee luua õpik, mis töötab algharidusest kõrghariduseni.

(b) Korralik isiklik didaktiline kogemus. Pole teada, et ATH oleks lapsi koolitanud mujal peale “Jüri köstrikooli” – ju sai ta oma didaktilise kogemuse sealt. Kuid kanoniseeritud Matthiae-Lutheri köstrikooli kogemus poleks pakkunud vähimatki võimalust Komenský paradigma kohase õpiku koostamiseks. Tekib kahtlus, et ATH peitis “köstrikooli” nime taha

katsekooli. Nii head kui hoiatavat eeskju võis ta seejuures saada Forseliuse seminarist. Võib-olla tuleks toda “Jüri kõstrikooli” hinnata hoopis *Thor Helle seminariks*? Igatahes on teada, et ATH alustas oma koguduse laste õpetamist kohe ametisse asumisel (1713) ning lõpetas selle ilmselt 1726. a; keeleõpiku koostamist alustas ta 1720ndate aastate alguses ja valminud raamat ilmus 1732 [Kuurberg 2004: 19]. Niisiis paralleelprotsessid. Juhul kui ATH tõesti Komenský süsteemi järgi töötas, olid laste õpetamine ja pastorite keeleõpiku koostamine ühe ja sama mündi kaks külge: tõsine töö saavutamaks seda, mille mõistmine Descartes’ile üle jõu oli käinud – infovoogu alg- ja kõrghariduse vahel. Kõrghariduse tasandil on see õpik tunnustuse leidnud. Ent sama raamat oli katekismusest mõistetavam lektüür talulastelegi, kes teadsid, kuidas lina kasvab. ATH võis üle kümne aasta kihelkonna lapsi koolitades uurida, kuidas Komenský originaalsüsteemi rakendada. Nii võiski sündida kahepalgeline õpik: keeleõpe pastoreile, tänapäeva üldhariduse ajalooline lähevorm eestlastele.

Kui mu hüpotees kehtib, vajas ATH konfessioonikonflikti tõttu tõepoolest alibit, mis kujundaks talle pedagoogikas Lutheri paradigma (st kõstrikooli) laitmatu pooldaja maine. Rootsis oli Komenský lubatavust kaalutud küll sellega, et “Komenský pole mitte kalvinist, vaid hussiit” [Komenský 1982: 39], ent aegruumis lähemal asuva Tallinna hoiakute mõjul saadeti Komenský piiskopi-kiriku hernhuutlased lõpuks usutunnistuse pärast Toomkoolist ja maalt välja [Ilja 2000: 26–34]. ATH töö nõudis tõsist hariduspoliitilist ettevaatlikkust (isegi illusoorse alibi kasutamiseni).

Ei saa väita, nagu poleks ATH tegutsenud Jüris kõstrikooli tasemel; pigem tuleb arvata, et ta võis meetodeid võrrelda. Samas järeldub, et ATH *pidi Jüris tegutsema Komenský haridusparadigma tasemel*. Tõestusjõuga ongi ATH keeleõpiku didaktiline struktuur. Nüüdseks on selge, et see õpik oli rohkemat kui keeleabi pastoreile [Kask 1983; Kutsar 2000]. Lisasin Komenský aabitsatüübile vastava lugemiku funktsiooni. Loomulikult polnud vaimulike keeleõpikusse sünnis foneetilist tähestikku ja muud silmnähtavalt aabitsa-tasemelist lisada. ATH kasutas Tallinnast tellitud tähestikutahvleid.

Sinodi otsusega arvestades tsiteerisin eespool pastoritele määratud keeleõpikut [Winkler 1911: 9]. Ametlikult oligi see raamat pastorite keeleabi [Gutsleff (1732) 2006]. Lisasin, et sel õpikul on tähelepanu vääriv didaktiline struktuur ja sarnasus Komenský “Keelteuksele” [Comenius 1641]: kakskeelsed, paralleelse kirja-pildiga etnograafiahõngulised sisukad palad, sõnastik, grammatika. Ent Komenský kasutas oma ladinakooli õpiku tekste ka noorematele lastele mõeldud lugemikuna, lugemiku piltmudeleile seadis aga aabitsa [Rommel 2008]. ATH keeleõpikus piltmudelid puuduvad, spetsiifiline aabitsatase puudub. Sellegipoolest järgis ATH Komenský soovitus võtta rahvuskoolides kasutusele Komenský “Maailmapildid” [Comenius (1685) 1958: lk. [25]]. Sellisest infotaustast sugeneb lisatõendeid Komenský-Forseliuse liini jätkamise kasuks. Näiteks:

Väga teravmeelselt oli lahendatud Komenský paradigma eripära tuua teaduslik maailmapilt aabits-lugemiku süsteemi. *Eesti talurahvakultuurist oli valitud kolm-neli kõrghariduseni ulatuvat liini – grammatika, folkloristika, botaanika ja fütoteraapia (eesti-saksa-ladinakeelne botaaniline sõnastik, ravimtaimede loetelu)*. (Just see, mis pastorite keeleõpikule täiendavad kultuuriloolised dimensioonid andis). Võiks järeldada, et ATH omandas teooria trükisõnast, kontrollis ja arendas paradigmat praktilises tegevuses (Thor Helle seminaris) ning kirjutas originaalõpiku. Vast kuulus ATH Lewis Carrolliga samasse Komenský mõistjate tippgrupp, kus kirjutati kahetasandilisi raamatuid: üks mõistmistase lastele, teine haritlastele?

Ent kui ATH õpik oli ka talulastele, tunduks mõistlik, et ATH vähemalt oma kihelkonnas tagas õpiku tee nendeni. Seda, et tegu oli ühtlasi õpetlike tekstidega talupojale, ju ei varjatudki. Et talupoeg *niisuguse* raamatu oma lastele lugeda andis, on vähemalt minu silmis endastmõistetav. Nagu seegi, miks ATH ei kuulutanud end avalikult teise konfessiooni õpiku autoriks.

Huvitav, et B. G. Forselius ning A. Thor Helle võisid olla koolivennad: Forselius arvatavasti, Helle kindlasti oli käinud Tallinna gümnaasiumis [Laul 1981. 6]. Ent ATH seosed Forseliuse tegevusega olid tugevama taustaga. ATH valik Forseliuse ortograafia kasuks oli ette valmistatud juba XVII saj. lõpus, mil Riias Tallinna saadeti Forseliuse meetodile vastavad ABC-raamat/katekismused [Põldvee 2008: 73]; 1688. a konfliktist võis ta lapsena isegi kuulda. Kui mitte siis, siis hiljem pidi kaupmehepoeg ATH tajuma sedagi, et ilmalikes ning teoloogilistes ringides suhtuti tookord väga populaarsetesse Komenský õpikutesse erinevalt. Probleemiks tõusid pärast Põhjasõda leviva pietismi ja Komenský süsteemi suhted. Komenský õppesüsteemist taandarenenud hernhuutlus tõi lisavarjundid. Küsimus, kas eelistada lihtrahva harimisel Lutheri või Komenský süsteemi, evis nii rakenduslikud kui ühiskonnafilosoofilised mõtmed: kas jätta tööjõukoolitus ABC-raamatu tasemele või muuta üldhariduslikuks, kas haridussüsteemiga kaitsta seisuslikku kastihiskonda või ei. Ainet uurimiseks jätkub.

Miks seda siis uuritud pole? Kas jätta oma arvamus avaldamata? Oletan, et oma toime on artikli alguses nimetatud tõlgendushäirel. 1868 – 1726 = 142, saame näilise hariduslooaugu, mis nagu eraldaks Rae Algkooli Thor Hellest. Kuid pole ju arvestatud, et ATH (1) matkis Forseliuse seminari, õpetades välja ligi paarsada last, kes teistele lugemist õpetama võisid hakata, (2) algatas 1721. a leeriõpetuse, mis vastas köstrikskooli õpetustasemele [Andresen 1999; Kuurberg 2004: 19], (3) avaldas 1732. a talulastele sobivate paladega keeleõpiku ning (4) lõi seega kihelkonnas tingimused nii uut laadi koduõppeks, külaskooli pidamiseks kui lõpuks leiris köstrikskooli programmi läbimiseks. Haridusprotsess jätkus, kuigi ruumiliselt hajutatult ja – köstrikskoolist erineva, ütleksin et parema kultuurikvaliteediga.

Professionaalsete kultuuriloolaste otseütlemistest seda, paraku, välja ei loe. Kuid minu kadunud tädi Helene Rummeli sõnutsi peeti selle “142-aastase haridusaugu” ajal meie talus, Jüri kihelkonna Vaskjala küla Raudsepa rehetoas kooli. Tädi Leena oli veendunud, et Rae Algkoolile anti maa ja ehitati hooned (1868. a) just külä-külä vastas Raudsepa talu maade ning hoonetega seepärast, et siin oli olnud vana koolikoht [Rummel 2008a]. Kindlasti pole ma olnud parim andmekütt (ei sukeldunud arhiividesse), kuid ma ei leidnud kirjandusest oma tädi sõnadele tuge enne kui sattusin lugema V. Ilja uurimust Eesti vennastekoguduste ajaloost. Näiteks: “J. Marrasch nimetab oma diaariumides niisuguseid tuntumaid vendi-tunnipidajaid, kes rändjuttustajaina käisid ka teistes kihelkondades ja isegi teistes maakondades,” sealhulgas “Jüri Tallinna juures Rautseppa Jüri” [Ilja 1995: 216–217]. Rautseppa Jüri (uues kirjaviisis: Raudsepa Jüri) kohta on Marraschilt täpsemaid teateid 1763. aastast, mil “on õige napsõnaliselt kirjutatud ka vendade tööst ja olukorrast Jüri kihelkonnas [-]. Siin on 30 venda-õde ja nad on ühinenud rootsi vendade-õdedega Tallinnas. Nende esimesteks töötegijateks on olnud vennad Ott Wiekmann ja Rautseppa Jüri ja õed Ola Liso, Käpo Trino ja Santa Tõnno Ann. Nende koosolekud toimuvad Waskjalas küllas”; “1763. aasta Marrasch’i päevikus on märges, et Rautseppa Jüri on 2. okt. kogudusse vastu võtnud [-] 3 venda ja 3 õde” [Ilja 2000 II: 79].

XVIII sajandil oli Eesti aladel mõju saavutanud ortodoksse luterlusega opositsioonis oleva piiblikeske pietismi juht A. H. Francke [Sild 1928]. Kuid *Lutheri haridusparadigma kohane lugemiskool, mida köstrikskoolid rakendasid, sobis hariduspildis nii ortodoksse luterluse kui pietismiga juhul kui õpiti lugema katekismust, jäädigi lugema piiblit – seda hinnati massikultuuri vaimseks etaloniks*. Konflikt tekkis aga üldhariduse alused rajanud Komenský haridusparadigmaga. Üldiselt on seda Eestis jälgitud läbi ortograafiakonflikti, haridusfilosoofilistesse ja hariduspoliitilistesse pingetesse süvenemata. Ka ATH tõlgendamisparadigmas ületab filoloogiline pedagoogiline. Pole nagu probleemikski tõusnud, *miks Helle rühma poolt enne trükitud “Lühikene sissejuhatus eesti keelde” (1732) sobis eestikeelseks Komenský paradigma lugemikuks – ning alles mitu aastat hiljem trükiti Lutheri haridusparadigma aluseks olev piibel (1739)*. Piibli tõlkimiseks polnud tingimata vaja trükkida enne grammatikat. Didaktiliselt oli selles mõtte küll sees: pastorid vajasisid keeleõpikut. Ent selle õpiku sisu nihe oli Lutheri paradigma kahjuks: *lastele sobivaks lugemikuks seati mitte katekismus, vaid eesti talurahva ja kohaliku intelligentsi ideoloogia kohaselt koostatud tekstid ning terminoloogia, mida Helle rühm väärtustas*.

Ootamatu Thor Helle tõlgenduseni on mind viinud mõtlemapanev perekonnatraditsioon. Nimelt koostasid tütreka kassas Komenský tüüpi aabitsa [Rommel & Rommel 1989; Rommel & Rommel 1994; Jakobson 1996: 62; Rommel 2008a]. Kas me leiutasime selle kahepeale ise? Aga ma ju täiendasin seda, kuidas mind kodus õpetatud oli ... Otsisin mõjutusi mitmelt poolt, kuni märkasid, et ATH ristis 11. septembril 1720. aastal Rautseppa Jürri. – (Vaskjala Raudsepa rahva perekonnanimeks sai hiljem Rommel, jätsin selle nime endale perepärimuste tõttu.) – Rautseppa Jürri oli parajas koolipoisies, 12aastane, kui 1732. a ilmus ATH “Lühike sissejuhatus” Rautseppa Jürri oli paratamatult ATH vaimse hoole ning mõju all: ristimisest leerini ja koguni vennastekoguduse jutlustajana. Kuna Raudsepa talus säilisid minu põlvkonnani muinaseestilikud paganlikud traditsioonid [Rommel 2007: 82,192–193 & 2008a], mida hernhuutlased teatavasti edukalt hävitasid, ei võinud tundud jutlustajaks saanud Rautseppa Jürri olla krahv Zinzendorfi pimestatud jünger. Seda tean oma kogemustest, et Rautseppa Jürri järelpõlved õpetasid Raudsepa lapsi hoopis teisiti kui hernhuutlastest arvatakse. Ent olgu minu perepärimustega kuidas on, ATH kultuurisuhted Komenskýst ja Forseliusest hernhuutlasteni on vaeguiritud.

Võib-olla oletan üle, kuid mulle tundub, et ATH haridusfunktsioone pole põhjalikumalt uuritud ülimalt isiklikel põhjustel. Ma ei tea, kas on arukas seda avalikustada, kuid võib-olla toetaks avalikustamine senise tõlgendusparadigma ületamist. Nimelt üllatab, et eesti kunagine parim hernhuutluse asjatundja Rudolf Põldmäe, kes tundis nii Herrnhuti arhiivi kui ATH biograafiat, ei avastanud Rautseppa Jürri. Inetu oleks oletada, et vaiks avastatu maha. Siinkohal rikuksin peenutsevalt head käitumistava ja oletaksin inetuma variandi motiive. R. Põldmäe oli pärit Vaskjala Raudsepa naaberkülalt Limust Mäe talust. Ta vend Hans tahtis abielluda minu emaga, kes talu ei pärinud. Kuid Mäe isa (meie kandis kutsuti talude vanaperemehi nõnda) tõkestas selle abielu nii, et jättis Hansu talle lubatud talust ilma ja andis talu teisele vennale. Hans abiellus seepeale mu ema onutütre Mathilde Kõõbiga, kes päris talu. Hansu ja Rudolfi õde Alice abiellus aga mu ema vennaga, Arthur Kõõbiga, kes päris mu ema sünnikodu, Vaskjala Naano talu. Mu ema abiellus Vaskjala Raudsepa talu perenaiseks. Nii et tark Mäe isa korraldas abiellumistega kolmele oma lapsele talud, aga südamele palsamit ei leidnud. Käivitus midagi Kitzbergi külanäidendite stiilis. Ent haavatud kired võtsid peaaegu et Shakespeare'i näidendite mõõdu. Raudsepa abiellumislugude ümber välkusid peale paragrahvide koguni püssid ja püstolid. {Mu vanaisa jättis samuti vanema poja talust ilma (Martinilt oli korraga käima peal kaks tüdrukut ja isa karistas poega selle eest). Järgmise poja Jüri saatis armukade mõldraine Raudsepa toa taha viljakärbisesse püsse peites mõneks ajaks vanglasse. R. Põldmäe vend Julius on sellele loole nimesid nimetamata vihjanud oma mälestusteraamatus [Põldmäe 2002: 22], nii et Mäe teati Raudsepa lugusid üsna hästi. Lõpuks, minu emale tegi kõigepealt abieluettepaneku vend Jüri Raudsepalt, kuid Naano isa – tookord, armas rahvas, korraldasid laste abiellumist veel isad – ei andnud liigse vanusevahe pärast nõusolekut, seepeale sundis vend Hans mu tulevast ema püstoliga ähvardades endaga abielluma.} Sel taustal läksid Hans Põldmäe ja Hans Rommel riidu. Samal ajal uuris Rudolf Põldmäe Herrnhuti arhiivi ja Thor Hellet. Ning ka teadlastel pole inglitiibu. Rautseppa Jürri Vaskjalast jäi esiplaanile toomata. Kuigi see segas Thor Hellest täit tõtt rääkimast. Taipasin seda küsimiseks liiga hilja. Nüüd jääb üle vaid vabandada, et ma näilist kultuuritühikut ATH ja Rae Algkooli vahel muul moel tõlgendusveaks seletada ei oska. Kes toimunud paremini teab, parandagu mu vead.

* * *

Tundub, et puhtalt Lutheri haridusparadigmalt põhinev nn lugemiskooli traditsioon polnud Eesti aladel sugugi nii ainuvalitsev kui arvatakse; vähemalt B. G. Forseliuse ja A. Thor Helle puhul on võimalik osutada Komenský mõjudele. Ning veel üks ootamatu võitu seik: Komenský polnud üksnes teoloog, teadusfilosoof ja nüüdisaegse üldharidussüsteemi aluste seadja, vaid ka teravmeelne sotsiobioloog. Kuigi tema ajal puudusid veel arvestatavad uuringud füsioloogiast, psühholoogiast ja ühiskondlike protsesside olemusest, konstrueeris ta geniaalse vaistuga mehena mudeli, mis lubas lihtsate bioloogiliste analoogiate põhjal teha järeldusi nii laste õppimise ja õpetamise kui ühiskondlike protsesside tendentside kohta. Vaadake kuidas puud kasvavad – ja järeldage laste kohta, vaadake kuidas munast lind areneb – ja järeldage laste kohta, kordas ta “Suures didaktikas” lõputult [Komenský 1982a]. *Arengubioloogia oli veel rajamata, aga Komenský häälestas oma haridusparadigma arengubioloogilise sotsiobioloogia suunale.* Viiks väga pikale seletada, miks ei Pestalozzi,

Käis ega teised suutnud just seda liini Komenský haridusparadigmas käivitada. Pestalozzi puudus vajalik haridus, pealegi: – klassikalise arengubioloogia lähteteos ilmus alles pärast ta surma [Baer 1828]. Siin pole peaaegu millegi üle arutleda. Küll aga tuleks arutleda selle üle, miks J. Käis eelistas Komenský liini arendamisele sotsiaaldarvinismi toetamist. Seda oleks tõesti vaja uurida. Samuti kui seda, et *Komenský ja Pestalozzi süsteemidel oli põhimõtteline hariduspoliitiline erinevus. Kas teaduspõhine ühiskond ei peaks ka sellega arvestama?* Pestalozzi mudel toodi Eestisse XIX sajandil, sh Cimze ja Kuuda seminarides rahvakooli õpetajate koolitamisel [Aarma et al 2004; Sirk 2005]. Pestalozzi hübriid leviski Eesti alghariduse põhimudeliks. Teatud mõttes ongi koer siia maetud. Bioloogia ajaloo tundjale on probleemiks näiteks see, kuidas kujunesid üldhariduse suhted bioloogia ning sotsiobioloogiaga. Uskuge või ei, sellest sõltub ka ühiskonnaõpetus. Kuid see jutt ajaks artikli lõhki. Seepärast piirduisin lihtsustatud skeemiga alghariduse põhiparadigmade ajaloolisest dünaamikast Eesti aladel: Lutheri paradigmal põhinev ABC-koduõpe ja lugemiskoolid – Forseliuse katse Komenský paradigmal põhineva koolmeistrikoolitusega – Lutheri paradigmasse tagasilanguse algus – Thor Helle katse Forseliuse liini jätkamiseks – paralleelselt toimivad lugemiskoolid – Parroti idee tuua Eesti aladele Pestalozzi paradigmal põhinev talurahvakoolitus – Pestalozzi-Lutheri paradigmade hübriidil põhinev alamrahva koolmeistrite koolitus – viimase kohendamine ja laienemine kogu üldharidussüsteemile. Kuna meie haridusparadigmade Bermuuda kolmnurgas ei märgata sageli paradigmade liikluse märke, abistaks see skeem ka ATH kui pedagoogi mõistmist.

Komenský algõpetuse süsteemis toimib midagi piktograafilistest mudelitest tunduvalt raskemini välja peilitavat – see on professionaalne teadusmetodoloogiline kompetentsus. Komenský ise kui oma aja tunnustatud teadusfilosoof valdas seda. Eesti hariduse arendajatele niisugust vaimset luksust pole reeglina õpetatud. Ent ATH õpiku kummaline struktuur näib tõendavat, et ATH valdas Komenský süsteemi niivõrd, et suutis luua selle nõuetele vastava originaalsüsteemi. Ta professionaalne kompetentsus pidi seega ületama nii traditsioonilise teoloogia kui filoloogia. Kes ta oli?

VIITED:

- Aarma, L., Talvoja, R. & Viitkar, Ü. 2004.** Kuuda seminar 150. Ülevaade ja lühielulood. Juuru.
- Andresen, L. 1999.** Leeriõpetus Eestis 18. sajandil. – Haridus 2: 62–63.
- Aunver, J. 1924.** Mõnda Anton Thor Helle elust ja tegevusest. – Eesti Kirjandus, 8: 321–326.
- Aunver, J. 1925.** Jüri kihelkonnast ja kirikust. – Eesti Kirjandus, 1: 23–28, 3: 100–107
- Baer, K. E. v. 1828–1837.** Über die Entwicklungsgeschichte der Thiere. Bd. I, II. Königsberg.
- Blaubrück, P. 1926–29.** Helle, Anton Thor. – In: Cederberg, A. R. (toim.) 1926–29. Eesti biograafiline leksikon. Akadeemilise Ajaloo Seltsi toimetised II. Tartu. Lk 128–129.
- Comenius, J. A. 1641.** Janua linguarum reserata aurea. Holmiae.
- Comenius, J. A. (1685, faksiimile) 1958.** Orbis sensualium pictus quadrilinguis. (Leutschoviae) Praha.
- Gutsleff, G. (1723) 2006.** Toimetaja lootusrikas tervituskõne. – In: [Helle et al (1732) 2006]: A4a- A12a.
- [Helle, A. T. et al.] (1732, faksiimile ja tõlge) 2006.** Lühike sissejuhatus eesti keelde. Tallinn.
- Ilja, V. 1995.** Vennastekoguduse (herrnhutluse) ajalugu Eestimaal (Põhja-Eesti) 1730–1743. Tallinn.
- Ilja, V. 2000.** Vennastekoguduse (herrnhutluse) ajalugu Eestimaal (Põhja-Eesti) 1744–1764. II. Tallinn.

- Jakobson, E. 1996.** A nagu aabits. – Forseliuse Sõnumid 2: 61–62.
- Kask, A. 1962.** Anton Thor Helle kirjakeele arendajana ja selle murdelise tausta fikseerijana. – In: Eesti kirjakeele murdelise tausta kujunemisest. Tartu: Tartu Riiklik Ülikool, eesti keele kateeder. Lk 15–20.
- Kask, A. 1983.** Kolmsada aastat Anton Thor Helle sünnist. – Keel ja Kirjandus, 12: 690–692.
- Kilgi, A. 2006.** “Lühike sissejuhatus” ja teised eesti keele grammatikad. – In: [Helle et al. (1732) 2006]: C8–C25.
- Komenský 1982** = Коменский Я. А. 1982. Автобиография. – Он же. 1982. Избранные педагогические сочинения. Т. I. Москва. Lk 25–73.
- Komenský 1982a** = Коменский Я. А. 1982a. Великая дидактика. Он же. 1982. Избранные педагогические сочинения. Т. I. Москва. Lk 242–476.
- Kutsar, K. 2000.** Anton Thor Helle, eestikeelse meditsiiniterminoloogia korrastaja ja ravimtaimede tundja. – Keel ja Kirjandus, 10: 734–736.
- Kuuli, O. 2000.** Helle, Anton Thor. – In: Siilivask, K. (peatoim.) 2000. Eesti teaduse biograafiline leksikon. I. Tallinn. Lk 367.
- Kuurberg, S. 2004.** Anton Thor Helle – Jüri kirikuõpetaja 1713–1748: mõningaid eluloolisi fakte. – Rae Sõnumid, aprill, lk 18–20.
- Laul, E. (koost.) 1981.** Tallinna 1. keskkool 1631–1981. Tallinn.
- Laul, E. (toim.) 1989.** Eesti kooli ajalugu. 1. köide. 13. sajandist 1860. aastateni. Tallinn.
- Lenz, W. 1970.** Helle, Anton Thor. – In: Lenz, W. 1970. Deutschbaltisches biographisches Lexikon 1710–1960. Köln. Lk 309.
- Liiv, O. 1934.** Lisandeid Eesti rahvakooli ajaloole 17 sajandi lõpul. – Äratrükk ajakirjast “Eesti Kirjandus”, nr 5–7.
- Linnamägi, M. 1999.** Rootsi-aegsed (1561–1721) koolid 1998. aastal. – Forseliuse Sõnumid, 6: 4–7
- Mürk, H. W. 1990.** Anton Thor Helle “Kurzgefaßte Anweisung zur Ehstnischen Sprache” – 1732. – In: The Structure and Development of Estonian Morphology. Bloomington. Lk 109–117.
- Paul, T. 1999.** Eesti piiblitõlke ajalugu. Esimestest katsetustest kuni 1999. aastani. – Eesti Teaduste Akadeemia Emakeele Seltsi toimetised nr 72. Tallinn.
- Põldmäe, J. 1991.** Jüri kihelkond. Minevik ja tänapäev. Tallinn.
- Põldmäe, J. 2002.** Nii mitu aega eluajas. Tallinn.
- Põldmäe, R. 1939.** Anton Thor Helle. Esimese eesti piibli tõlkija. – In: Vana Tallinn, IV Tallinn. Lk 35–74.
- Põldvee, A. 2008.** Peasant schools in Estland and Livland during the last quarter of the 17th century. – In: Ross, K. & Vanags, P (eds.) 2008. Common roots of the Latvian and Estonian literary languages. Frankfurt am Main [etc]: 61–99.
- Recke, J. F. v. & Napiersky, K. E. 1829.** Allgemeines Schriftsteller- und Gelehrten-Lexikon der Provinzen Livland, Esthland und Kurland. Bd 2. Mitau. Lk 220–221.
- Rommel, M. 2007.** Mõistatuslik Muinas-Eesti. Tallinn.
- Rommel, M. 2008.** Jan Amos Komenský “Maailmapiltide” esimeste piltmodelite toel. – Forseliuse Sõnumid, 16: 6–12.
- Rommel, M. 2008a.** Imelikke ja igipõliseid lugusid Rae Algkooli ümbert [e-käsikiri Rae Algkooli muuseumile].
- Rommel, A. & Rommel, M. 1989.** Kuubiaabits. Tallinn.
- Rommel, M. & Rommel, A. 1994.** Õpetlikke õhtulugusid Mirrikesele ja Mihklile ehk Kriipsliaabits. Tallinn.
- Ross, K. 2006.** “Lühike sissejuhatus” ja eesti piiblitõlge. – In: [Helle, A. T et al (1739) 2006]: C26–C53.

- Siirak, E. 1975.** Helle, Anton Thor. – In: Nirk, E. & Sõgel, E. (toim.) 1975. Eesti kirjanduse biograafiline leksikon. Tallinn. Lk 84–85.
- Siirak, E. 1995.** Helle, Anton Thor. – In: Kruus, O. (koost., toim.) 1995. Eesti kirjarahva leksikon. Estnisches Schriftstellerlexikon. Tallinn. Lk 112–113.
- Siirak, E. 2000.** Helle, Anton Thor. – In: Kruus, O. & Puhvel, H. (koost.) 2000. Eesti kirjanike leksikon. Tallinn. Lk 109–110.
- Sild, O. 1928.** August Hermann Francke' mõjud meie maal. Die Einflüsse August Hermann Franckes auf das kirchliche und geistige Leben in Estland und Livland (Referat). Tartu.
- Sirk, V. 2005.** Koolitatud koolmeister ja tärkav eesti intelligents. – Forseliuse Sõnumid, 12: 17–22.
- Suits, G. 1953.** Eesti kirjanduslugu. I köide. Algusest kuni ärkamisaja lõpuni. Lk 43–52.
- Valmet, A. 1985.** Grammatikapeatükk Anton Thor Helle eesti keele õpetuses. – In: Eesti keelest mustlaskeeleni. Emakeele Seltsi aastaraamat 29 (1983). Lk 12–23.
- Vääri, E. 1984.** Rahvavalgustaja ja keelemees Anton Thor Helle. – Nõukogude Kool, 1 43–46.
- Webermann, O. A. 1956.** Pietismus und Brüdergemeinde. – In: Wittram, R. (Hrsg.) 1956. Baltische Kirchengeschichte. Beiträge zur Geschichte der Missionierung und der Reformation, der evangelisch-lutherischen Landeskirchen und des Volkskirchentums in den baltischen Landen. Göttingen. Lk 149–165.
- Winkler, R. 1911.** Anton Thor Helle, Pastor zu St. Jürgens und Propst in Ost-Harrien (1713–48). Ein estländisches Predigerleben. Reval.

ÜKS NUTAB, TEINE NAERAB [HUUMORINURK]

TOBUKÃO KUKKUMISED Lõbusad leiud Laiuselt, 2008/09

Termomeeter ehk kraadiklaas koosneb klaasist, õhust ja süsihappegaasist.
Elusorganid kasutavad õhust sissehingamisel KOPSE ja eritavad väljahingamisel süsihappegaasi.
Väin on veealune saar, mis ühendab suuremaid meresid üksteisega.
Miks on vasak kops väiksem? Ta on teise asja jaoks loodud kui parem kops.
Inimene hingab 170 korda minitus.
Diafragma – suhkruhaigus; hingamisaparaat; astmahoog.
Vakuool on taimsed loomad.
Kus asuvad okaspuude seemned? (2.kl) Kapi sees (käbi sees).
Maa liigub kosmoses mööda Päikest ehk tiirleb.
Maavarad on maale väärtuslikud asjad.
Maavara on see, kui palju sul maad on.
Kaevandus on üks suur koobas, kus mehed tööd teevad.
Maaväärinakolle on koht, kus sees asub maaväärin.
Vulkaan on kuum asi, mis hakkab tulema vaid siis, kui mäe all on magmakolle.
Muld on maapinna pindmine kobe kiht, millele järgneb viljakus.
Berliin – Londoni pealinn.
Molekul – aine väiksem osake, millest koosneb terve inimene.
Samblike keha nimetakse seeneliseks.
Maad võrreldakse vahel keedetud munaga. Miks? Et seda saaks süüa.
Nimeta tundras elavad rahvad. Eskimod saamid, tsuktsid, nekrutid.
Peaaju osa on suuraju, keskaju, rippaju, neerud ...
Mis on halvatus? See, kui enam ei tõuse.
Seljaaju ülesanne on edastada edasi.
Seljaaju on kuklas
Mälu on koht, kuhu on kokku jäänud varem õpitud teadmised.
Miks on paremakäelisi rohkem? ... sest aju asetseb rohkem paremal pool.
Kuulmise täielikku puudumist nimetatakse etummistumiseks.
Ateroskleroos on südame puudumine.
Talvel on õhumass suurem, sest külmus ei lase eriti hingata.
Mesilane korjab õielehti.
Isamesilased tekitavad järglasi.
Kuidas on tekkinud gaasid? Jah, mõne inimese tagajärjel.
Sõnajalgtaimede kulka kuuluvad: 1) ühejalgsed 2) kahejalgsed ja 3) kolmejalgsed
Vere paneb liikuma hapnik.
Vähi hingamiselundid on kops ja maks.
Vähil paneb vere liikuma õhk, mida ta vees hingab.
Kõik perioodid algavad ja lõpevad järjekorranumbriga.
Millised kajakaliigid on muutunud linnaasukateks? Tuvid
Milliseid parkides elavaid laululinde tead? Orav
Ilusa ilma pilved on koos ja vormis.
Taimsed, loomsed ja mineraalsed kivimid.
Eesti riigikord? Normaalne kord.

Viljastamiseks nimetatakse seda, kui tolmuks kattub emakaga.

Õie ülesõnn? Peab viljastamist proovima.

Taastuvaks loodusvaraks võib nimetada neid, mida on võimalik juurde aretada.

Mida peaks muutma meie kodukohas, et elu oleks keskkonnasõbralikum? Meie küla poisse.

Tolmlemiseks nimetatakse seda, kui ühe õie seemned lendavad teise õide.

Amplituut on pendli sõit ühest otsast teise

Täisvõnge on pendli liikumine nii kaugele kui annab.

Mis on inerts? Keha inerts on see, kui üks keha on teise keha peal ja kui alumine keha hakkab kiiresti liikuma, siis teine keha ei taha liikuma hakata. Kui alumine keha liigub ja siis järsku peatub, siis pealmine keha liigub veel sama kiirusega edasi. See ongi inerts.

Inerts on keha seismajäämine või liikumine. Nt kussi seismajäämine ja start.

Ainuraksed on oma nime saanud sellest, et neid on üks. Hulkraksed on nime saanud sellest, et neid on hulga.

Kirjelda Ekvadori loodust. Tal on pikk kael, kikkis kõrvad ja targad silmad.

ESSEKONKURSI „KEELED ON TÄHTSAD!” TULEMUSED

2008. aasta oli rahvusvaheline keelteaasta, mille avas UNESCO peadirektor Koïchiro Matsuura rahvusvahelisel emakeelte päeval, 21. veebruaril, pöördumisega „Languages matter!“ (‘Keeled on tähtsad!’), http://portal.unesco.org/culture/en/ev.phpRL_ID=36320&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html).

Eesti keeles: http://www.forselius.ee/?V%26auml%3Bljaanded%2C_artiklid%26nbsp%3B:Artikleid:UNESCO_1%26auml%3Bkitus.

2008. aasta oli ka Euroopa kultuuridevahelise dialoogi aasta, eesmärgiga edendada rahvaste kultuuridevahelist dialoogi, mille tulemuseks on avatum ja mitmekesisem ühiskond (www.dialogue2008.eu).

B. G. Forseliuse Selts ja Eesti Interlingvistika Selts korraldasid esseekonkursi ”Keeled on tähtsad!” Žüri (**Helja Kirber**, Tartu Forseliuse Gümnaasiumi emakeele õpetaja; **Madis Linnamägi**, B. G. Forseliuse Seltsi esimees, Eesti Interlingvistika Seltsi juhatuse liige; **Mare Muik**, Rakvere Gümnaasiumi eesti keele ja kirjanduse vanemõpetaja) tegid kokkuvõtte ja autasustasid parimaid rahvusvaheline emakeelepäeval (<http://www.un.org/depts/dhl/language/index.html>), 21. veebruaril 2009 Tartu Forseliuse Gümnaasiumi aulas. Tulemused ja mõned tööd on avaldatud ka seltsi veebil.

NOOREM ASTE, VII-IX kl.

I auhind: Simo Andre Kadastu, Saue Gümnaasium, 9.C kl.
Mari-Liis Nõmmiste, Rakvere Gümnaasium, 9.A kl.

III auhind: Olari Aas, Rakvere Gümnaasium, 9.A kl.
Anna Lotova, Tartu Forseliuse Gümnaasium, 8.A kl.
Jaanus Raudsepp, Tartu Forseliuse Gümnaasium, 8.A kl.
Ergutusauhind: Hanna Hark, Rapla Ühisgümnaasium, 8.A kl.

VANEM ASTE, X-XII kl.

I auhind: Argo Leht, Pärnu Koidula Gümnaasium, 12.B kl.

II auhind: Tiina Lall, Tartu Forseliuse Gümnaasium, 11. kl.
Carrie Raiend, Tartu Forseliuse Gümnaasium, 10. kl.

III auhind: Karl Haljasmets, Hugo Treffneri Gümnaasium, 12.D kl.
Kadi Kallavus, Tartu Forseliuse Gümnaasium, 12. kl.
Liisi Lõo, Rakvere Gümnaasium, 11.A kl.

Ergutusauhind: Krista Ninaste, Hugo Treffneri Gümnaasium, 11.D kl.
Liisa Saare, C. R. Jakobsoni nim. Gümnaasium, 12. kl.
Karlo Salu, Tõstamaa Keskkool, 12. kl.
Liisu Tasa, Jõhvi Gümnaasium, 11.B kl.

Autasustamine:

1. Nimelise pühendusega raamat tänutäheks kõigile esseekonkursil „Keeled on tähtsad!” osalejatele (35):

Noorem aste, VII–IX kl.

Olari Aas	Rakvere Gümnaasium, 9.A kl.
Helis Evart,	Saue Gümnaasium, 9.C kl.
Hanna Hark	Rapla Ühisgümnaasium, 8.A kl.
Simo Andre Kadastu	Saue Gümnaasium, 9.C kl.
Kelli Kivimaa	Tartu Forseliuse Gümnaasium, 8.A kl.
Triin Kuusk	Saue Gümnaasium, 9.C kl.
Liisi Lehtsaa	Rapla Ühisgümnaasium, 8.A kl.
Gert Linnar	Rakvere Gümnaasium, 7.C kl.
Anna Lotova	Tartu Forseliuse Gümnaasium, 8.A kl.
Toomas Luts	Rapla Ühisgümnaasium, 8.A kl.
Mari-Liis Nõmmiste	Rakvere Gümnaasium, 9.A kl.
Jaanus Raudsepp	Tartu Forseliuse Gümnaasium, 8.A. kl.
Kaili Sirk	Tartu Forseliuse Gümnaasium, 8.A kl.
Karl Andreas Sprenk	Rakvere Gümnaasium, 7.C kl.
Britten Torstenberg	Tartu Forseliuse Gümnaasium, 8. kl.

Vanem aste, X–XII kl.

Inga Ainsaar	Rapla Ühisgümnaasium, 11.A kl.
Karl Haljasmets	Hugo Treffneri Gümnaasium, 12.D kl.
Tatjana Iljina	Rakvere Gümnaasium, 12.B kl.
Mari-Jaana Jaagu	Tõstamaa Keskkool, 12. kl.
Mariia Kalbach	Tõstamaa Keskkool, 10. kl.
Kadi Kallavus	Tartu Forseliuse Gümnaasium, 12. kl.
Heiki Kohal	Rakvere Gümnaasium, 12.B kl.
Tiina Lall	Tartu Forseliuse Gümnaasium, 11. kl.
Maria Magdaleena Lamp	Jõhvi Gümnaasium, 12. kl.
Argo Leht	Pärnu Koidula Gümnaasium, 12.B kl.
Liisi Lõo	Rakvere Gümnaasium, 11.A kl.
Marvin Mitt	Tõstamaa Keskkool, 12. kl.
Krista Ninaste	Hugo Treffneri Gümnaasium, 11.D kl.
Liina Raam	Rapla Ühisgümnaasium, 11.B kl.
Carrie Raiend	Tartu Forseliuse Gümnaasium, 10. kl.
Liisa Saare	C. R. Jakobsoni nimeline Gümnaasium, 12. kl.
Karlo Salu	Tõstamaa Keskkool, 12. kl.
Liisu Tasa	Jõhvi Gümnaasium 11.B kl.
Kai Vainola	Rapla Ühisgümnaasium 11.A kl.
Gisela Volmer	Rapla Ühisgümnaasium, 11.B kl.

3. Tunnistus (B. G. Forseliuse Seltsi tänukiri) ja rahaline preemia auhinnaile (I-III auhind ja ergutusauhind).

KEELED ON TÄHTSAD!

Argo Leht, Pärnu Koidula Gümnaasium, 12.B klass

Jaan Krossi romaanis „Wikmani poisid” lausus koolijuht Johan Wikman: „Meid, eestlasi on niivõrd vähe, et iga eestlase siht, või vähemalt iga Wikmani-poisi siht peab olema surematus!” Kuid mis on see ihaldatud ideaal, mis aitaks erinevatel rahvastel püsida siin surelikus maailmas ometi surematutena?

14. märtsil tähistab Eesti Vabariik emakeelepäeva. Ilmselt on veel palju eestlasi, kes ei tea, et see tähtpäev on ühtlasi ka Eesti rahvusliku kirjanduse alusepanija, Kristjan Jaak Petersoni sünniaastapäev. Kuid Peterson ei rajanud üksnes rahvuslikku kirjandust, vaid edendas ka meie rahvuslikku sümbolistikat. Teda võib pidada eestiliku identiteedi loojaks.

Maailmas on vähem kui kümnendikul riikidest üle saja aasta vanune lipp. Käesoleva aasta 4. juunil saab meie sinimustvalge lipp 125-aastaseks. On alust arvata, et just julgelt Mulgi kuube kandnud Peterson oli eeskujuks Tartu Üliõpilaste Seltsile võtmaks kasutusele kombinatsiooni: sinine, must ja valge. Huvitav tõestus sellele on K. J. Petersoni oodi “Kuu” neljas stroof:

*Siis ma võtan teid,
selge, sinise taeva
tähed, maa pealt
kõrge isamaa poole
rõõmuga vaadates laulda;
siis ma laulan sind,
ööde kuningas kuu,
kes sa pilvede sülesta
nii kui pungasta lilleke
lõbusa valge palgega
üles tõused taeva all,
kus tulised tähed
maha on langemas
sinu eest musta,
pimeda udu sisse.*

„Kes ei tunne võõraid keeli, ei tunne ka oma emakeelt“ (J. W. Goethe). Ilmselt sama meelt oli ka Peterson, tõlkis ta ju Soome mütoloogia saksa keelde ning koostas rootsi keele grammatika. Sellega rajas ta omamoodi sillad erinevate rahvaste vahel. Teiseks nii-öelda 'sildade rajajaks' rahvuslike suhete vahel oli meie teine kirjanduslik sümbol, Eestiajakroonisel rahatähel olev Lydia Koidula. Sajakroonise tagaküljel on salm mida võiks iseloomustada 'sillana' Soome:

*Silla otsad ühendatud,
Kandes ühte isamaad,
Tõe templiks pühendatud...
Nägu - millal tõeks saad?!*

Rahvuslased unistasid mõlemal pool Soome lahte hõimurahvaste ühisest tulevikust ning Koidula isegi püüdis luua oma kirjavahetuses Antti Albergiga mingit ühiskeelt. Nende püüdluste kaja on ulatunud meieni tänapäevalgi, Talsingi ideena. Jõuamegi selleni, kui suur on keele roll riikidevahelise koostöö edendajana ning sotsiaalse integratsiooni mõjurina.

Keel on aluseks üha tihenevale üleilmsele kultuurivahetusele ning ühtlasi ka globaliseerumise intensiivistumisele. UNICEF'i ja *Worldwatch Institute*'i prognoosid näitavad, et selle sajandi lõpuks jääb tänapäeval maailmas leiduvast umbes 6000 keelest alles vaid 150. Enamasti on järelejäänud keelteks koolides ning küberruumis kasutatavad keeled. Tekib Anthony Burgessi üliettenägelikule raamatule "Kellavärgiga apelsin" omane tehismaailm, kus ajalehti ei loeta ning räägitakse *nadsati* keeles. Noored peksavad kaaskodanikke ning vägistavad naisi. Täiskasvanud ei võta midagi ette ning olukorrale ei näigi lõppu tulevat.

„Ärge laske sel sündida. See oleneb teist,” nõnda iseloomustab George Orwell oma teose „1984“ sisu keeleaspektist lähtuvalt. Orwelli loodud Uuskeele väljendid, nagu näiteks „*Big Brother is watching you*“, „*thought police*“, „*vaporized*“ ja „*unperson*“ ahendasid teose tegelaste mõtlemisvõimet ning panid kogu rahva 'nööripidi kõndima'. Nagu Burgessi teoski, on ka Orwelli raamat ülimalt ettenägelik nägemus tänapäevaühiskonnast. Burgess on isegi päev enne nii-öelda Orwelli-aasta algust öelnud: „Me võime rahulikult alustada uut aastat, mis ei too meile rohkem koledusi kui möödunu. Selle eest on märkimisväärses osas hoolitsenud George Orwelli romaan.“ Hea näide Orwelli Uuskeele mõjust tänapäeva infoühiskonnale on 2000. aastal Saksa televisioonis käivitunud *reality show*, kus telekaamerad jälgisid võistlejaid ühes suletud hoones kolme kuu jooksul ööl ja päeval. Saade sai nime Orwelli raamatus „1984“ oleva tsitaadi „*Big Brother is watching you*“ järgi „*Big Brother*“

Levinud on ütlus „ei ole halba ilma heata“, kuid mis võib olla siis keele mõjul globaliseeruva ühiskonna positiivseks osaks?

Läbi aegade silmapaistvaim majandusteadlane John Maynard Keynes pidas oma globaliseerumise eetikas tähtsaks, et inimesed peaksid omandama oma regioonis valitseva keele ning kindlasti ka paar võõrkeelt. Ta leidis, et üleilmastumine on oluline vahend majanduskriisist väljatulemiseks. Praegusel ajal just eriti valusaks teemaks olev üha süvenev majanduslik surutis võibki olla põhjustatud sellest, et antipropaganda mõjul kardetakse globaliseerumist. Samas peaksid globaliseerumisvastase liikumise toetajad tähele panema: Rahvusvaheline Valuutafond ja Maailmapank olid mõlemad Keynesi leiutised. Eestiski on Keynesi teooriast lähtuvalt arutatud haldusreformi läbiviimist, mida Lätis juba suure majandusliku kriisi tõttu rakendati – ja olemegi hamletliku dilemma ees – olla või mitte olla. Kas alluda materialistlikule maailmale ning loobuda keelelisest mitmekesisusest, suurest osast meie kultuurist, või naerda näkku mehaanilisele maailmale sobivatele reeglitele ning sisyphosliku järjekindlusega hoida kinni keelest ja kultuurist, ehk sellest, mis aitab ärkvel hoida hinge? Kas valida teiste inimeste põlgus, eneseuhkus või alandlikkus? Vist siiski arrogantsus.

Nobeli majanduspreemia laureaat Friedrich Hayek esitas kunagi küsimuse, et kui keel ja traditsioonid kanduvad küll põlvest põlve edasi, siis miks neidsamu traditsioone ei mõisteta ja neile vastu punnitakse. Ja Hayek annab ise oma küsimusele vastuse: „Need inimrühmad, kes keelest ja traditsioonidest kinni peavad, jäävad lihtsalt ellu ja nende arvukus suureneb.“ Hayeki sõnade elavaks tõestuseks on Ülem-Suetuki küla Siberis, kus eesti keel sõna otseses mõttes hoiab elus sealset 150 inimest ja eestilikku kultuuri. Seega tuleb nõustuda Austria majandusteadlasega, kes pidas kultuuri majandusest olulisemaks. Tuleks hoida keeli sest keeled aitavad võidelda maailma mõistusevastasuse vastu, ehk keeled on need, mis annavad elule hinna.

„Olen ürgloitsu logose laps“ (A. Alliksaar). Inimene on see, kes ta on just keele kaudu. Kui aga alistuda moodsale ühiskonnale, mis suretab välja keelt ja selle kaudu ka kultuuri, siis ei

saagi me end pidada indiviidideks. Me oleme standardiseeritud mass – kasutatav, lükatav, juhitav. Me oleme nagu jõgi graniidist kallastesse surutud – voolame ühiselt koos, hallid ja ilmetud. Robotid riigile ja ühiskonnale, sarnanedes üksteisega nagu veetilgad. Me küll ei mõista veel, kuid tunneme vaistlikult, et läheneme kiirsammul katastroofile. Ei see pole aatomisõda, see on veel traagilisem: see on inimsoo sihtus, totaalne identiteedikriis.

Emakeel on mõtlemise ning võõrkeelte õppimise alus – oli ju Kristjan Jaak Petersoni polüglott, kuid suutis samas väärtustada eesti keelt. Petersonist alguse saanud kirjandus on rahvusliku enesemääratluse alus ja kandja, riigi ja rahvuse edasikestmise alus. Seega on emakeel indiviidide identiteedi ja rahuliku koosseksisteerimise seisukohalt äärmiselt oluline.

Vaid mõned päevad tagasi tuli Riigikogu välja seaduse eelnõuga, milles tahetakse vähendada emakeeletundide arvu. „Olgem eestlased, aga saagem ka eurooplasteks!“ kõlas Noor-Eesti loosung. Omal ajal, kui oli vaja liituda EL'iga, järgiti seda lauset igati – see oligi meie tolle aja stampväljend. Kuivõrd eurooplased me siiski oleme, kui Eesti praegune emakeele õppemaht on niigi üks väiksemaid Euroopas ja seda tahetakse veelgi vähendada? Siinkohal tõstan ma selle kõige vastu oma sõnamõõga, parafraseerides Noor-Eesti loosungit : „Olgem eurooplased, aga jäägem ka eestlasteks!“

„KEELED ON TÄHTSAD!”

Simo Andre Kadastu, Saue Gümnaasium, 9.C kl

Tänapäeva multikultuurses üleilmastuvas ühiskonnas on kultuuridevaheline suhtlemine pea igapäevane. Täiskasvanud tutvuvad eri kultuuridega enamasti tööl, lapsed internetis suheldes. Loomulikud on määravad ka reisimisvõimalused ja teadlik kultuuride õppimine. Kultuurid on erinevad ning erinevad on ka kõneldavad keeled. Võõrast kultuuri aitab kõige muu kõrval mõista suhtlemine. Suhtlemiseks pead aga oskama keeli, mida valdab ka selle kultuuri esindaja.

Otsides näidet kultuuridevahelisest suhtlemisest, leian selle reisilt Tuneesiasse, kus väga ilmekalt oli turismipiirkond jaotunud kaheks osaks. Üks osa piirkonnast valdas suhtlustasemel saksa keelt ja teine osa oskas põhiliselt inglise keelt. Põhjus oli väga lihtne. Ühes piirkonnas eelistasid puhata sakslased ja et sakslastega paremini suhelda ning nendega asju ajada, õppisid kohalikud ära saksa keele. Teises piirkonnas, kus puhkasid inglased, oskasid kohalikud inglise keelt. Hotellides, restoranides ja poodides said sakslased suhelda tuneeslastega nende oma keeles, kuna tuneeslased olid selle ära õppinud. Suhtlemine oli kiirem ja mugavam. Toimus pidev kultuuridevaheline suhtlemine, mille tegi võimalikuks keele valdamine.

Tekib küsimus, et miks õppisid keele ära kohalikud, mitte sakslased, kes seal puhkamas käisid? Mida suurem on riik, seda suurem arv inimesi räägib riigikeelt. Paratamatult on eelised just suurematel keelegruppidel nagu inglise või saksa keel. Väksemad rahvad peavad õppima ära laiema kasutuspinnaga keeled ning kindlasti selle keele, mis neile majanduslikult kasulik. Selline keelte õppimine on loomulikult äärmiselt hea ja arendab inimest mitmekülgseks. Usun, et need inimesed teavad saksa- ja ingliskeelsest kultuurist rohkem, kui need, kes ei vaevunud keelt õppima.

Sellisel keeleõppimisel on paraku ka ohud. Õppides intensiivselt teist keelt ning puutudes sellega igapäevaselt kokku, võivad uued põlvkonnad unustada oma vanavanemate keelte. Vana keel asendub uuema, vajalikuma keelega... Keeled on tähtsad, kuid statistikat vaadates tabas mind jahmatus. Keskmiselt iga kahe nädala jooksul sureb maailmas välja üks

keel. Ohustatud on mitmed keeled. Näiteks Jaapanis rääkis Hikkaido saare ainu keelt 1980. aastatel veel ainult 8 vanainimest.

Võib ju mõelda, et nende väikeste keelte väljasuremine ei mõjuta midagi. Aga mõjutab, sest koos keeltega surevad välja aastasadade jooksul õpitud tarkused. Kaovad teadmised ravimtaimedest või loomadest, matemaatikast või ehitusest. See tõestab veelgi keelte tähtsust. Mõte keelte väljasuremisest on ka mulle hirmus, sest kes ütleb, et aastasadade pärast eesti keel veel meile tuttavana üldse eksiteerib? Mõjutatuna teiste riikide keeltest võib olla eesti keel tulevikus moondunud täiesti teistsuguseks või hoopis kadunud.

Palju lähema näitena võib käsitleda liivi keelt, mida praegu emakeelena räägib samuti vaid 8 inimest. Noorim neist on sündinud aastal 1926. Selle keele kadumine toimub kindlasti lähitulevikus. Kahjuks. On kurb tõdeda, et väiksemad keeled hääbuvad ja suuremad aina rahvusvahelisemaks muutuvad, tungides lausa ülevõetud sõnade näol teistesse keeltesse. Usun, et selle peatamiseks oleneb kõik meist endist.

Eestlased armastavad oma keelt ja eesti keel on üks ilusamaid keeli maailmas. On tähtis, et jätkuks eestikeelne kooliharidus, ilmuksid eestikeelsed raamatud ning siis pole põhjust võtta eesti keele asemele mõnda muud keelt. On ka oluline, et praegused õpilased ei seostaks võõrkeelseid väljendeid oma emakeelega, sest nii, nagu meie praegu keelt kasutame, sõltub ka keele saatus tulevikus.

Keelte tähtsus on eri aegadel inimeste seas olnud erinev. Tänapäeval on keelte õppimine tähtsam ja laiem, kui ajaloos enne olnud on. Keeled sisaldavad endas tarkusi, keelte abil on võimalik maailmas suhelda ja olla edukas, arendada silmaringi, õppida tundma erinevaid kultuure. Keeled on võtmeks, et jõuda tarkuseni. Kuid seejuures ärgem unustagem oma keelt! Õppides teisi, arendagem samal ajal oma keelt ja hoidkem seda puhta ja ilusana, nagu ta aastasadu meil säilinud on!

KEELED ON TÄHTSAD

Mari-Liis Nõmmiste, Rakvere Gümnaasium, 9.A klass

Maailmas on palju keeli: Eestis on eesti keel, Inglismaal on inglise keel, Jaapanis jälle jaapani keel. Mõned maailmakeeltest on riigikeeled, mõned on aga keeled, mida kõnelevad rahvusvähemused või mida räägitakse vaid teatavates piirkondades (näiteks murded), sisserändajad rikastavad seda paletti omakorda enda keelte ja kultuuridega. Kõik nad kuuluvad ühisesse kultuuripärandisse, mis rikastab keskkonda, kus me elame.

Tulemusliku koostöö aluseks on ühise keele valdamine. Juba piiblist on teada juhtum, et keelte paljususe ja üksteise mittemõistmine nurjas ühise eesmärgini jõudmise ning Paabeli torn jäigi ehitamata. Kui üksteisest aru ei saada, ei ole areng ükskõik mis eluvaldkonnas võimalik.

Võõrkeelte oskus on muutunud tänapäeval väga tähtsaks. Isegi väikeses Eestis on käibel mitu keelt. Teenindaja peab oskama vähemalt nelja keelt (eesti, vene, inglise ja soome keelt), et klientidega suhelda. Ametnikud puutuvad tööalaselt kokku eri riikide kodanikega, mistõttu pole mõeldav, et iga kord õpitakse ära vastava riigi keel, mille esindajaga on vaja kontakte luua. Universaalseks suhtluskeeleks on saanud inglise keel. Oluline on, et inimesed oskaksid laialt levinud keeli, sest nende kaudu saab palju teadmisi hankida ja infot vahetada. Kui näiteks Hiinas osatakse äriühingutes laialdaselt inglise keelt, on neil võimalus luua tulusaid ärisidemeid nii Ameerika Ühendriikide kui ka Euroopaga. Ilma arusaadava keeleta oleks väga raske välismaa investoreid riiki meelitada.

Võõrkeeledki on kellegi emakeeled. Need kannavad edasi infot keele kasutajate kohta. Keeli õppides saame tundma neid rahvaid, kes räägivad vastavas keeles, samuti mõistame paremini nende kombeid ja kultuuri. Näiteks olevat eskimotel lume kohta kakskümmend erinevat väljendit, mis näitab, kui oluline see aine nende jaoks on. Või teine näide põhjanaabritest soomlastest, kes ei risusta enda keelt neologismide ega võõrsõnadega, olles keele suhtes (ja küllap ka igapäevaelus) alalhoidlikud.

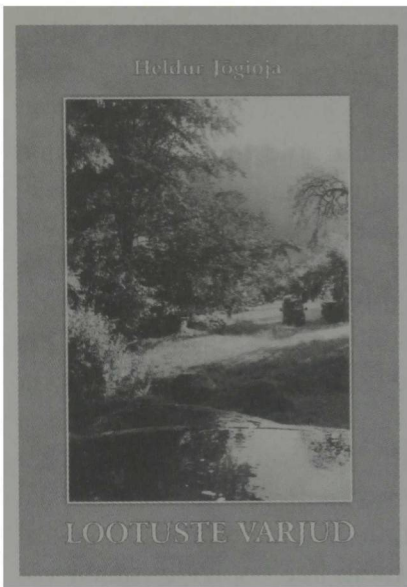
On loodud ka tehiskeeli, levinuim neist on esperanto. Ometi pole temast kujunenud rahvusvahelist äri- ega suhtluskeelt. Arvan, et selle põhjuseks on just asjaolu, et esperanto ei ole kellegi emakeel, mistõttu tal puudub kindel igapäevane kõnelejaskond.

Iga inimese emakeel on talle armas. Võõrkeelt õppides näidatakse austust keele vastu, millest huvitatakse. Kui minna teise riiki elama, ei tule ümberasujal mõttessegi, et tolle paik-konna kodanikud peavad õppima selgeks tema keele, et ta uues keskkonnas suhelda saak - on ju igati loogiline, et tema omandab selle keele, mis riigis ta asub. Esiteks peab alluma vähemus enamusele ja teiseks - see on lugupidamine rahva vastu, kelle hulgas elatakse. Ka Eestis on näha kogukondade eraldumine just keelest lähtuvalt: vene keelt kõnelevad inimesed hoiavad kokku ja ka eestlased ei ole väga altid venelastega suhtlemisel. Eesti keel on küll raske, aga eestlastele tähendab väga palju, kui muulane soovib meie keelt selgeks saada või juba vähesel määral seda oskab, sest on meeltülendav, kui keegi võtab vaevaks nii rasket ja maailma mastaabis väheolulist keelt õppida.

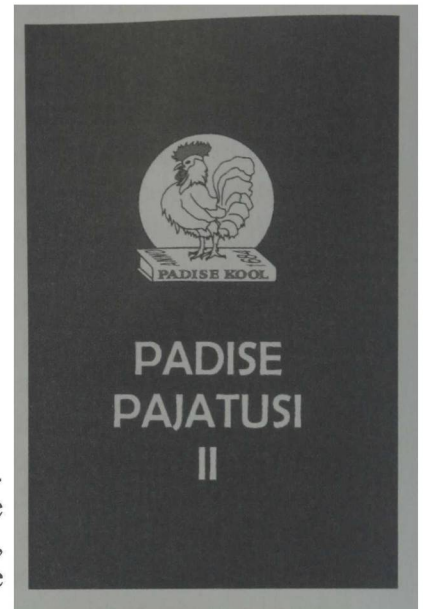
Vanasti, kui Eesti kuulus Nõukogude Liidu koosseisu, pidid eestlased oskama vene keelt. Nüüd aga, kui koolis peab õppima vene keelt, ei taheta seda, kuna noorte arvates on see vastik, kole ja mõttetu. Ei arvestata, et seda on vaja, kuna Venemaa on meie kõige suurem naaber, kellega meil on maismaapiir. Tunnistades inglise keele oskuse vältimatut vajadust tänapäeva maailmas edukaks toimetulekuks, on tarvis omaks võtta teadmine, et tähtsad on ka teised keeled: lähinaabrite soome, rootsi, vene ja läti, samuti aga ka ühist kultuuriruumi ning ajalugu siduv saksa keel.

Keeled on ja jäävad tähtsaks igapäevaelus: suhtlemiseks, info vahetamiseks, teaduse arenguks, koostööks, näitamaks austust teiste rahvuste vastu, äritegevuseks ja paljuks muuks. Mida teeb inimene siis, kes kunagi keeli õppida ei viitsinud? See inimene jääb hätta ja alles tagantjärele kahetseb, miks ta siiski ei õppinud keeli, mida oleks olnud vaja kas või silmaringi laiendamiseks.

TUTVUSTAME, MEENUTAME

Muusik Helder Jõgioja üllitas äsja eluraamatu, milles on erinevate sündmuste mmenutused läbi ligi seitsmekümne aasta. Helder Jõgioja. Lootuste varjud, 2009, 144 lk. Aadress: Ilmatsalu 61401, Tartumaa, tel 749 9242, GSM 551 1567, heldurmeister@mail.com

PADISE PAJATUSI II, 2009.
Pühendatud hariduse andmise alguse
325. aastapäevale Padise mail,
kodukandile ja tema inimestele

<http://www.digitark.ee/?p=2004#more-2004>:

Mis on Vikipeedia ja kuidas seda kasutada?

Autor: **Sander Hүүs**

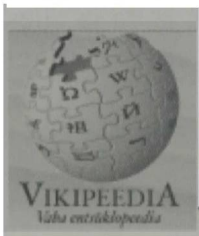
Neljapäev, 09.07.2009

Teemad: Leiud Internetist

Wikipedia ehk eestikeeli Vikipeedia on Internetis leiduv digitaalne vaba entsoklüpeedia kõigile. Oluline erinevus kõikide teiste entsoklüpeediatega juures on see, et Vikipeediat saab igaüks ise täiendada. Uurime lähemalt!

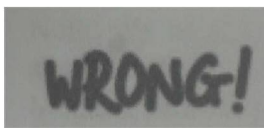
Wikipedia.org

Vikipeedia sai alguse 2001 aasta alguses Jimmy Wales'i ja Larry Sanger'i eestvedamisel, kasvades välja Nupedia projektist. Viimane pidi saama vabaks entsoklüpeediaks, mille artiklite autoriteks ja moderaatoriteks olid eksperdid. Paraku see projekt sumbus kuid edasi arendatati just Wiki osa. **Kogu Vikipeedia töövalmiduse taga seisab Wikimedia Sihtasutus, mis on mittetulundusühing.** Nende hallata on 300 serverit Ameerikas, 26 Euroopas ja 23 Aasias. Serverite tarkvara on mõistagi vabavaraline Linux. Vikipeedia pole asjata arvestatav infokogu. **Nimelt levib entsoklüpeedia 262 keeles, seejuures 24 keeles leidub artikleid üle 100 tuhande.** Kokku haldab Viki ligi 13 miljonit artiklit ning umbes poole külastatavusest haarab endale Viki inglisekeelne osa. **Eesti keeles on artikleid üle 64 tuhande.**

Nii ongi Vikipeediat võimalik igaühel muuta. Kuigi ennast kuskil registreerima ei pea, oleks see siiski soovitatav. Nii on võimalik luua endast usaldatav eeskuju.

Põhimõtted ja neutraalsus

Kasutamine

Ka kirjutamine Vikipeedias ei ole päris lihtne teksti kirjutamine. Selleks, et kirja vähegi formaatida, peab juurde lisama spetsiaalseid tähemärke ehk koodi. Sellest annab hea ülevaate Spikker. Kirjakoodi harjutamiseks on loodud Liivakast.

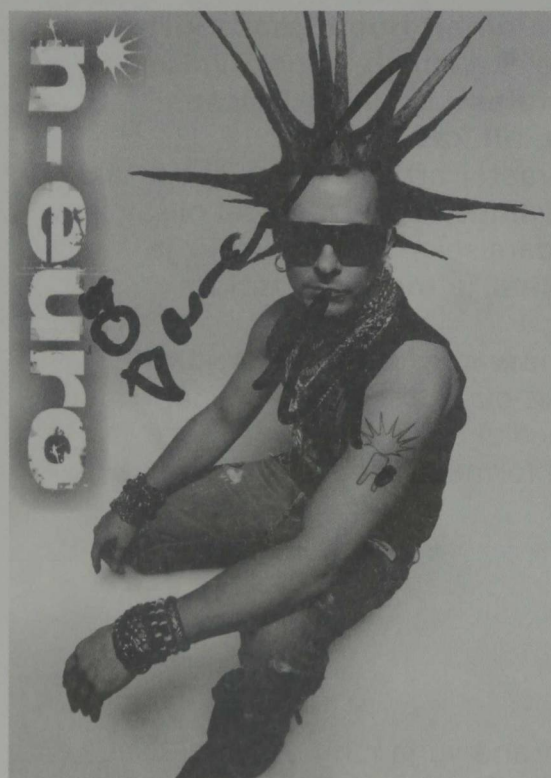
Laiem kui ainult entsoklüpeedia

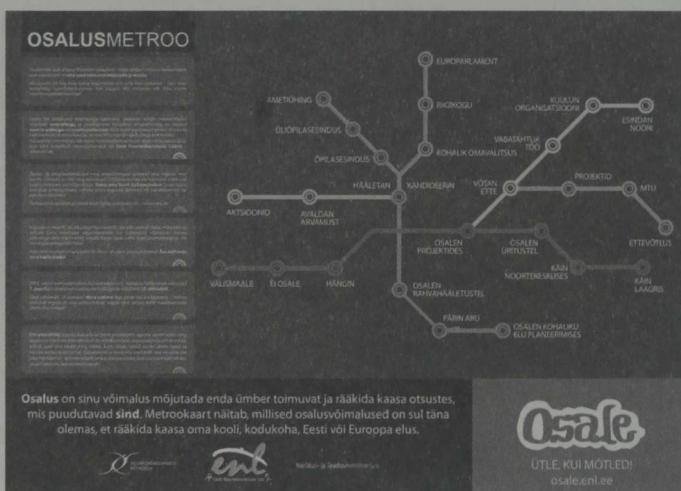
Wikipedia poolt loodud info haldamise vahendid (tarkvaralised ja riistvaralised lahendused) on vabalt kasutatavad igaühe poolt. Samal baasil on ju loodud ka Digitarga enda Viki. Mahu poolest on need muidugi võrreldamatud, kuid just lahendus on oluline. Lisaks entsyklüpeediatele on Viki sõsarprojektidest ka Eestis kasutusel näiteks:

- Vikisõnaraamat
- Vikiraamatukogu (vabad eestikeelsed õpikud)
- Vikitsitaadid
- Vikiülikool (õppekeskkond)
- ning veel päris palju huvitavaid lahendusi.

Julget pealehakkamist ja kindlat õpihimulist meelt!

Muusik Marek Sadam, www.n-euro.org

Eesti Noorteühenduste Liit kutsub oslema: osale.enl.ee

PUHU RISTIST MAAILMA TEEDELE

Helmut Piirimäe, Tartu Ülikooli *prof em*

Varje dag ... – sextio år av lycka. Till minnet av Aare R. Mörner (1926–2008). Utgivare: Magnus och Henrik Mörner. Printed in Hungary, 2008.

/Tõlge/: **Iga päev ... – kuuskümmend aastat õnne.** Aare-R. Mörneri (1926–2008) mälestuseks. Väljaandjad: Magnus ja Henrik Mörner. Trükitud Ungaris, 2008. 199 lk.

Retsensiooni pealkiri algab kohanimega, mis on seotud Eesti ühe tuntud perekonnanime Puhk jäädvustamisega. Meenutame, et Puhu rist on koht Tallinn-Tartu ja Põltsamaa-Jõgeva maantee ristumiskohal, kus Eesti Vabariigi ajal ja ka pärast osalist taastamist põlengust 1941. aasta sõjasündmustes töötas veel kuni teise Nõukogude okupatsiooni alguseni Peeter Puhkile kuuluv jahuveski, mis oli hädavajalik tuhandetele ümbruskonna talunikele. See veski oli üks paljudest Puhkide perekonnale kuulunutest, aga ta aitas teha nime populaarseks.

Nüüd siis on ilmunud raamat, mis on pühendatud ühele sellest suguvõsast pärit naisele, kes särab ka Tartu Ülikooli ajaloos, sest koos oma abikaasa Göteborgi ülikooli ajaloo professor Magnus Mörneriga tegid nad 1997. aastal Tartu ülikoolile kingituse, mille raames igal aastal antakse välja kaks Puhk-Mörneri stipendiumit õigusajaloo doktorantidele. 1998. aastal valiti Aare-Ruth Mörner Tartu Ülikooli auliikmeks.

Olulise osa raamatust moodustab Aare-Ruth Mörneri enda kirjutatud ja jutustatud Puhkide perekonnalugu. Sellest on teada Veske Mart 17. sajandist, perekonnanime aluseks sai “Puhho” talu Suure-Jaani lähedal. Perekonnalugu alustatakse Jaak Puhkiga (1833–1892), kelle samanimelisest pojast (1861–1917) sai Aare-Ruth Puhk-Mörneri vanaisa. Vanaisa rajas Viljandisse tuletikuvabriku, ostis veski ja asutas aktsiaseltsi “Jaak Puhk & Pojad”. Poegi oli Jaak Puhkil viis: Joakim, Eduard, Voldemar, Aleksander ja Evald. Kõigi nende tegevusest ja mõnevõrra ka järglastest on raamatus toodud põhiandmed. Voldemar (1891–1937) oli vaadeldava raamatu peategelase, 1926. aastal sündinud Aare-Ruthi isa. Ema Anna neiu põlve nimi oli Köhler (Köler). Raamatus on esitatud andmeid ka selle suguvõsa kohta. Neist on vaadeldavas raamatus Aare-Ruthi kirjutatud eraldi käsitus sellesse suguvõsasse kuuluvast eesti päritolu kunstnikust Johann Kölerist.

Raamatu põhiosa on pühendatud Aare-Ruth Puhki elukäigule. 1937. aastal, kui ta isa suri, astus Aare-Ruth Tallinna Kommertsgümnaasiumisse. Kui tuli suur katastroof Nõukogude okupatsiooni näol, siis oli “Puhk ja Pojad” esimesi Eesti ettevõtteid, mis natsionaliseeriti. Juba juunis 1940 arreteeriti vennad Joakim, Aleksander ja Evald. Voldemar oli surnud ja Eduard elas Soomes. 1941. aastal küüditati kolme venna perekonnad Siberisse. Aare-Ruthi vend Henn osales ERNA vastupanugrupis, arreteeriti ja saadeti Siberisse, kus ta suri, pole teada, kas lihtsalt kopsupõletikku või kuuli läbi. Saksa okupatsiooni ajal, 1942. aastal saadeti Aare-Ruth Soome onu Eduardi juurde. Helsingist evakueerus ta paadiga Stockholmi, kus riigiarhivaar Sigurd Curman ja ta abikaasa Elsa aitasid teda nagu oleks ta nende kasutütar. Üliõpilasena kohtus ta 1947. aastal teise üliõpilase Magnus Mörneriga ning veel sama aasta 8. detsembril nad abiellusid.

Raamatus on eraldi osa pühendatud prof Magnus Mörneri eluloole ja teadustegevusele. Alustades sellest, kuidas 17. sajandil tulid Brandenburgist kaks venda von Mörnerid ja üks nende sugulane ning astusid Rootsi kuninga teenistusse. Kui keegi lugejatest tunneb lisaks vaadeldavas raamatus toodud andmetele lähemat huvi Mörneri suguvõsa vastu, siis soovitan

neil lugeda paar aastat varem avaldatud Magnus Mörneri ja Stefan Östergreni kirjutatud raamatut Carl Mörnerist, keda nimetatakse Mörneri suguvõsa esimeseks rootslaseks (M. Mörner & S. Östergren. Carl Mörner af Tuna 1605–1665 sin ätts förste svensk. Skrifter utgivna av Mörnerska Släktföreningen III. Skara 2007). Viidatud raamat on põhjalik monograafiline käsitus suguvõsa ühe esindaja Carl Mörneri (21.II 1695–25.V 1665) tegevusest. Ta osales kammerjunkruna koos Gustav II Adolfiga Breitenfeldi lahingus 6. novembril 1632 ja oli üks viimaseid, kes kuningat elusana nägi, võttis osa ta laiba otsimisest ja leidmisest laibavirna alt. Ta oli aastast 1634 Göta õuekohtu liige, 1645–1651 Ingerimaa ja Käkisalme lääni kindralkuberner, aastast 1651 Tartu Õuekohtu president ning veel mitmetes ametites. Selgub, et Mörnerite suguvõsal on olnud väga oluline roll Rootsi ajaloos ja seega ka auväärne tagapõhi prof Magnus Mörneri tegevusele. Viimane sündis 1924. aastal jurist Birger Mörneri kolmandast abielust. Kui isa 1930. aastal suri, jäi elukutseta ema majandusraskustesse, kuid abiellus 1938. aastal mehe suguvõssa kuuluva Göran Mörneriga, kes meie kangelase adopteeris, ilma et perekonnanimi oleks muutunud.

Magnus Mörner omandas ajaloolase hariduse, sai stipendiumi Buenos Airesest ja kirjutas seejärel doktoritöö rootsi jesuiitide tegevusest La Plata alal. Ka edaspidi jätkas Magnus Mörner Ladina-Ameerika ajaloo uuringuid, aga ka reise ja pikemaid viibimisi Lõuna-Ameerikas. 1954. aastal kaitses ta doktori teaduskraadi ja nimetati Stockholmi Kaubanduskõrgkooli Iberoameerika Instituudi juhatajaks. Tema tulevane abikaasa töötas Stockholmis Etnograafia Muuseumis, kus ta oli kvalifitseerunud Ladina-Ameerika asjadele, eriti Amazonase piirkonnas asuvate hõimude eristamisele seoses sada aastat varem Brasiilia keisri poolt Rootsile tehtud kingitusega.

Noorpaar asus elama Karlsbergi lähedale, kus sündisid ka nende esimesed lapsed Johan (1951) ja Linda (1953). 1963. aastal sai Magnus Mörner kutse tulla külalislektoriks California ülikooli Los Angelesis, saades ühtlasi võimaluse võtta kaasa ka pere. Hiljem oli ta õppejõuks veel mitmes teises ülikoolis, kus tegeles Ladina-Ameerika ajalooga. Olles 1969. aastal koos perekonnaga Rootsi tagasi pöördunud, oli ta algul tööl samas Ladina-Ameerika (Iberoameerika) Instituudis, seejärel sai temast Göteborgi ülikooli ajaloo professor kuni pensionile minekuni 1990. aastal. Pärast seda oli ta veel 1991–1992 külalisprofessor Eichstätti ülikoolis Lõuna-Saksamaal (varem oli ta olnud külalisprofessor õige mitmes ülikoolis, sealhulgas Oxfordis, Lääne-Berliini Vabas Ülikoolis). Ta abikaasa, vaadeldava raamatu peakangelane, oli alates 1970. aastast tööl Rootsi muusikaajaloo arhiivis.

Raamatu omaette osa moodustavad Aare-Ruth Mörneri kirjad oma lähisugulastele Ladina-Ameerika eri paikadest aastatel 1950–1978 ja kirjad Eestist 1989. Viimastes on huvipakkuvad kohtumised meie ajaloolastega, aga ka pilt meie uuenevast maast siia saabunud väliseestlase silmadega. Vaadeldavas raamatus on avaldatud ka mitmeid töid Aare-Ruth Mörneri loomingust. Nende seas köidavad tähelepanu ta ettekanne “Talveteed”, millega ta esines Viljandis 5.–6. septembril 2003 peetud seminaril, ettekanne “Piir”, mille ta kandis ette Balti seminaril Stockholmi ülikoolis 15. mail 2003, kusjuures kõne all oli Eesti-Läti piir selle ajaloolises kujunemises ning teiste seas tähelepanu äratavana artikkel “Kirikukellad” Raamatu lõppsõna “Mida Aare on meile andnud?”, mis nagu pealkirigi ütleb, teeb kokkuvõtte Aare-Ruth Puhk-Mörneri tegevusest ja elutööst.

Kokkuvõttes võib öelda, et ilukirjandusega võrreldes on raamat nagu valimik novelle, mis ei tahagi olla romaan, kuid seal esitatu peaks pakkuma tõsist huvi Eesti lugejale, keda huvitab info meie ajaloos tähtsast Puhkide suguvõsast, Tartu Ülikooli auliikmest ja rahvusvahelised teadussidmed. Loodan, et rootsi keele oskus on meie haritlaskonnas piisavalt levinud, et uus raamat ei jääks keelebarjääri taha.

MÜÜDID JA TÕSILOOD

Tarmo Kulmar. Tõsilood muinasrahvastest. Eesti mõttelugu 76.

Ilmamaa. Tartu, 2007. 349 lk

Mida me teame tõsikindlalt Kolumbuse-eelse Ameerika vanadest kõrgkultuuridest ja nende loojatest? Sealsete põlisrahvastega, nn indiaanlastega, seostuvad paljudel meist ikka veel Põhja-Ameerika uhked suletuttide ja mokassiinidega punanahad-preeriakütid, kes viimse mohikaanlaseni oma vabaduse eest võitlesid. Neid teadis Paunvere Kentuki Lõvigi. Igaüks on üht-teist kuulnud ja lugenud ka Meso-Ameerika asteekide ja maiade ning Lõuna-Ameerika inkade kõrgkultuuridest ja nende hävitamisest Hispaania konkistadooride/kolonisaatorite poolt uusaja koidikul. Juba Lydia Koidula üllitas jutustuse „Peruama wiimne inka“ (1866). Indiaanlaste genotsiidist ja nende omanäoliste kultuuride saatusest on suure kaasatundmise ja tagamõttega kirjutanud meie rahvusliku ärkamisaja suurkujud ja rahvavalgustajad F. R. Kreutzwald, F. R. Faehlmann ja O. W. Masing, otsides ja leides ühisjooni meie oma maarahva saatuse, maailmanägemise ja lootustega. XX sajandil, eriti selle teisel poolel, ilmus palju häid tõlke- ja reisiraamatuid ning arvukalt laialipillatud üksikartikleid eesti autorite sulest. Peaaegu puuduvad aga eestikeelsed allikatõlked, millele toetuvad kõik tõsiteaduslikud autoripublikatsioonid. Meeldivaks erandiks on „Eesti mõtteloo“ sarjas 1999. aastal ilmunud „Popol Vuh: kitšee maiade raamat“, hispaanlaste vahendusel meieni jõudnud maiade loomismüüdid ja legendaarne ajalugu, mille on eestindanud ja järelsõnaga varustanud Ruth Lias. (Täpsema ülevaate leiame sellest ja mitmest teisest väga olulisest teosest juba Tarmo Kulmari siinsetest tõsilugudest)

Hoopis vähem teatakse, et inkade ja asteekide impeeriumitele, tõelistele Uue Maailma suurriikidele, eelnesid aastatuhandete jooksul paljud muinaskultuurid, mille materiaalsed jäljed viivad hilispaleoliitikumi välja, nagu Lauricocha matused Peruu Andide keskosa eelmäestikus ja Sierra de Chilca luustikud 4000 m kõrgusel Limast lõunas, mis on meie Kunda kultuuri kaasaegsed. Põhja-Peruus asuv Caral – Ameerika vanim teadaolev linn (ca 2627–2100 eKr), Giza püramiidide ja Sumeri linnade eakaaslane, edestas oma sealseid sõsaraid 1500 aastaga. Viimase 10 000 aastaga on inimene hõivanud kõik eluks sobivad paigad, kuigi Ameerika kaksikkontinendi asustamise täpne aeg *Homo sapiensi* poolt pole uurijatele tänaseni selge. Kõrvalepõikena olgu mainitud, et Kolumbuse-eelne Ameerika oli üks agraartsivilisatsiooni hälle, kust on pärit 3/5 maailma toidutaimedest ja mis on Vanale Maailmale kinkinud paljud tänapäeva põhitoiduained, nagu kartul, mais, bataat, maniokk, tomat, oad, kõrvits, päevalill, paprika, šokolaad jpm. Ja et just 2008. aasta on ÜRO Peaassamblee poolt 18. oktoobril 2007 kuulutatud rahvusvaheliseks kartuliaastaks. Kartulit on tema sünnikodus, Peruu Andides Titicaca järvest põhjapool, kasvatatud 8000 aasta ringis. Cuscos – „Ameerika arheoloogilises pealinnas“ – asub Rahvusvaheline Kartuli Uurimise Keskus oma ligi 5500 kartulisordiga.

Aja- ja usundiloolasena pöörab Tarmo Kulmar oma raamatus „Tõsilood muinasrahvastest“ peatähelepanu põlisrahvaste vaimumaailmale, kosmogoonilisele maailmapildile, ühiskondlikule korraldusele, matmiskombestikule ja surmaga seotud uskumustele, lähtudes arusaamast, et „mõistes inimest ja tema religiooni, tähendab mõista tema ajalugu“ (lk 203), tõlgendades ja võrreldes sel eesmärgil olulisemate autohtonsete kultuuride arheoloogilisi leiumaterejale ja hispaania kroonikate andmeid. Arheoloogina, kes on läbi rännanud Mehhiko ja Peruu maailmakuulsad kultuurimälestised ja tutvunud oma silmaga paljude muististega, on tal välja kujunenud isiklik nägemus, võrdluspilt ja arusaamad, mida ta asjatundlikult oma lugejatele vahendab. Enamik lugusid käsitlebki inkade maailmanägemust ja nende – autori arvates – varatotalitaarset suurriiki, mida ta usutavalt põhjendab, väiksem osa vaatleb Põhja-Euroopa vaimuilmade suundumusi, hinge- ja surnuusku, sh ka Eesti muinasusundit. Mõne teema

puhul toob autor võrdlusandmeid ka Idamaade (Vana-Hiina) ajaloost, kõrvutades erinevate ajastute varatotalitaarsete riikide kujunemist, arengut ja hukku Hiinas ja Ameerikas.

Eesti lugeja raamaturiilile lisandunud teadusartiklite kogumik, esimene omataoline, on varustatud autoripoolse selgitava saatesõnaga, eri maade teaduskirjanduses juba varem avaldatud artiklite puhul on ära toodud üksikasjalised ilmumisandmed või märkus, et artikkel ilmub esmakordselt (3), raamatu lõppu on lisatud kirjandusnimistu ning nimeloend, mis hõlbustab orienteerumist ning soovi korral teiste allikate leidmist. Kogumiku iga üksikartikkel kujutab endast sisulist tervikut, ega eelda ilmtingimata eelnevate lugemist. Huviline leiab hõlpsasti teda paeluva nähtuse/probleemi kohta ammendava käsitluse koos autori täpsustavate märkuste ja viidetega. Seejuures ei häiri lugejat sugugi, nagu autor pelgab, teatud teemade puhul esinevad kordused (eriti autori lemmikvaldkonna inkade tsivilisatsiooni puhul), mis avavad vaadeldavaid nähtusi erineva rakursi alt ja pigem kinnistavad ja täpsustavad varemloetut.

Autori-poolne õnnelik leid oli jaotada ajavahemikul 1994–2006 valminud artiklid, kokku 32, suuremateks omavahel seostatud temaatilisteks alajaotusteks, nagu „Püha tekst“, „Püha olend“, „Püha paik“, „Püha sündmus“, „Püha ajalugu“, „Püha riik“, mis suunab lugeja kiiresti teda huvitava valdkonna juurde, tekitades ühtlasi tervikpildi mulje.

Heaks märgiks on, et Trükiveakurat ei unustanud ka seda raamatut: lk 22 teeb ta inkade impeeriumi sada aastat nooremaks („rajati 1538“, *pro* 1438), kui tegu olnuks daamiga, siis on arusaadav, aga antud juhul oleks see riik olemata olnud, sest Hispaania konkistadoorid jõudnuks ette, nagu see mitme kõrgkultuuri puhul juhtuski. Tahuantinsuyu viimane *Sapa Inca* vangistati teatavasti 1532. aastal ja hukati Francisco Pizarro käsul 1533.

Kellele seda raamatut vaja on? Ladusa sõnastuse ja kasutatud mõistete hoolika avamise poolest kergesti hoomatavana sobib antud tekstikogumik nii ajaloo huvilise, gümnasisti, üliõpilase, aineõpetaja kui ka erialaspetsialisti lugemisvarasse, kasutamaks seda uurivas õppe- ja teadustöös. Tõlkidele pakub see tänuväärset võimalust ühtlustada vastavat eestikeelset terminoloogiat ja nimekujusid. Jääb loota, et antud teadusartiklite kogumikule järgneb mõne aja pärast juba koostamisel olev Ladina-Ameerika ajaloo käsiraamat, kus Tarmo Kulmar on üks põhiautoreid, mis looks tervikpildi sealsete kõrgkultuuride ajaloost nähtuna eesti iberoamerikanistide pilguga.

7. aprillil 2008

Arvamust avaldas: Sirje Krikk de Mateo, ajaloolane

B. G FORSELIUSE SELTSIS

B. G. FORSELIUSE SELTSI TEENETEMÄRKIDE JA TUNNUSTUSKIRJADE LAUREAATE

B. G. FORSELIUSE MEDAL

15. september 2007

Suure-Jaani Gümnaasium

06. oktoober 2007

Otepää Gümnaasium

10. november 2007, Rakvere Gümnaasium 95

Rakvere Gümnaasium

24. november 2007

Türi Gümnaasium

15. märts 2008

Carl Robert Jakobsoni nim Torma Põhikool

18. märts 2008

Toomas Tenno

Tartu Ülikooli Keemia Instituut, professor

25. september 2008

Inge Unt

Olav Aarna

Tallinna Ülikool, *prof em*; Johannes Käisi Seltsi liige
Eesti Teaduste Akadeemia, akadeemik

11. oktoober 2008

Tõstamaa Keskkool

25. oktoober 2008

Hargla Kool

22. aprill 2009

Lembit Andresen

Tallinna Ülikool, *prof em*

SUUR IGNATSI JAAGU MEDAL

18. märts 2008

Allan Liim

Tartu Ülikool, *doc em*

IGNATSI JAAGU MEDAL

1987, 100-aastane õpetaja

August Turp (23.03.1887. Aidu vald – 1993, Kurtina, Harjumaa), töötas Tõravere koolmeistri ja koolijuhina 40 aastat. 1925 sooritas ta Treffneri gümnaasiumis keskkooli lõpueksamid, läbinud enne Tartu õhtukooli juures kolmed suvekursused.

Tõraveres laste õpetamise kõrvalt lõpetas 1932 Tartu ülikooli pedagoogika ja filosoofia teaduskonna kõrgema astme laudaturi ulatuses, rahvaluule ja etnograafia approbaturi ulatuses, kinnitab rektor Kõpp oma allkirjaga lõpudiplomil.

1949 viidi August Turp käsukorras üle Elva keskkooli õpetajaks, andis ajalugu, psühholoogiat, loogikat, saksa, inglise ja ladina keelt. Õpetajatööd jätkas ta ka pensionieas, kuni 75 aasta vanuseni, andes Rõhu koolis matemaatikat, anatoomiat ja keemiat, Ranna koolis vene ja eesti keelt, Kallastel saksa keelt. Allikas: http://et.wikipedia.org/wiki/August_Turp
August Turp pälvis 100-aastase koolmeistrina Ignatsi Jaagu medali 1987. a (varem seltsil avaldamata teave).

Algklasside õpetajad

18. november 2006

Mare Vare

Kolga-Jaani Põhikool, õpetaja

21. aprill 2007

Külli Korol

Silvi Sala

Maire Sepp

Puhja Gümnaasium, õpetaja

Puhja Gümnaasium, õpetaja

Puhja Gümnaasium, õpetaja

26. aprill 2007

Peeter Ruuge

Kambja Ignatsi Jaagu Kool, õpetaja

19. mai 2007

Malle Veiert

Haljala Gümnaasium

06. juuni 2007

Piret Jukk

Kirivere Põhikool, õpetaja

15. september 2007

Reeda Sadam

Suure-Jaani Gümnaasium, õpetaja

27. oktoober 2007

Ruth Pari

Vara Põhikool, õpetaja

10. november 2007, Rakvere Gümnaasium 95

Urve Pentjärv

Rakvere Gümnaasium, õpetaja

24. november 2007, Türi Gümnaasium 320

Külli Piirits

Türi Gümnaasium, õpetaja

Ülle Tammela

Türi Gümnaasium, õpetaja

15. märts 2008

Katrin Paju

Carl Robert Jakobsoni nim Torma Põhikool, õpetaja

09. august 2008

Age Ein

Häädemeeste Keskkool, õpetaja

11. oktoober 2008, Tõstamaa Keskkool 320

Hilja Mändla

Tõstamaa Keskkool, õpetaja

Kaarin Reinson

Tõstamaa Keskkool, õpetaja

Teadusharidus uurimistöö ja õpilaste juhendamine

02. november 2006, Nõo Kool 320

Heily Soosaar

Nõo Reaalgümnaasium, õpetaja

01. märts 2007

Epp Järv

Laiuse Põhikool, õpetaja

17. märts 2007, Koeru Keskkool 280

Tiia Tippi Koeru Keskkool, õpetaja
Siret Pärtel Koeru Keskkool, õpetaja

19. mai 2007

Egon Mets Haljala Gümnaasium, õpetaja

26. mai 2007

Helle Vaher Lohusuu Kool, õpetaja

29. august 2007

Milvi Hirvlaane vabakutseline ajaloolane
Tiiu Maasik Otepää Gümnaasium, koolimuuseumi juhataja

27. oktoober 2007

Krista Tõnnov Vara Põhikool, ajalooõpetaja

10. november 2007, Rakvere Gümnaasium 95

Odette Kirss Rakvere Gümnaasium, vilistlane
Maie Põdramägi Rakvere gümnaasium, õpetaja
Kaja Visnapuu Rakvere Gümnaasium, vilistlane

24. november 2007, Türi Gümnaasium 320

Reet Alevi Türi Gümnaasium, inimese- ja ühiskonnaõpetuse õpetaja
Jaanika Eik Türi Gümnaasium, saksa keele õpetaja
Anu Grents Türi Gümnaasium, kunstioõpetaja
Maigi Martjak Türi Gümnaasium, käsitööõpetaja

18. märts 2008

Helga Pommer Järva Jaani Gümnaasium, õpetaja

04. juuli 2008

Mare Hallop Kilingi-Nõmme Gümnaasium, õpetaja
Ly Kuningas Kilingi-Nõmme Gümnaasium, õpetaja

09. august 2008

Tiiu Pukk Häädemeeste Muuseum, juhataja

23. aprill 2009

Ilme Vahtra Parksepa Keskkool, muuseumi juhataja

Teenete eest hariduselu edendamisel

17. august 2006

Diana Beltadze Pärnu-Jaagupi Gümnaasium, direktor
Sergei Seeland Pärnu-Jaagupi Haridusselts

02. märts 2006

Anneli Kumar Lähte Ühisgümnaasium, õppejuht

02. november 2006

Jaanus Järveoja Nõo Reaalgümnaasium, direktor

18. november 2006

Kolga-Jaani Vallavalitsus

01. märts 2007, seltsi XVIII hariduspäev

Aili Altmets	Kivi-Vigala Põhikool, õpetaja	
Harri Kivi	Kivi-Vigala Põhikool, direktor	
Ain Keerup	Vana-Vigala Põhikool, direktor	
Vello Kübar	Kohila Gümnaasium, dir. aset.	?
Margit Liira	Vana-Vigala Põhikool, õppealajuhataja	
Enn Roosi	Vana-Vigala Tehnika- ja Teeninduskool, direktor	
Aivar Soe	Rapla Maavalitsuse haridus- ja kultuuriosakond, juhataja	

17. märts 2007

Toomas Aan	Koeru Keskkool, õpetaja
-------------------	-------------------------

05. aprill 2007

Maaja Valter	Rakvere Gümnaasium, õppealajuhataja
---------------------	-------------------------------------

21. aprill 2007

Arvo Kikas	Puhja Gümnaasium, eksdirektor
-------------------	-------------------------------

02. juuni 2007

Leili Jaagant	Kivi-Vigala Põhikool, endine õppealajuhataja
----------------------	--

06. juuni 2007

Marju Kõo	Keila Gümnaasium, direktor
Madli Liigus	Kirivere Põhikool, õpetaja
Tiina Veisalu	Keila Gümnaasium, õpetaja>õppealajuhataja>muuseumitöötaja

21. juuli 2007

Loide Enni	Kivi-Vigala Põhikool, õpetaja
Elle Ermann	Kivi-Vigala Põhikool, õpetaja
Leili Jaagant	Kivi-Vigala Põhikool, endine õppealajuhataja
Lehte Tamme	Kivi-Vigala Põhikool, õpetaja

29. august 2007

Mari-Ann Karupää	Gustav Wulff-Õie Muuseum, juhataja
-------------------------	------------------------------------

14. september 2007

Vaike Soodla	Oskar Lutsu Palamuse Gümnaasium, vilistlasõpetaja
---------------------	---

15. september 2007

Tiina Idla	Suure-Jaani Gümnaasium, õpetaja
Vello Aleksejev	Suure-Jaani Gümnaasium, õpetaja

06. oktoober 2007

Heivi Truu	Otepää Gümnaasium, õpetaja
Anneli Vetka	Otepää Gümnaasium, õppealajuhataja

27. oktoober 2007

Rein Lepik	Vara Põhikool, direktor
-------------------	-------------------------

24. november 2007

Helja Kirber	Tartu Forseliuse Gümnaasium, õpetaja
Ethel Koit	Türi Gümnaasium, algklasside õppealajuhataja
Sirli Kriisa	Türi Gümnaasium, õpetaja

Ülle Tammela	Türi Gümnaasium, algklasside huvijuht	
07. jaanuar 2008 Palamuse Oskar Lutsu Kihelkonnakoolimuuseum		
22. veebruar 2008 Neeme Lumi	Vastseliina Gümnaasium, direktor	
15. märts 2008 Enda Kalm Teet Lääne Ahto Vili Üüve Viljari	Carl Robert Jakobsoni nim Torma Põhikool, õpetaja Carl Robert Jakobsoni nim Torma Põhikool, majandusjuhataja Torma Põllumajanduse Osaühing, juhataja Carl Robert Jakobsoni nim Torma Põhikool, õpetaja	
18. märts 2008, seltsi XIX hariduspäev Rõngu Keskkoolis Tiiu Adler Aime Animägi Taimi Jürgeinstein Alli Kreevald Mare Mõisa Tiina Mäeots Enno Paatsi Arvet Silk Mare Tina Tambet Valdma	Järva Jaani Gümnaasium, Osula Põhikool Paide Gümnaasium, Osula Põhikool, Kambja Ignatsi Jaagu Kool, õpetaja Paide Gümnaasium, Põltsamaa Ühisgümnaasiumi kaugõppeosakond, juhataja Rõngu Keskkool, õppealajuhataja Rõngu Keskkool, õpetaja; programm GLOBE Põltsamaa Ametikool, õppealajuhataja	?
10. aprill 2008 Rita Morelli	Instituta Magistrale Statale „Igonzaga”, Itaalia; Euroopa kultuuridevahelise dialoogi aasta (2008) koordinaator	
03. mai 2008 Olesja Ojamäe Eha Saariste	Kohtla Põhikool, direktor Kohtla Põhikool, õpetaja	
09. august 2008 Oskar Mölder Kadri Parts Raimu Pruul Valdek Roosaar	Olustvere Teenindus- ja Maamajanduskool, elutöö õpetajana Olustvere Teenindus- ja Maamajanduskool, elutöö õpetajana Häädemeeste Keskkool, direktor Olustvere Teenindus- ja Maamajanduskool, elutöö õpetajana	
18. november 2008 Virve Lutsar	Tartu Forseliuse Gümnaasium, õpetaja	
17. detsember 2008 Raivo Juurak Jaak Uibu	Ajakiri Haridus, toimetaja Toompea Haridusseminar, Ühendus Universitas	
17. aprill 2009 Marika Prave	Jõgeva Vallavalitsus, haridus-, kultuuri- ja sporditöö peaspetsialist	
16. mai 2009, Padise kool 325 Asta Pazuhaniťš	Padise Põhikool, direktor	

MEDAL SUUR KULDTUKAT, 1. KLASS

18. märts 2006

Laiuse Põhikool

02. november 2006

Kalju Aigro

Nõo Kool, eksdirektor

17. märts 2007

Koeru Keskkool

21. aprill 2007

Reet Lepik

Puhja Gümnaasium, õppealajuhataja

19. mai 2007

Kaido Kreintaal

Haljala Gümnaasium, direktor

31. mai 2007

Rein Vill

Jakob Hurda nim. Põlva Rahvahariduse Selts, esimees

06. juuni 2007

Mare Kolk

Kirivere Põhikool, direktor

Keila Gümnaasium

15. september 2007

Peeter Sadam

Suure- Jaani Gümnaasium, direktor

06. oktoober 2007

Aivo Meema

Otepää Gümnaasium, direktor

13. oktoober 2007

Koigi Kool

10. november 2007

Aivar Part

Rakvere Gümnaasium, direktor

24. november 2007

Reiu Sootla

Türi Gümnaasium, direktor

15. märts 2008

Toomas Aavasalu

Carl Robert Jakobsoni nim Torma Põhikool, direktor

18. märts 2008

Mare Paidra

Kambja Ignatsi Jaagu Kool, õpetaja

12. august 2008

Doris Kareva

UNESCO Eesti Rahvuslik Komisjon, peasekretär

25. september 2008, konverents "Uuendatud haridus"

Ives Quéré

Dagmar Raab

Prantsuse Teaduste Akadeemia, akadeemik, välissuhete sekretär
Bayreuthi Ülikooli Matemaatika ja Loodusteadusliku Õppetöö
Edendamise Keskuse matemaatika didaktika õppetool, teadur;
Saksamaa programmi SINUS-Transfer informatsioonitalituse juht

11. oktoober 2008

Mari Lühiste

Tõstamaa Keskkool, õpetaja

18. november 2008
Malle Partsioja

Tartu Forseliuse Gümnaasium, õpetaja

13. detsember 2008
Heino Mägi

Otepää Gümnaasium, eksdirektor

MEDAL SUUR KULDTUKAT, 2. KLASS

02. märts 2006
Madis Hurt
Marilin Ivask

Lähte Ühisgümnaasium, 9. kl õpilane
Lähte Ühisgümnaasium, 12. kl õpilane

21. veebruar 2007
Mari Aia
Tanel Viert

Võru Kesklinna Gümnaasium, 9. kl õpilane
Võru Kesklinna Gümnaasium, 11. kl õpilane

16. märts 2007
Siret Leeland

Vastseliina Gümnaasium, õpilane

21. aprill 2007
Maie Jurak

Puhja Gümnaasium, õpetaja

19. mai 2007
Greete Toming
Triin Arge

Haljala Gümnaasium, 12. kl õpilane
Haljala Gümnaasium, 12. kl õpilane

21. juuni 2007
Gerli Lõhmus

Rakvere Gümnaasium, 12. kl õpilane

21. veebruar 2008
Janar Hakk
Rina Peibonen
Janne Vellak

Võru Kesklinna Gümnaasium, 12. kl õpilane
Võru Kesklinna Gümnaasium, 12. kl õpilane
Võru Kesklinna Gümnaasium, 11. kl õpilane

22. veebruar 2008
Kadi Arras

Vastseliina Gümnaasium, õpilane

18. november 2008
Kaspar Nisu

Tartu Forseliuse Gümnaasium, 12. kl õpilane

25. veebruar 2009
Elin Küttis

Võru Kesklinna Gümnaasium, õpilane

23. aprill 2009
Kerli Kepp

Parksepa Keskkool, õpilane

18. juuni 2009
Kristiina Väinaste

Rakvere Gümnaasium, 12. kl õpilane

MEDAL WASTNE TESTAMENT 1686

21. aprill 2007
Linda Gottlob
Selma Luts
Iivi Lehtma

Puhja Gümnaasium, õpetaja
Puhja Gümnaasium, õpetaja
Puhja Gümnaasium, õpetaja

15. september 2007

Helle Saluveer

Suure-Jaani gümnaasium, õpetaja

Urve Siimsoo

Suure-Jaani Gümnaasium, õpetaja

Sirje Urbel

Suure-Jaani Gümnaasium, õpetaja

13. oktoober 2007

Tiina Ruubel

Koigi Kool, eesti keele õpetaja

24. november 2007

Ülle Maasalu

Türi Gümnaasium, eesti keele õpetaja

03. mai 2008

Urve Kilk

Kohtla Põhikool, õpetaja

11. oktoober 2008, Tõstamaa Keskkool 320

Triinu Pert

Tõstamaa Keskkool, õpetaja

Milvi Rea

Tõstamaa Keskkool, raamatukoguhoidja

16. mai 2009, Padise kool 325

Imbi Roos

Padise Põhikool, õpetaja

11. juuli 2009, Kambja kiriku pühitsemine

Kristjan Luhamets

EELK Kambja kogudus, õpetaja

Andres Põder

EELK peapiiskop

AUKIRI

17. august 2006

Peeter Orav

Pärnu Linnavalitsuse HO, juhataja

Merike Mäemets

Pärnu-Jaagupi Gümnaasium, õpetaja

Halinga Vallavalitsus

Pärnu-Jaagupi Haridusselts

02. november 2006

Tiina Miido

Nõo Põhikool, õpetaja

Kulla Saar

Nõo Põhikool, õpetaja

Rein Uusmaa

Nõo Põhikool, direktor

18. november 2006

Viido Einer

AS Suurtüki NK, Kolga-Jaani kooli sponsor

Helen Hulkko

Kolga-Jaani Põhikool, õpetaja

Endel Pajumägi

AS Põltsamaa Graniit, Kolga-Jaani kooli sponsor

Õie Rauks

Kolga-Jaani Põhikool, õpetaja

21. veebruar 2007

Maarja Hõrn

Võru Kesklinna Gümnaasium, 11. kl õpilane

Ingrid Ivanov

Võru Kesklinna Gümnaasium, 11. kl õpilane

Keili Kivine

Võru Kesklinna Gümnaasium, 11. kl õpilane

Krete Must

Võru Kesklinna Gümnaasium, 11. kl õpilane

Maarja Uibokand

Võru Kesklinna Gümnaasium, 11. kl õpilane

01. märts 2007

Mare Kivi

Vana-Vigala Põhikool

Eve Kärsna

Kivi-Vigala Põhikool

16. märts 2007 Triin Talupoeg Eliis Viljaste Külliki Nagel	Vastseliina Gümnaasium, õpilane Vastseliina Gümnaasium, õpilane Vastseliina Gümnaasium, õpetaja
17. märts 2007 Tiit Kalda	Koeru Keskkool, direktor
26. aprill 2007 Priit Kiuru Kristjan Luhamets	Kambja Ignatsi Jaagu Kool, arvutiõpetaja EELK Kambja kogudus, kirikuõpetaja; Kambja Ignatsi Jaagu Kool, usundi- ja kultuuriloo õpetaja
26. mai 2007 Lohusuu Kool	
02. juuni 2007 Vigala Vallavalitsus	
29. august 2007 Heino Kängsepp	Sangaste vald, koduloo uurija
15. september 2007 Jüri Hansen Maie Käba Priit Toobal	Suure-Jaani Vallavalitsus, haridusnõunik Suure-Jaani Vallavalitsus, vallavanem Suure-Jaani Vallavalitsus, kultuurinõunik
27. oktoober 2007 Andres Kärp	Vara Vallavalitsus, vallavanem
24. november 2007 Teo Aasa Märt Lõhmus Tiina Lippant Toomas Marrandi Aivo Prüssel Leili Utno	Türi valla volikogu, esimees AS Kuma, tegevdirektor AS Kuma, kirjastuse projektijuht Türi Vallavalitsus, vallavanem Türi Vallavalitsus, arendus- ja rahandusosakonna juhataja Eesti Välisühing, esimees
22. veebruar 2008 Maarja Juhkam Kertu Jõgi Heli Kukk	Vastseliina Gümnaasium, õpilane Vastseliina Gümnaasium, õpilane Vastseliina Gümnaasium, õpetaja
18. märts 2008 Andrus Kompus Aare Mällo Henn Tarro Annely Vösaste	Tartu Kutsehariduskeskus, direktor Võrumaa Kutsehariduskeskuse Euroopa Liidu rahvusvaheline koostöötalitus, juhataja Võrumaa Kutsehariduskeskuse ärikoolituse õppetool, juhtiv õpetaja Tartu Maavalitsuse haridus- ja kultuuriosakond, juhataja
10. aprill 2008 Triinu Põdramägi	Programmi Euroopa Noored rahvusvaheline noortealgatus „Euroopa kvaliteetne elukeskkond”, koordinaator; Rakvere Gümnaasiumi vilistlane
09. august 2008 Aire Koop	Häädemeeste Huvikeskus, juhataja

25. september 2008, konverents „Uuendatud haridus”

Aivar Soe

Rapla Maavalitsuse haridusosakond, juhataja

Peeter Kreitzberg

Riigikogu kultuuriosakond, esimees

25. oktoober 2008

Silva Ranniku

Hargla Kool, direktor

25. veebruar 2009

Kristiin Hanimägi

Võru Kesklinna Gümnaasium, õpilane

Keiu Kasch

Võru Kesklinna Gümnaasium, õpilane

Triin Martinson

Võru Kesklinna Gümnaasium, õpilane

Karolin Raudsepp

Võru Kesklinna Gümnaasium, õpilane

Vaneli Roosen

Võru Kesklinna Gümnaasium, õpilane

23. aprill 2009

Siim Vislapuu

Parksepa Keskkool, õpilane

TÄNUKIRI

02. november 2006

Merje Jürisalu

Nõo Põhikool, õpetaja

Heli Leedjärv

Nõo Põhikool, õpetaja

18. november 2006

Airi Pärnamets

Kolga-Jaani Põhikool, õpetaja

Ene Sarapuu

Kolga-Jaani Põhikool, kokk

Relika Vaks

Kolga-Jaani Põhikool, õpetaja

Kolga-Jaani Maanaiste Selts

Kolga-Jaani valla raamatukogu

21. veebruar 2007

Egle Kronberg

Võru Kesklinna Gümnaasium, 9. kl õpilane

Kristjan Kuljus

Võru Kesklinna Gümnaasium, 9. kl õpilane

Liisa Vels

Võru Kesklinna Gümnaasium, 9. kl õpilane

01. märts 2007, seltsi XVIII hariduspäev

Urve Uusberg

Rapla maakonna psühholoogiateenistus

Helgi Nööp

Vana-Vigala Tehnika- ja Teeninduskool, dir. aset.

Ilona Noor

Kivi-Vigala Põhikool, õpetaja

21. juuni 2007

Elen Neito

Rakvere Gümnaasium, 12. kl õpilane

Teele Raja

Rakvere Gümnaasium, 12. kl õpilane

Lilian Räni

Rakvere Gümnaasium, 12. kl õpilane

Joosep Ulm

Rakvere Gümnaasium, 12. kl õpilane

Külliki Valter

Rakvere Gümnaasium, 12. kl õpilane

Kristel Vimberg

Rakvere Gümnaasium, 12. kl õpilane

13. august 2008, seltsi XIX suvekool

Aivar Hannolainen

Eesti Noorteühenduste Liit, projektijuht

14. august 2008, seltsi XIX suvekool

Anu Kivi

Olustvere Teenindus- ja Maamajanduskool, huvijuht

25. september 2008, konverents „Uuendatud haridus”	
Eha Jakobson	Unipiha Algkool, õpetaja
Maiki Kruuda	Põlva lasteaiaõpetaja
Kaja Lepik	Elva Gümnaasium, õppealajuhataja
Peep Leppik	Valgamaa Kutseõppekeskus, pedagoog-metoodik, <i>PhD</i>
Kersti Nõupuu	Pärnu avastusõppe aineühendus, esimees
Loona Päril	Türi Majandusgümnaasium, õpetaja
Leili Randjärv	Viljandi lasteaiaõpetaja
Aivo Saar	Tallinna Tehnikagümnn., füüsikaõpetaja; Tallinna Ülikool,
emeritiidotsent	

18. november 2008

Ingrit Tera Tartu Forseliuse Gümnaasium, õpetaja

18. juuni 2009

Teesi Sepp Rakvere Gümnaasium, 12. kl õpilane

FORSELIUSLASTE OLUSTVERE SUVEKOOL MÖÖDUS TÄHESÄRAS

Toivo Ärtis, Kambja Ignatsi Jaagu kooli huvialajuht

Kirjutan neid ridu 2009. aasta 10. augusti koiduvalgel. Kaks päeva veel ja siis möödubki juba terve aasta sellest, kui Olustveres avati B. G. Forseliuse Seltsi 19. suvekool. Avastuslikku õppimist ja õpetamist kilbile tõstva haridusseltsi kutsel kohtusid toona 13 kooli uudistava ja uuriva eluhoiakuga noored ning nende toetajad-juhendajad, kes vaimu ja keha toitas ühistegevuses veetsid kolm tähesäras päeva.

Mäluvärskenduseks lehitsen ma oma mullust märkmikku, kuid pean paraku möönma, et suvekooliõppurina olen olnud võrdlemisi laisk konspekteerija – paberile talletatu piirdub vaid üksikute märksõnade ja tsitaatidega. Teisalt valmistab see asjaolu mulle mõningast kergendustki, sest faktipuru kuivast esitlemisest sootuks ahvatlevam on tuulutada oma ajusoppe, et jagada lugejaga enesekeskseid muljeid, mälestusi ja arvamusi.

Seda asjaolu, et Eesti Vabariigi juubeliaastal korraldas auväärse ajaloo koole ühendava Forseliuse Seltsi suvekooli just Olustvere Teenindus- ja Maamajanduskool, võib võtta lihtsalt kui pelka juhust, kuid sellele saab anda ka märgilise väärtuse. Suure-Jaani – vald, mille rüppe Olustvere kuulub – on olnud juba aastasadu üheks eestluse elujõu kantsiks. Info- ja meeleoluküllane õppekäik viis suvekoolis osalejad Lõhavere Lembitu linnamäele ja suurvaimude kalmudele Suure-Jaani surnuaias, helilooja Mart Saare sünnipaika Hüpassaares ja heliloojate Kappide dünastia muuseumisse Suure-Jaanis.

Eesti kooliloolased on tunnistanud Olustvere kohaks, kus kõige kauem on järjekestvalt koolitatud haritud põllumehi. Aastal 1914 alustas Olustvere naabruses Kõo mõisas tegevust Eesti Aleksandri Kõrgemajärguline Alampõllutöökool, mis aastast 1921 jätkas tööd juba Olustvere mõisahoones Eesti Aleksandri Põllutöökoolina.

Õppinud põlluharijate koolitamine käis Olustveres juba neli aastat enne Eesti Vabariigi loomist. See tänuväärne töö on jäänud kestma kõigi riigikordade ja valitsuste ajal. Ametikool on olnud läbi aegade hoolsaks peremeheks ja hooldajaks nii mõisakompleksile kui pargile.

Esimene pilguheit ametikooli

Forseliuslaste mullust suvekooli eristab kõikidest varasematest see, et esimest korda oli võõrustajaks ja korraldajaks kutseõppeasutus – auväärse ajaloo ja heal järjel olevikuga

Olustvere Teenindus- ja Maamajanduskool. Tänu sellele lisandus suvekooli ametlikku õppekavasse ka üks täiesti priitahtlik vabaaine – igal üldhariduskooli õpilasel või õpetajal oli vaba voli oma silmaga mõõta ja hinnata, kuidas elab ja hingab ametikool. Küsitlus jäi küll tegemata, kuid seitsmes meel annab aimuse, et nii õpilaste kui ka õpetajate seas oli neid, kes nägid ametikooli elukorraldust esimest korda just Olustveres.

Kui uskuda käibetõde, siis silmaringi avarumisest saab alguse arvamuste muutumine, mis omakorda peaks aitama murda valitsevaid müüte. Ehk andis Olustvere ametikoolis nähtukogetu mõnele õpilasele tarmu otsustada ja mõnele õpetajale indu soovitada, et eduühiskonna poolt kõigile peale surutud kõrghariduse ajujaht ei ole siiski ainus mõistlik karjäärivalik. Tõstamaal keskhariidust koguv forseliuslane Jürgen lubas igatahes, et tahab tulla pärast kooli lõpetamist Olustverre ametit omandama – kodutallu oodatakse ju õppinud noorperemeest. Oli teisigi forseliuslasi, kes avaldasid arvamust, et enne ameti õppimist eelistatakse lõpetada kodulähedane keskkool. Kui keskhariidus käes, pakub elu rohkem valikuid – võib kohe pürgida kõrgkooli, kuid saab omandada ka mõne meelepärase kutseala, millel töötamise pädevust täiendatakse hiljem valdkondliku kõrgharidusega. Näib, et noored soovivad jätta tähtsate valikute tegemise küpsemasse vanusesse. Praegu tuure koguv koolivõrgureform sellist arvamust ei soosi – kui maapiirkondadest kaotatakse kodulähedased keskkoolid, peab juba põhikoolilõpetaja otsustama, mida ta soovib edasises elus õppida ja teha.

Tarkus algab uudishimust

B. G. Forseliuse Seltsi suvekooli korraldajad püüdsid mitmesuguste tegevuste kaudu selgitada ja võimendada rahvusvahelise keelteasta ja Euroopa kultuuridevahelise dialoogi aasta ideid, lõimides need ühtlasi Eesti riigi juubeli konteksti – meile kõigile arusaadavaks ja vajalikuks. Arutlusteemad olid küll võrdlemisi keerukad, kuid tänu sellele, et nende käsitlemisel rakendati noortelt noortele töövormi, kujunes forseliuslaste mõttevahetus asjalikuks ja põnevaks.

Esimesena sõna saanud tudengineiu Helika Jürgenson jutustas värvikalt sellest, kuidas ta pärast keskkooli lõpetamist läks lapsehoidjaks Belgiasse ja õppis võõras keelekeskkonnas ilma vahenduskeeleta selgeks prantsuse keele. Igati julgustav eeskuju neile noortele, kes soovivad mõnda aega maailmas ringi vaadata ja oma toimetulekut testida.

Psühholoogiatudeng Diana Aitai edastas kaunis eesti keeles ja siiras kõnepruugis veelgi vapustavama sõnumi – ta on sirgunud peres, kus omavahel kõneldakse esperanto keelt, sest seda mõistavad kõik. „Diana Aitai tõi oma perekonna kodukeele esperanto kaudu esile kaudse keeleõppe tõed – teise maa ja võõra keelkonna esindajal on mõttekas kodus/koolis eelnevalt tundma õppida õpitava keele (keelkonna) struktuuri,” märgib B. G. Forseliuse Seltsi esimees Madis Linnamägi, kes ka ise on olnud väga agar interlingvist. „Dianal oli keelesillaks esperanto, mis indoeuroopa keelena andis talle nii keele struktuuri kui rahvusvahelise sõnavara. Teatavasti hakkas Suurbritannia valitsus nõudma koolides teiste rahvaste keelte õpetamist/õppimist – mõnel pool tehakse seda Diana kogemuse järgi.”

Forseliuslaste suvist kokkusaamist rikastas oma kohalolekuga meie armastatud poetess Doris Kareva, kes toona oli veel rakkes UNESCO Eesti Rahvusliku Komisjoni peasekretärina. Ta tutvustas ilmekate näidete varal maailmaorganisatsiooni vaimset koostööd kultuur, hariduse ja keskkonnakaitse vallas. Jututeemaks tuli ka rahvusvahelise koolivõrgustiku tegevus. Kultuuridevahelisele ja keelelisele koostööle, nagu igale muulegi inimestevahelise suhtlemise valdkonnale viidates tsiteeris Doris Kareva mälu järgi Juri Lotmani tabavat mõtet: me peame olema piisavalt sarnased, et meil oleks huvi suhelda, ja samas peaksime olema piisavalt erinevad, et meil oleks, millest suhelda.

Kui veidi mõtiskleda, siis ei ole kahtlust, et ka Forseliuse Seltsi suvekoolide edulugu vastab Juri Lotmani poolt sõnastatud põhimõttele. Seltsi kutsel tuleb igal aastal kokku bussitäis inimesi, kes kuuluvad küll mitmesse põlvkonda ja elavad erinevates paikkondades,

kuid nad kõik jälgivad elu enda ümber uurivalt ja uudishimulikult ning soovivad oma teadasaamisi ja järeldusi teistelegi jagada. Kui varasematel aastatel olid õpilaste uurimistööd valdavalt kodu- ja kultuuriloost, siis avastuslikku õppe laiemal levimise ajal on avardunud ka uurimisvaldkonnad. Olustvere suvekoolis pälvis tähelepanu Rakvere noormehe German Leimani ettekanne, milles ta omaloomingulise filmimaterjali toel tutvustas LARP'i (*Live Action Roleplay*, eesti keeles „päris elus rollimäng”). Mõniste noored olid vormistanud uurimuseks selle, kuidas nad koostasid ja viisid ellu avatud noortekeskuse rajamise projekti. Sillaotsa talu sajandipikkuse arenguloo tutvustamisel ei jätnud Tõstamaa noormees Jürgen Rand pajatamata, kuidas töötab tema enda poolt leiutatud kurgikorjamise masin.

Igaühel oma sära

Inimesed on nagu tähed – üks särab eredamalt, teine tuhmimalt. Forseliuse Seltsi suvekool toob reeglina kokku just säravad inimesed, kel jagub annet, töökust ja pühendumust. Iga forseliuslase säras avaldub tema isikupära. Kui oleks minu valida, siis kuulutaksin ma Olustvere suvekooli kõige eredamaks täheks andeka interlingvisti Diana Aitai. Tal jagus südikust ja sarmi, et täita Olustvere lossi vastuvõtusaal oma kauni lauluhäälega ja improviseerida helilooja Eugen Kapi klaveril imeilusaid viise.

Säravatest forseliuslastest või forseliuslaste särast võiks kirjutada pikalt, kuid sellest tähtsam on tänus jäädvustada need inimesed, kes andsid meile Olustveres võimaluse särada ja teiste särast osa saada. Suurepärase tööd suvekooli korraldamisel ja juhatamisel tegi Anu Kivi – Olustvere Teenindus- ja Maamajanduskooli huvialajuht ja eesti keele õpetaja. Mõistagi toetasid suvekooliõppureid nõu ja jõuga nii võõrustajakooli direktor Arnold Pastak kui naabruses asuva Suure-Jaani Gümnaasiumi direktor Peeter Sadam.

Tänu Peeter Sadamale saabusid forseliuslaste keskele ka kaks eredat külalistähte – tuntud muusikamehed Marek Sadam ja Tõnu Laikre. Nende laulude sõnum oli nii siiras ja liigutav, et jõudis ilmselt iga kuulaja hinge ja südamesse.

Tähtedena säravatel forseliuslastel ei jäänud nägemata ka taevalaotuses siravad tähed. Ühel hämaral öhtul sõidutati nad Olustvere lähisteles Jaska külla Kungla tallu, kus entusiasmist särava füüsikaõpetaja Oskar Noorkõivu tahtel on saanud kunagisest silotornist suurejooneline tähetorn. Et pimenemiseni oli veel aega, juhatasid Oskar Noorkõiv ja tema abikaasa oma külalised kõigepealt tähetorni teisel korrusel asuvasse füüsikaklassi. Forseliuslastel paluti osaleda kümnetes põnevates katsetes, mille käigus leidis taas kinnitust tõe, et õpetaja peab olema inimene, kes suudab muuta keerulised asjad lihtsaks ja luua võimalused avastamisrõõmu tekkeks.

Kui oma kirjatööd viimast korda üle loen, on 12. augusti lõunatund. Homme samal ajal kogunevad forseliuslased Padisele, kus algab 20. suvekool. Taas lõövad särama tähed – meis endis ja meie ümber.

SUVEKOOL TALVEPEALINNAS EI JÄTNUD LEIGES KEDAGI

Toivo Ärtis, Kambja Ignatsi Jaagu Kooli huvialajuht

B. G. Forseliuse Seltsi suvekoolide traditsioon jõudis 2007 aastal täiskasvanuikka – juba kaheksateistkümnendat korda kogunesid uudishimuliku ja ärksa meelelaadiga õppurid ja õpetajad, et valdavalt õue- ja elamusõppe vormis pühendada uurivale õppetööle.

Forseliuse Seltsi viimatises suvekoolis kogetu põhjal võib kõigile südamerahus soovitada, et Eesti talvepealinna tiitlit kandev Otepää on vaieldamatult ka suvekoolide korraldamiseks suurepärane kohtumisaik. Kolmepäevane kokkusaamine uue õppeaasta lävel virgutas nii õppivate kui õpetavate forseliuslaste vaimu ja keha, andis neile uusi teadmisi ja ideid, toitis nende mõtte- ja tundemaailma.

Kaheksateist aastat hiljem

Forseliuslaste viimatises suvekooli muutis eriliseks asjaolu, et traditsioon jõudis ringiga tagasi oma sünnipaika – Otepää maile. Esimese suve- ehk metsakooli korraldas Forseliuse Selts 1990. aasta juunis just Käärikul ja Otepääl. Taasärkamisaja pulbitsevast vaimust kantud ettevõtmine oli osavõtjaterohke ja väga sisukas. Toonaste ettevõtmiste sekka kuulus ka seltsi lipu õnnistamine Otepää kirikus – sealsamas, kus 1884. aasta 4. juunil anti eestluse äratajate poolt õnnistus meie sinimustvalgele rahvuslipule. Esimese suvekooli kogemuste põhjal kujundati forseliuslaste järgmiste kokkusaamiste „õppekava“ vormiline muster, mis on ajaproovile vastu pidanud, kuid samas ka vajadust mööda muutunud.

Ehkki Forseliuse Selts on järginud reeglit, et suvekoolid korraldatakse alati seniavastamata paikkondades, loobuti mullu sellest põhimõttest ja koguneti jälle Otepäele. Selleks andis kaaluka põhjuse meie hariduslugu: saja aasta eest – 1907. aasta sügisel – hakkas Otepääl tegutsema emakeelne progümnaasium. See oli tollal omataoliste hulgas Tartu ja Pärnu järel kolmas, Eesti maapiirkonnas aga esimene. Forseliuse innustusel vanal heal Rootsi ajal rajatud rahvakoolide tõhusal tööol oli ju kindlasti suur teene selle protsessi käivitamisel, et nii Otepääl kui mujalgi Eestis tunnetati ühel hetkel vajadust ja jõudu luua keskharidust andev kool.

Aegade side lisab tarkust ja jõudu

Mulluse suvekooli „õppekavale“ lisas tubli annuse tõsist akadeemilisust Otepää Gümnaasiumi ja B. G. Forseliuse Seltsi koostöös korraldatud ja läbi viidud konverents „Eestikeelne keskharidus maal – juured ja tänapäev“ Eripalgelisi käsitusi pakkunud ettekandjate sõnumi kõige üldisema ühisosana tasub ilmselt esile tuua tõsiasi, et ka tänapäeval nõuab keskharidust andvate õppeasutuste säilitamine maapiirkonnas samasugust eestlaslikku jonni ja nutikust, kui oli neil põlvkondadel, kes tahtsid ja suutsid tuua keskhariduse maanoortele nende kodukohta.

Kolm suvekoolipäeva ei loo ühest paikkonnast mõistagi väga terviklikku muljet, kuid siiski jättis Otepääl nähtu ja kuuldu hea mälestuse sealse rahva vaimujõust ja teotahtest. Loodus on kinkinud lahkelt Otepää visiitkaardiks nii maalilise maastiku kui suurepärase sportimistingimused, kuid keset seda küllust on jätkunud Nuustaku rahval nii tarkust kui hoolivust, et hoida, armastada ja väärtustada oma paikonna aja lugu, oma kodu lugu.

Olnud aegade tegude ja tegijate meelepidamispüüdu nägid forseliuslased ka juubelipidustusteks valmistavas gümnaasiumihoones – just suvekooli aegu kinnitati seal seintele suur hulk stende. Info- ja fotorohked tahvlid olid moodsas teostuses ja kadestamisväärselt nägusad. Ei ole vaja erilist fantaasialendu, et vaimusilma ette manada mõni asisema mõttelaadiga inimene, kes oskas täpselt arvutada, mida tunduvalt hädapärasemat saanuks teha ajaloo-talletamisele „raisatud“ rahaga ...

Otepääl hoitakse ja arendatakse ka omaaegse legendaarse koolipapa Heino Mägi poolt rajatud rikkaliku varamuga koolimuuseumit. Valdavalt vaikivate eksponaatide keskel mõjub väga värvikalt ja vitaalselt praegune juhataja staatuses muuseumiproua Tiiu Maasik, kes elupõlise kunstiõpetajana jääb mõistagi truuks isikupärasele stiilile – vajalikule stendile või esemele viitamisel kasutab ta abivahendina silmatorkavalt suurt pintsli. Tiiu Maasiku hea suhtlemisoskus, sädelev temperament ja huumorimeel annavad märku sellest, et tema muuseumitunnis ei tohiks küll kellelgi jääda aega haigutamiseks.

Otepääl on aga teisigi suurepäraseid kodukanditundjaid ja oma teadmiste meisterlikke vahendajaid. Giid Ene Pooland, kes püüab kuulajate tähelepanu nii nakatava elurõõmu kui detailsete teadmistega, puistas forseliuslastele ohtralt Otepäaga seotud legende ja tõsilugusid ning oli nende saatjaks ekskursioonil-uurimisretkel.

Kirikuõpetaja Jüri Stepanovi saatel külastas suvekooli õpirühm kiriku naabruses asuvat Eesti Lipu Muuseumit, mis jagab ühist katust suusamuuseumiga. Meie sinimustvalge lipu sünnilugu ja edasist käekäiku kajastavasse muuseumituppa jõudsid forseliuslased alles augustiõhtu sumeduses, sest eelnevalt nauditi kirikukontserdil muusikalist kooskõla laulusolist Valve Puri ja organist Piret Stepanovi ettekandes.

Kirikutega tutvumine, vestlused kirikuõpetajatega ja kirikukontserdid kuuluvad loomuliku osana Forseliuse Seltsi suvekoolide „õppekavasse“, kuid võimalust mööda väisatakse alati ka iidse rahvausundiga seotud paiku. Sel korral külastasid forseliuslased Taaraus Pühajärve Keskhiit ja kohtusid auväärses eas taaraus peahiislari Addold Mossiniga.

Ajalugu inimestes, inimesed ajaloos

Ehkki teleekraanil voogavate *reality*-sarjadega on meid juba mõnda aega harjutatud, mõjub kindasti paljudele ergastavalt-ehmatavalt teadasaamine, et Otepääl läheduses ootab külastajaid Eestis ainulaadne *reality*-muuseum. Tegemist on Eesti Kirjandusmuuseumile kuuluva Gustav Wulff-Õie (1865–1946) majamuuseumiga, mille eksponaatide ja interjööri keskel elab juba rohkem kui kümme aastat luuletaja lapselaps Mari-Ann Karupää.

Üle-eelmise sajandi lõpul rahvusliku liikumise raugemise aastatel üheks eestlaste „südamelauluks“ kujunenud „Õrna ööbiku“ sõnade autori Gustav Wulff-Õie tütre tütar on endisele ajakirjanikule kohaselt aval suhtleja, kellele giidi amet on just kui loodud. Et Gustav Wulff-Õie lapsed põgenesid koos peredega 1944. aasta sügisel Eestist, on ka Mari-Ann Karupää valdava osa oma elust olnud Rootsis. Ulgu-eestlasena hindab ta kõrgelt neid inimesi, kes 1960. aastate paiku kirjandusmuuseumi abiga muutsid tema vanaisa viimase kodu majamuuseumiks, mille kõrvalhooned kasutati suviti ka kirjandusuurijate puhkusepaigana. Forseliuslastel oli meeldiv kuulda, et nende auesimees president Arnold Rüütel käis muuseumi algusaegadel koos folkloristist abikaasa Ingridiga seal ja aitas oma kätega mõndagi vajalikku teha. Veelgi rohkem on aga Otepäaga seotud Forseliuse Seltsi looja ja juhi Madis Linnamägi elu. Pärast seda, kui noorrahvas oli põnevas Otepääl Seikluspargis maa ja taeva vahel mitut masti elamusi ahminud, kehastus Madis Linnamägi retkejuhiks ja viis forseliuslased pooleks tunniks oma lapsepõlveradadele.

Kodukoha üle uhkust tundev giid Ene Pooland ei jätanud mõistagi forseliuslastele mainimata, et kõrge künkas, millel Otepääl linn asub, on tegelikult kõige kõrgem püsiva inimasustusega paik Eestis.

Kõrgemalt näeb teadagi kaugemale. Kuid kõrgel asuv peaks ka kaugemal olijaile hästi kätte paistma. Forseliuse Seltsi suvekooli kogunenud õppurid nägid, et Otepääl on palju sellist, mille poole tasub kiigata ja õppust võtta.

Nüüd, kui Nuustakul on taas käidud, läheb Forseliuse Seltsi suvekooli seltskond uutele radadele. Minnakse teadmises, et viimane suvekool talvepealinnas ei jätanud kedagi leigeks. Minnakse usus, et ükskord jõutakse Nuustakule niikuinii.

BIBLIOGRAPHIA FORSELIANA

2006

Gita Andersone, Anne Uusen. Kukeaabits. 48 lk. [Originaal ilmus Lätis 2004. a]
Nõo Kool 320. Nõo Reaalgümnaasium. Nõo Põhikool. [2007. a kalender fotodega praegusest kooli elust]

2007

Kerttu Jänese. Vishna-Ghrim vehkleb pargis mõõkadega. – Tartu Postimees, 23.04.
250 aastat rahvaharidust Koigis [2008. a kalender fotodega kooli ajaloost]
Mihkel Kampmaa ja tema pärand. Artikleid Kampmaast ja tema bibliograafia. 362 lk. Koostanud Vaike Birk. – Eesti keele ruum. Emakeeleõpetuse Infokeskuse toimetised I
Helgi Tering, Kadri Ottenson. Kas olukord on kuul või kreisi? Emakeeleõpetajad pelgavad, et on kaotamas oma kutseoskusi. – Postimees, 21.11.
Sulev Valdmaa. Kõik õpetavad koolis ühiskonnaõpetust. – Õpetajate Leht, 12.10.

2008

Anneli Aasmäe. Nii tapamegi kodukoha kooli. – Maaleht, 14 (1069), 03.04.
Toomas Aavasalu. Vaatame
Andres Arrak. Andres Arrak: kas Eesti hariduspoliitika toetab majanduslikku arengut? – Postimees, 16.09. [Mainori Kõrgkooli Ettevõtluse Instituudi direktor: 21. sajandi noori õpetavad 20. sajandi õpetajad 19. sajandi meetoditega]
Roman Dobrzyński. Zamenhofi tänav 253 lk. Esperanto keelest tõlkinud Mall Pärn [Autor intervjueris 10 aasta jooksul plaankeeles esperanto looja lapselast Ludwik Krzysztow Zaleski Zamenhofi. Raamat annab rubriikides “Müürid”, “Saared”, “Tornid”, “Teed” ja “Sillad” ülevaate andeka perekonna kordumatust eluteest ja maailmatunnetusest]
Mait Klaassen. Tuisuse ilma perspektiiv. – Postimees, 28.11.
Aire Koik. Juubeliaasta koolikuu üritused õpilastele ja õpetajatele. – Õpetajate Leht, 29.08. [Info seltsi ja projekti POLLEN konverentsi “Uuendatud haridus” kohta]
Heiki Kortspärn. Eestlase saatus. Teine raamat. 136 lk [Heaks mälestuseks autorilt! – nimeline kingitus. Autori väljaanne]
Kohtla vaimne eluruum I. 80 lk. Koostas, toimetas ja kujundas Jaak Rooden
Peeter Kreitzberg. Wimbledonis sündroom. – Postimees, 13.11.
Sigrid Kõiv. Klassis korra hoidmiseks ei piisa alati sõnadest. – Postimees, 27.11.
Ülle Kübarsepp. Kettakuningas sai Sangastes väärilise vastuvõtu. – Valgamaalane, 18.12. [Olümpiavõitja Gerd Kanteri austamine Sangaste lossis: rukkivihk Eesti Rukki Seltsilt jne]
Ülle Kübarsepp. Legendaarne koolipapa Heino Mägi tähistab 80. verstapostini jõudmist. – Valgamaalane, 13.12. [2 leheküljel tegevuste ülevaade ja fotod, autasud-tunnustused, arvamused-meenutused]
Aili Miks. Heino Mägi sai Ignatsi Jaagu kuldmedali. – Otepää Teataja nr 22 (267), 19.12. [Selts autasustas asutaja- ja endist juhatuse liiget 80. sünnipäeval 1. klassi medaliga Suur Kuldtukat]
Sirje Niitra. Kooli uuesti avada pole lihtne. – Maaleht, 14 (1069), 03.04.
Mari-Liis Pintson. Šotlane ärgitab Eestit huvitavamale haridusele. – Tartu Postimees, 09.12.
Mehis Pärn. Õpetamisest õppimiseni. – Postimees, 27.05. [Õpetamise kultuur muuta õppimise kultuuriks; õpetaja ei pea esitama lastele lõpptulemusi või jäiku tõdesid, vaid pigem suunama neid otsima õigeid ja valesid lahendusi]
Triin Tael. Ema viis tütre sõbranna küberkiusamisega enesetapuni. – Õhtuleht, 29.11.
Jaak Uibu. Eesti tulevikuvanker ja talulapse koht selles. – Maaleht, 15.05.
Jarmo Virmavirta. Ajalugu võib valitseda. Parem haridus on väikerahvaste ainus tõeline jõud. – Postimees, 21.02. [Hariduse jõud on väikerahva ainus tõeline jõud. Ajaloo valitsemine on tähtis, kuid veelgi tähtsam on tuleviku ehitamine]

2009

Juta Jaani, Liisa Aru. Lõiming riiklikus õppekavas – vähekasutatud võimalus. – Õpetajate Leht, 15.05.

Kristi Helme. Väike kool keset ajalugu. 325 aastat hariduse andmise algusest Padisel. – Õpetajate Leht, 15.05.

Alo Lõhmus. Lõuna-Eestis elab edasi komme lahkunule puutüvesse rist lõigata. – Postimees, 06.04.
[Marju Kõivupuu matmiskombeist. Vabadussõja ausammas kui pika tüve otsas asuv rist – autorite alateadlik soov püstitada ristipuu Vabadussõjas langenule?]

Raivo Sell. Tehnikaülikool viib robotika koolidesse. – Postimees. Koolituse extra. 06.03.
[Kaasaskantav roboti ehitamise kodulabor]

SAMFUNDET FORSELIUS

B. G. Forsethuse Seltis

MEDAL WASTNE TESTAMENT 1686

Gest Rahnakool
1686

1686. AASTAL ILMUS
ESIMENE LÄBINI EESTIKEELNE TEOS WASTNE TESTAMENT,
MILLE TÖLKIMISE JA TOIMETAMISE EESOTSAS SEISID
ANDREAS JA ADRIAN VERGINIUS

KAMBJA KIRIKU TAASPÜHITSEMINE, 11.07.2009

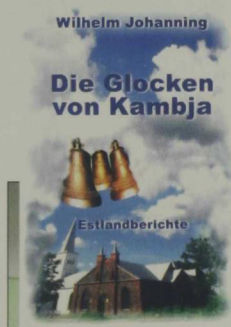
EELK peapiiskop Andres Pöder, medali *Wastne Testament 1686* vastne laureaat: „Kambja kirik on eesti rahva vaimuloo monument. Selle valmimine on võrreldav üldlaulupeo ja Vabadussõja võidusamba avamisega”

Kambja Püha Martini kiriku õpetaja Kristjan Luhamets Suure-Jaanis hoiul olnud hõbedase armulauakarikaga aastast 1773

Kiriku taastamist edendanud saksa sõbrad kooli saalis Wilhelm Johanningu dirigeerimisel laulmas

Forseliuse Seltsi esimees Madis Linnamägi ja Wilhelm Johanning, raamatu „Die Glocken von Kambja. Estlandberichte” (2004, 368 lk) koostaja

Peapiiskop Andres Pöder kutsub president Arnold Rüütli kirikaeda tamme istutama

Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku peapiiskop Andres Põder Wastse Testamendi esitrüki mälestusplaadi ees. Kambja kirik, 11.07.09.

Tartu linnapea kindral Aleksander Tõnisson püstitas B. G. Forseliuse seminari 250. aastapäeval (1934) Piiskopimõisa asukohale (praegu Forseliuse park Tartus) mälestuskivi. Seminaris ettevalmistuse saanud koolmeistrid õpetasid maarahva Wastset Testamenti lugema pikk teekond Läänemere kaldal jätkus emakeelse raamaturahvana.

Loogem Forseliuse parki hariduse hindamatust sümboliseeriv monumentaalne kunstiteos, mis kiirgab pürgimusi vaimse rikkuse poole ja ka käidud haridusteed!